

Πολυτεχνείο Κρήτης

Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

ερευνητική εργασία:

Η αίσθηση του ανοίκειου στις σύγχρονες μεταβλητές συνθήκες κατοίκησης.

Φραγκάκη Ιωάννα

επιβλέποντες καθηγητές: Πατσαβός Νικόλαος
Ουγγρίνης Κωνσταντίνος

Χανιά 12.07.2010

περιεχόμενα_

περίληψη ν

εισαγωγή 1

κεφάλαιο 1 | Ο ``άνθρωπος`` της σύγχρονης εποχής: νεονομάδες και κυβερνο-οργανισμοί 9
 Κεφάλαιο 1.1 | ο νεονομάδας 9

 Κεφάλαιο 1.2 | Ο κυβερνητικός άνθρωπος και η σχέση του με τη μηχανή 17

κεφάλαιο 2 | Η έννοια του ανοίκειου: από τη ψυχή, στο χώρο και τη τεχνολογία 30
 κεφάλαιο 2.1 | Η ανάδυση της έννοιας του ανοίκειου 31
 κεφάλαιο 2.2 | Η συγκρότηση της έννοιας του ανοίκειου και η συμβολή της στην ψυχαναλυτική
 θεωρία 34
 κεφάλαιο 2.3 | Η ένταξη της έννοιας του ανοίκειου στην αρχιτεκτονική θεωρία 38
 κεφάλαιο 2.4 | Οι προεκτάσεις του ανοίκειου στην τεχνολογία 43
 κεφάλαιο 2.5 | Η διαδικασία της εξοικείωσης 48

κεφάλαιο 3 | Η κατοικία ως απόρροια του ανοίκειου μεταβαλλόμενου τρόπου ζωής 53

 κεφάλαιο 3.1 | Το ζήτημα της κατοικίας 53

 κεφάλαιο 3.2 | Το ανοίκειο και η αρχιτεκτονική 57

 κεφάλαιο 3.3 | Η μεταβλητότητα ως ρυθμιστής του βαθμού οικειότητας 65

κεφάλαιο 4 | κριτήρια αναγνώρισης _
 έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων 71
 κεφάλαιο 4.1 | κριτήρια αναγνώρισης 71
 4.1.1 | έλεγχος από τον χρήστη 72
 4.1.2 | πρόσβαση-εμφάνιση μηχανισμού 74

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τους
επιβλέποντες καθηγητές μου,
κύριο Πατσαβό Νικόλαο και
κύριο Ουγγρίνη Κωστή, για την
αμέριστη βοήθεια και
συμπαράσταση τους. Επίσης την
οικογένεια μου και τους δικούς
μου ανθρώπους.

περίληψη

Η μεταβλητότητα αλλά και η πολλαπλότητα, παρατηρούνται πλέον σε κάθε πτυχή και έκφανση της κοινωνίας μας, αλλά και στη ζωή του κάθε ανθρώπου. Σε μία κοινωνία λοιπόν η οποία συνεχώς μεταβάλλει τις συνθήκες κατοίκησης για πλήθος ατόμων και οξύνει την αίσθηση του ανοίκειου στον άνθρωπο, η μεταβλητότητα στην αρχιτεκτονική επιχειρεί να λειτουργήσει ως ρυθμιστής του βαθμού οικειότητας που νιώθει ένας άνθρωπος στον προσωπικό του χώρο. Αρχικά αναλύεται ο νέος τύπος ανθρώπου, όπως αυτός διαμορφώνεται από τον 20^ο αιώνα και ύστερα και στη συνέχεια γίνεται μία προσέγγιση του αισθήματος του ανοίκειου με ταυτόχρονη μεταφορά των εννοιών από το πεδίο της ψυχανάλυσης στο πεδίο της αρχιτεκτονικής. Η διερεύνηση αυτή επεκτείνεται στο κατά πόσον μπορεί η μεταβλητότητα τόσο να δημιουργήσει όσο και να διατηρήσει την εξοικείωση αυτή. Τέλος, προκύπτουν κάποιοι παράγοντες, οι οποίοι μπορούν να λειτουργούν συμβουλευτικά, για την εξασφάλιση του αισθήματος οικειότητας για έναν άνθρωπο, μέσα στον προσωπικό του χώρο.

εισαγωγή

Σε προηγούμενο έτος παρακολούθησα δύο μαθήματα, στο πλαίσιο των μαθημάτων επιλογής, το «Αρχιτεκτονική της Μεταβλητότητας» του διδάσκοντα Κωστή Ουγγρίνη και το «Στρατηγικές του Άμορφου και του Άσχημου» από τον διδάσκοντα Νικόλαο Πατσαβό. Τα δύο αυτά μαθήματα συνδυαστικά, αποτέλεσαν την αφετηρία προβληματισμού μου και στάθηκαν αφορμή της επιλογής του θέματος αυτού, προς περεταίρω έρευνα. Η αίσθηση του ανοίκειου αφενός και ότι αυτή συνεπάγεται στην σύγχρονη κοινωνία με τα νέα κοινωνικά δεδομένα και αφετέρου η νέα τάση που εμφανίζεται προς την μεταβλητότητα, όχι μόνο στην αρχιτεκτονική αλλά και σε πολλές άλλες πτυχές και εκφάνσεις της κοινωνίας μας, ανάγουν το ζήτημα αυτό σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα, το οποίο κρίζει έρευνας.

Ο άνθρωπος και η κοινωνία στην οποία ζει και εντάσσεται, αλλάζουν στο πέρασμα των χρόνων. Νέα

δεδομένα τόσο στις συνήθειες των ανθρώπων, τις συμπεριφορές τους και τις μεταξύ τους σχέσεις, όσο και στην υπόσταση τους δημιουργούν ένα νέο τύπο ανθρώπου και φυσικά η κοινωνία οφείλει να συμβαδίσει με τους νέους αυτούς ρυθμούς. Ο κόσμος αλλάζει μπροστά στα μάτια του ανθρώπου, καθώς εταιρίες ξεπερνούν τα στενά όρια της κάθε χώρας και λαμβάνουν παγκόσμια διάσταση πλέον. Τα έθνη, πολλά από τα οποία διασπώνται και ανασυντίθενται, βρίσκονται σε συνεχείς αναταραχές και οι άνθρωποι έχουν διασπαρθεί σε όλες τις ηπείρους για διαφορετικούς λόγους ο καθένας. Ένα νέο κοινωνικό φαινόμενο κάνει την εμφάνιση του: αυτό του νεονομάδα. Ο άνθρωπος πλέον, σαν ένας σύγχρονος νομάδας, μεταναστεύει από περιοχή σε περιοχή προς αναζήτηση των προς το ζην, μετακινείται και ζει σε πόλεις σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Φοιτητές, στρατιωτικοί, στελέχη πολυεθνικών επιχειρήσεων, ακόμα και μετανάστες, αλλάζουν τόπο κατοικίας με πολύ μεγαλύτερη ευκολία και ταχύτητα από ότι στο παρελθόν. Η ανάγκη των ανθρώπων αυτών να προσαρμοστούν και να νιώσουν οικεία στις νέες του κατοικίες κρίνεται απαραίτητη τόσο για τους ίδιους όσο και για την κοινωνία στο σύνολο της.

Είναι η ίδια αυτή κοινωνία, στη νέα της αυτή μορφή, η οποία έχει χαρακτηριστεί και ως «κοινωνία των cyborgs». Τα

cyborgs, συντομογραφία του όρου «cybernetic organisms»¹, έχουν γίνει μία κεντρική φιγούρα, από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Αναφέροντας τον όρο “cyborgs” εννοείται ένα ευρύ φάσμα ζωντανών οργανισμών, που περιλαμβάνει σχεδόν κάθε άνθρωπο στις μέρες μας: από τον άνθρωπο που έχει εμβολιαστεί για να αντέχει σε συγκεκριμένες ασθένειες και έχει επέμβει έστω και ελάχιστα στο γενετικό του υλικό, έως κάποιον με τεχνητό μέλος ή ακόμα και τεχνητό προσωπείο. Οι τεχνητοί αυτοί οργανισμοί εμφανίζονται και στην ελληνική βιβλιογραφία ως “cyborgs”, για τον λόγο αυτό και θα υιοθετηθεί ως όρος και στην έρευνα αυτή.

Αν και δύσκολα θα ισχυριζόμασταν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι cyborgs, εντούτοις ζουν μέσα στην κοινωνία των cyborgs, όπου μηχανή και άνθρωπος συνδέονται πλέον πιο στενά από ποτέ. Η «μηχανοποίηση» του ανθρώπου ταυτόχρονα με την «ζωτικοποίηση» της μηχανής, μετά το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, οδήγησαν στη δημιουργία νέων ορίων σε θεμελιώδεις έννοιες δίπολα, όπως άνθρωπος - εργαλείο, ζωντανό - νεκρό, φυσικό - τεχνητό, μυαλό - σώμα, αυτοδημιούργητο - σχεδιασμένο εξωτερικά και άλλα. Ο

¹ Gray, C. H., Mentor, S., & Figueroa-Sarriera, H. J. (1995). *Cyborlogy: Constructing the Knowledge of Cybernetic Organisms. The Cyborg Handbook*. London; New York.

άνθρωπος πλέον αποκτά μία άλλη εξοικείωση με διαφόρων ειδών διαμεσολαβητές, τα λεγόμενα «interfaces», τα οποία αποτελούν τον συνδετικό κρίκο του ανθρώπου με τη μηχανή. Εντούτοις, αυτή η άνευ προηγουμένου οικειότητα με τον εικονικό κόσμο αλλάζει και τη φύση του ανθρώπου αφού η οικειότητα τόσο με τον εικονικό όσο και με τον πραγματικό χώρο, αποκτά νέες διαστάσεις και αλλάζει ακόμα και τον ίδιο τον άνθρωπο.

Τι είναι αυτό όμως το οποίο καθιστά το χώρο κατοικίας του κάθε ανθρώπου πιο οικείο σε αυτόν; Το ενδιαφέρον για το χώρο της κατοικίας είναι ιδιαίτερο, καθώς αποτελεί και τον κατεξοχήν προσωπικό χώρο του κάθε ανθρώπου, το χώρο στον οποίο νιώθει ή θα έπρεπε τουλάχιστον να νιώθει, πιο οικεία από οπουδήποτε αλλού. Ποιοι όμως είναι οι παράγοντες που καθορίζουν το πόσο εύκολα και γρήγορα ή και για πόσο διάστημα μπορεί ένας άνθρωπος να νοιώθει οικεία στο δικό του χώρο; Πώς μπορεί ίσως να ελέγχεται αυτή η διαδικασία, δίνοντας κάθε φορά τα επιθυμητά επίπεδα οικειότητας και ανοίκειου; Στα ερωτήματα αυτά επιχειρείται να δοθεί απάντηση μέσω της μελέτης του έργου αυτών που ασχολήθηκαν συστηματικά με το ανοίκειο, κυρίως από το χώρο της ψυχανάλυσης. Μεταξύ άλλων, εξετάζονται συγγράμματα συγγραφέων, όπως του Ernst

Jentsch², των αρχών του 20^{ου} αιώνα, του Sigmund Freud λίγα χρόνια αργότερα με το έργο του «το ανοίκειο» και φυσικά του Anthony Vidler, ο οποίος συνέδεσε την ψυχολογία με την αρχιτεκτονική, στο βιβλίο του «The architectural uncanny: essays in the modern unhomely».

Το ζητούμενο όμως δεν είναι ο απλός εντοπισμός της ακριβής μεθόδου βάσει της οποίας θα μπορεί ένας χώρος να αποκτήσει όλες αυτές τις ιδιότητες που τον καθιστούν οικείο. Ζητούμενο είναι ταυτόχρονα και η διατήρηση της ιδιότητα του αυτής, για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο διάστημα, καθώς ανά πάσα στιγμή μπορεί να ανατραπεί αυτή και ένας οικείος χώρος να μετατραπεί σε έναν ανοίκειο. Αυτό ακριβώς το έχει αναφέρει άλλωστε και ο ίδιος ο Sigmund Freud, το πώς δηλαδή η έννοια του ανοίκειου αναφέρεται στην περίεργη ανησυχία που μπορεί να δημιουργήσει στον άνθρωπο κάτι που μέχρι πρότινος του φαινόταν γνωστό και οικείο. Το ανοίκειο όμως μπορεί να είναι τόσο το άγνωστο όσο και το μη οικείο και το οικείο μπορεί ανά πάσα στιγμή να γίνει ανοίκειο και απωθητικό στον άνθρωπο. Τίθεται λοιπόν το ζήτημα του χειρισμού της αδρεναλίνης και της ανάπτυξης της κατά ελεγχόμενο τρόπο, καθώς και της δημιουργίας ελεγχόμενου

² J Jentsch, E. (1996). On the psychology of the uncanny. *Angelaki Issues* , 2 (1).

φόβου, ώστε ο άνθρωπος να μπορεί να αποκτή εκτός από το αίσθημα της οικειότητας με έναν χώρο και ενδιαφέρον για αυτόν. Θα μπορούσαμε δηλαδή πλέον να μιλήσουμε όχι για μία απλή υπακοή του χώρου στις διαταγές μας, μέσω κάποιου διαμεσολαβητή συνήθως, αλλά για μία πρόβλεψη βασιζόμενη στη συμπεριφορά, στις ανάγκες και στις επιθυμίες μας. Εμφανίζεται δηλαδή ένα νέο είδος περιβάλλοντος, το οποίο ζει, ακούει, αισθάνεται, διαδρά και αντιδρά ταυτόχρονα με τον άνθρωπο-χρήστη. Όπως άλλωστε έχει υποστηρικθεί και από του σουρρεαλιστές, στόχος πρέπει να είναι μία αρχιτεκτονική η οποία ανταποκρίνεται στις ψυχολογικές μας ανάγκες. Επίσης, όπως πολύ εύστοχα έχει αναφερθεί και από την Matta Echaurren,³ «Πρέπει οι τοίχοι μας να είναι σαν υγρά σεντόνια τα οποία παραμορφώνονται σύμφωνα με τους ψυχολογικούς μας φόβους. Το σώμα υποδηλώνεται ως εκμαγείο ενός καλουπιού το οποίο βασίζεται στις κινήσεις μας.»⁴

³ Echaurren, M. (1938). *Mathematique sensible - Architecture du temps. Minotaure*, 11 (43).

⁴ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 153

Η μεταβολή άλλωστε της κοινωνικής δομής στο σύνολο της και των συνθηκών ζωής, μας παραπέμπει στην έννοια της προσαρμογής, στην έννοια της μεταβολής στην ίδια την κατοικία, αφού η ίδια αποτελεί καθρέφτη της κοινωνίας. Όχι άδικα λοιπόν το ενδιαφέρον στρέφεται στην ίδια την μεταβλητότητα. Μελετώντας την ιστορική εξέλιξη της, ταυτόχρονα με τις δυνατότητες που μπορεί να παρέχει, επιχειρείται μία απάντηση στα ερωτήματα που θέτει η σύγχρονη εξελισσόμενη κατοικία και κοινωνία λοιπόν, οι οποίες ζητούν την εκ νέου μελέτη τους και επαναπροσδιορισμό τους έχοντας ως εργαλείο για κάτι τέτοιο την μεταβλητότητα, τη τεχνολογία, τις μηχανές, τα εργαλεία. Η προσέγγιση και ανάλυση του θέματος, που αφορά τους τρόπους ελέγχου του ανοίκειου μέσω της μεταβλητότητας, ολοκληρώνεται με την εύρεση κάποιων συμπερασμάτων. Είναι παρόλα αυτά κατανοητό ότι εφόσον ακόμα βρισκόμαστε σε ένα μεταβατικό αλλά και πειραματικό στάδιο, η προσπάθεια επιβεβαίωσης αυτών των συμπερασμάτων μέσω κάποιων παραδειγμάτων, τίθεται σε θεωρητικό υπόβαθρο και στα παραδείγματα συμπεριλαμβάνονται και δουλειές οι οποίες δεν έχουν υλοποιηθεί αλλά αποτελούν μία αφετηρία για την περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

«Είναι πολύ πιθανό ότι αυτό που είχαμε μέχρι τώρα αντιληφθεί ως αρχιτεκτονική και αυτό που αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε ως τεχνολογία, είναι δύο ασύμβατοι κλάδοι. Ο αρχιτέκτονας ο οποίος προτίθεται να προχωρήσει με την τεχνολογία γνωρίζει ότι βρίσκει τον εαυτό του σε μια ραγδαία επιταχυνόμενη κίνηση, και ότι προκειμένου να συνεχίσει μπορεί να χρειαστεί να αντιγράψει τους φουτουριστές και να απαλλαγεί από όλο το πολιτιστικό του έρμα, συμπεριλαμβανομένης και της ταυτότητας που τον προσδιορίζει ως αρχιτέκτονα. Αν αποφασίσει, από την άλλη πλευρά, να μην το κάνει, μπορεί ίσως να ανακαλύψει ότι η τεχνολογική κουλτούρα έχει αποφασίσει να προχωρήσει χωρίς αυτόν».⁵

Reyner Baham

⁵ Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 8-9

01

1 | ο “άνθρωπος” της σύγχρονης εποχής: νεονομάδες και κυβερνο-οργανισμοί

κεφάλαιο 1.1 | Ο νεονομάδας

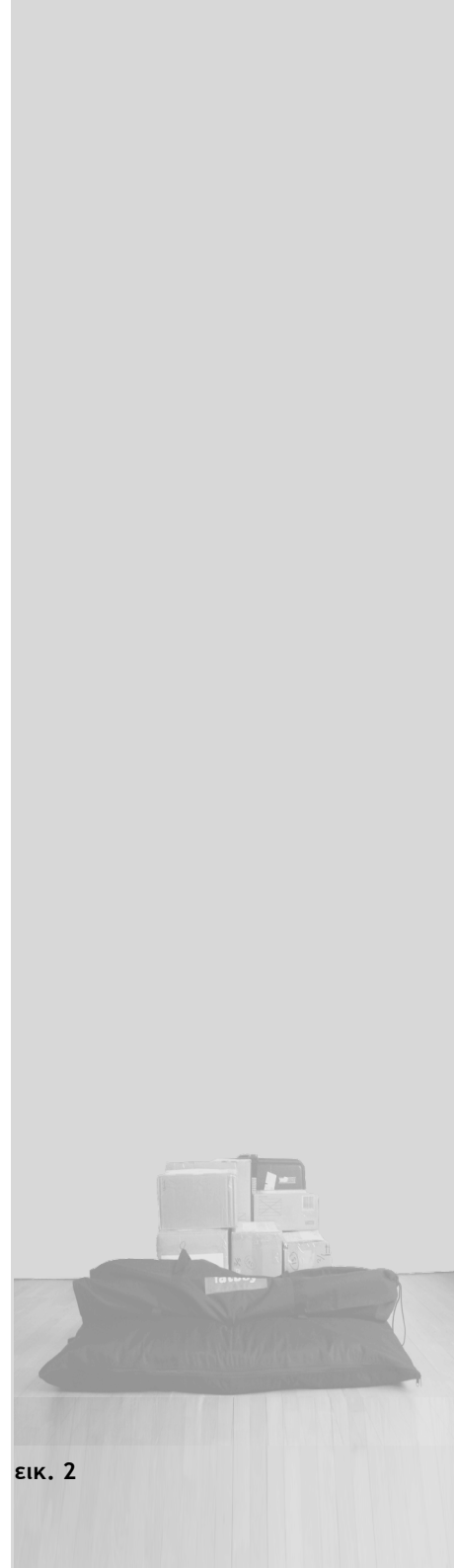
Ο αιώνας που διανύουμε έχει χαρακτηριστεί από πολλούς, ως «ο αιώνας των αλλαγών». Η κοινωνία στο σύνολο της αλλά και ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά αλλάζουν, άλλοτε με περισσότερο και άλλοτε με λιγότερο εμφανή τα σημάδια από την αλλαγή αυτή. Η κοινωνία λοιπόν αλλά και τα άτομα από τα οποία απαρτίζεται μεταβάλλονται ριζικά. Ο άνθρωπος του σήμερα, έχει λάβει τον ορισμό του νομάδα, ή μάλλον πιο σωστά του νεονομάδα, άδικα άραγε; Για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό αρκεί να αποσαφηνίσουμε το τι ακριβώς ήταν εξ αρχής ο νομάδας και ποια τα χαρακτηριστικά αυτού, του ανθρώπου δηλαδή που λόγω καταστάσεων και συγκυριών αναγκάζεται να αλλάζει συνέχεια τόπο κατοικίας μην προλαβαίνοντας να νιώσει πουθενά οικεία, αυτό που όλοι οι άνθρωποι λένε “σαν στο σπίτι τους”.

Νομάδας είναι το μέλος μίας φυλής που κινείται από μέρος σε μέρος για να βρει βοσκοτόπι και τροφή⁶. Μπορεί βέβαια να μην αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος πλήρως την έννοια του όρου αυτού σήμερα με τα σημερινά δεδομένα, αλλά εαν λάβουμε υπ'όψιν μας τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά τους περασμένους αιώνες και τη δομή της τότε κοινωνίας, μπορεί να κατανοηθεί απόλυτα τόσο ο όρος αυτός, όσο και η αναγκαιότητα παρουσίας του νομάδα στον κόσμο. Σύμφωνα με τον Γάλλο δημοσιογράφο Jacques Attali, ο νομαδισμός υπήρξε μία κινητήρια δύναμη της προόδου. Το μεγαλύτερο μέρος των σπουδαίων ανακαλύψεων και ανανεώσεων γεννήθηκαν από τον νομαδισμό: η φωτιά, ο τροχός, τα ρούχα, τα όπλα, η τέχνη, η μουσική, ακόμη και η γεωργία είναι επινοήσεις των νομαδικών λαών.⁷ Ο νομαδισμός αποτελεί ένα φυσικό φαινόμενο το οποίο βασιζόταν στην αλληλεγγύη και την διαρκή κίνηση και περιπλάνηση. Παρόλα αυτά ενώ παλαιότερα νομάδες ήταν ολόκληροι λαοί σήμερα το φαινόμενο αυτό σε πολλές περιπτώσεις έχει αλλάξει χαρακτήρα και έχει γίνει μία λίγο πιο προσωπική και ατομική υπόθεση. Ο νομαδισμός λοιπόν σήμερα, έχει γίνει στις περισσότερες περιπτώσεις από

⁶ <http://glossary.el.eea.europa.eu> , ανάκτηση 18.05.2010

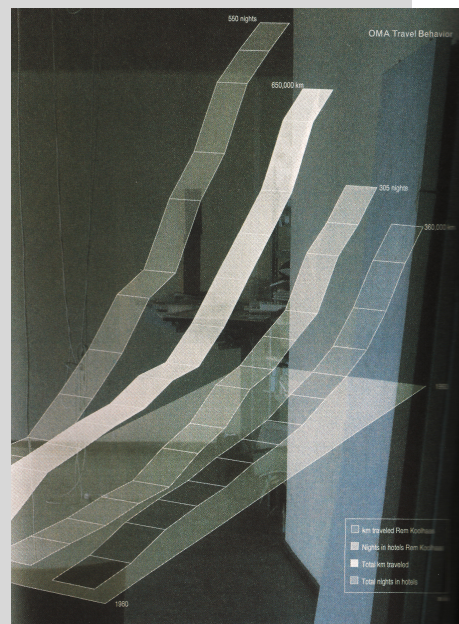
⁷ Attali, J. (2003). *L'homme nomade*. Paris: Fayard.

συλλογικός ατομικός, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως εκλείπουν οι παραδοσιακά νομαδικοί λαοί οι οποίοι ακόμα και σήμερα περιπλανώνται σε αναζήτηση των προς των ζην τους.

Ο νομάδας σήμερα, ο νεονομάδας, αλλάζει αρκετές φορές στην ζωή του κατοικία, αναζητώντας κάθε φορά καλύτερες συνθήκες και όρους διαβίωσης. Κατά την διάρκεια της ζωής του ο νομάς ταξιδεύει σε όλα μέρη του πλανήτη, μην έχοντας πλέον μαζί του τη σκηνή του, η οποία ανά πάσα στιγμή μπορεί να μετατραπεί στην νέα του κατοικία, αλλά τα εργαλεία του, το φορητό υπολογιστή του, το κινητό του και άλλα προσωπικά αντικείμενα - μηχανές του, που ανά πάσα στιγμή μπορούν να τον συνδέσουν με τον υπόλοιπο κόσμο. Ίσως λοιπόν μπορούμε πλέον να μιλάμε για έναν ψηφιακό νομάδα, του οποίου η κατοικία αλλάζει και προσαρμόζεται, όπως και του παλιού νομάδα. Εντούτοις, κάθε φορά διαφέρουν ο λόγος και οι προϋποθέσεις της διαρκούς αυτής κίνησης και μεταβολής του. Η κατοίκηση του είναι κινητή και οι μορφές που αυτή παρουσιάζει ποικίλλουν, ανάλογα με τις επιδιώξεις και τους στόχους του καθενός μέσα από την κινητικότητα αυτή.

Το άτομο πια δεν περιορίζεται από τα στενά όρια μίας πόλης ή ακόμα και μίας χώρας. Παλιότερα, η πλειοψηφία του πληθυσμού δεν ξέφευγε από τα όρια της περιοχής στην οποία

ΕΙΚ. 3 Καταγραφή των ταξιδιωτικών επιδόσεων του Rem Koolhaas και των μελών του OMA σε νύχτες ξενοδοχείου και χιλιόμετρα

παράξενο το γεγονός ότι κάθε χρόνο μεταναστεύουν συνολικά δύο έως τρία εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως.⁹

Τα νούμερα αυτά λοιπόν μπορούν να αιτιολογήσουν το γεγονός ότι όπως προκύπτει από στοιχεία, 190 εκατομμύρια άνθρωποι ζουν σήμερα σε διαφορετική χώρα από αυτήν που γεννήθηκαν και σε μερικές δεκαετίες ο αριθμός αναμένεται να έχει υπερδιπλασιαστεί.¹⁰ Πλέον λοιπόν δεν μιλάμε για απλούς πολίτες κάποιας συγκεκριμένης χώρας αλλά για πολίτες του κόσμου, ή αλλιώς «κοσμοπολίτες», οι οποίοι έστω και για μικρό διάστημα μένουν σε κάποια ξένη χώρα σε κατά τη διάρκεια της συνεχούς αναζήτησης τους του τόπου που θα μπορέσει να τους εξασφαλίσει ότι αυτοί ζητούν, είτε αυτό είναι εργασία είτε εκπαίδευση. Πολύ συχνό φαινόμενο για παράδειγμα είναι η ύπαρξη εταιριών με πολλές έδρες σε κάθε γωνιά του κόσμου, από το Ντουμπάι στη Νέα Υόρκη και από το Λονδίνο στην Σαγκάη. Τα υψηλά ιστάμενα στελέχη στις εταιρίες αυτές αναγκάζονται να ταξιδεύουν διαρκώς και να περνούν μεγάλος μέρος του χρόνου τους σε ξένες πόλεις, μακριά από την ασφάλεια και την οικειότητα του δικού τους

⁹ ΜΕΤΑ αρχιτεκτονική. (2001). *Κάθε χρόνο δύο έως τρία εκατομμύρια* (Τόμ. Τρίτη Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων). Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής. 90

¹⁰ Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. (n.d.). *Διεθνής Μετανάστευση: Το ανθρώπινο πρόσωπο της παγκοσμιοποίησης*. Ανάκτηση 06 08, 2010, από <http://www.oecd.org/dataoecd/19/58/43568523.pdf>

εικ. 7 παραδειγμα εξατομίκευσης διακόσμησης δωματίου ξενοδοχείου ανάλογα με τον πελάτη

σπιτιού, ενώ παράλληλα ζητείται από αυτούς να είναι άκρως παραγωγικοί, ανεξάρτητα από την κατάσταση της ψυχολογίας τους. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι οφείλουν να προσαρμοστούν και να εγκλιματιστούν στο νέο τους περιβάλλον και φυσικά στην νέα τους κατοικία, η οποία τις περισσότερες φορές δε θυμίζει τίποτα από την προηγούμενη τους. Τις περισσότερες φορές τα άτομα αυτά υποφέρουν από jet-lag, κούραση αλλά και διάφορες φοβίες, που πιθανότατα προκαλούνται από το αίσθημα του ανοίκειου που τους διακατέχει, στα ξένα αυτά μέρη προς αυτούς. Ο άνθρωπος άλλωστε όπως έχει αναφερθεί αλλάζει κατά μέσο όρο 5-15 τόπους κατοικίας στη διάρκεια της ζωής του.¹¹

Την ίδια στιγμή φοιτητές, στην πλειοψηφία των πανεπιστημίων του κόσμου, αναμειγνύονται μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα πρωτοφανές κράμα εθνοτήτων σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Το διάστημα που οι φοιτητές αυτοί διαμένουν στις χώρες και τις περιοχές αυτές μπορεί να κυμαίνεται από ένα εξάμηνο μέχρι και πολλά χρόνια. Σε αυτήν την περίπτωση επίσης, καλούνται οι φοιτητές να αποδώσουν τα μέγιστα και να ανταποκριθούν σε απαιτητικά και δύσκολα προγράμματα σπουδών, παρά το γεγονός ότι είναι και εκείνοι

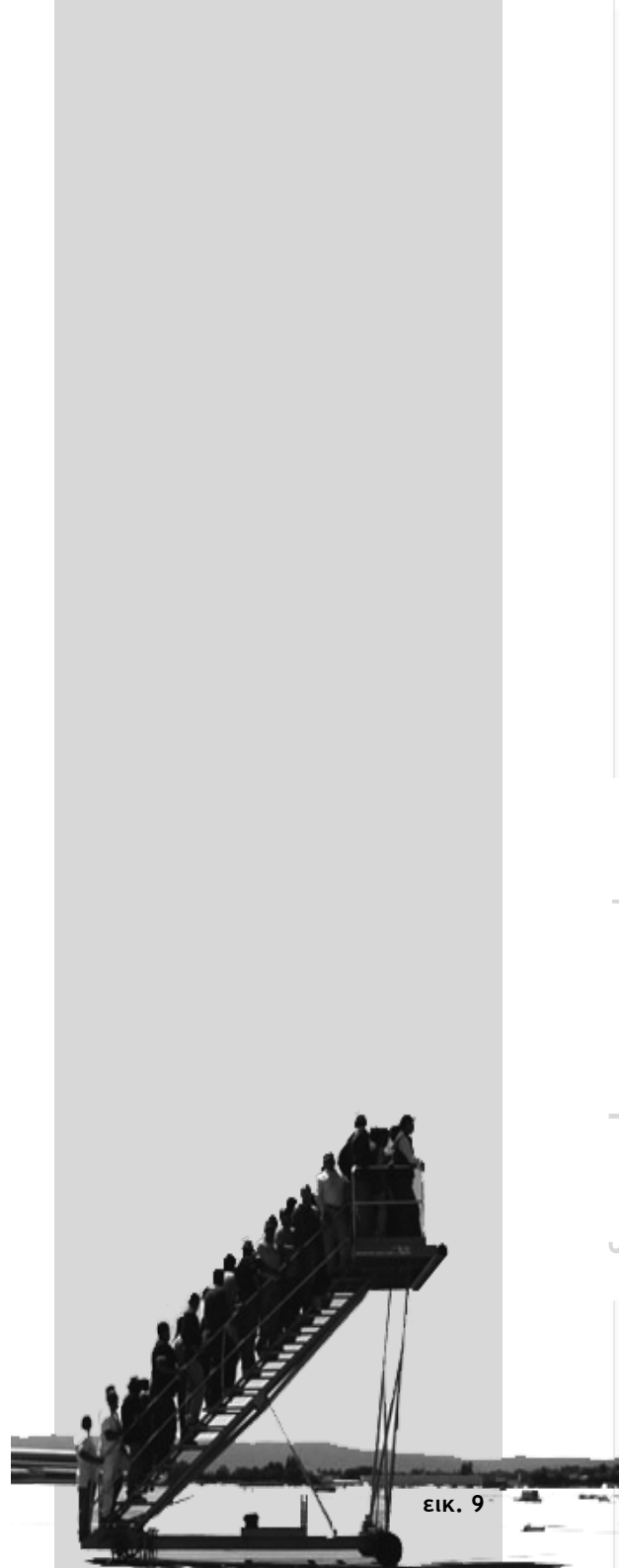
¹¹ ΜΕΤΑ αρχιτεκτονική. (2001). *Κάθε χρόνο δύο έως τρία εκατομμύρια* (Τόμ. Τρίτη Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων). Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής. 90

εικ. 8 αγγελίες για προσφορά χώρου κρεβατιού

μόνοι, σε ένα ξένο περιβάλλον, μακριά από οτιδήποτε τους προκαλεί οικειότητα και μπορεί να τους κάνει να νιώσουν μία σχετική ασφάλεια. Η βάση τους, το σπίτι τους, είναι μία έννοια τόσο ρευστή για αυτούς καθώς τις περισσότερες φορές δεν έχουν κάποιο σημείο αναφοράς, δεν έχουν μία σταθερά στην ζωή τους, αλλά όλα βρίσκονται σε μία διαρκή κίνηση και μεταβολή.

Υπάρχει φυσικά και άλλη μία κατηγορία σύγχρονων νομάδων, οι μετανάστες, οικονομικοί και μη, οι άστεγοι και πολλοί άλλοι, «απόκληροι» όπως συχνά χαρακτηρίζονται στο δυτικό κόσμο κυρίως. Οι άνθρωποι αυτοί αναγκάζονται να αλλάζουν συνεχώς κατοικία και τόπο κατοίκησης μέχρι να βρουν τις κατάλληλες συνθήκες για αυτούς και τις οικογένειές τους, εφόσον αυτές υπάρχουν. Πόσοι από εμάς δεν έχουμε αντικρύσει στο δρόμο άστεγους, οι οποίοι πάνω σε ένα καρότσι μεταφέρουν όλα τους τα υπάρχοντα, όλη τους την ζωή; Δεν είναι και αυτό μία περίπτωση μεταβλητής κατοικίας, μία περίπτωση αυτοσχέδιας φορητής κατοικίας; Βλέπουμε λοιπόν ότι έχει γίνει πλέον επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας μίας αρχιτεκτονικής που θα απαντάει στα σύγχρονα αυτά ερωτήματα την εποχής μας με τρόπο ικανοποιητικό και όχι ελλειπή όπως γινόταν έως και σήμερα.

Γιατί μπορεί παλαιότερα να ήταν η ταυτότητα του ανθρώπου το σπίτι του και να μπορούσε ο καθένας να έρθει σε επικοινωνία μαζί του μέσω της διεύθυνσης του, αλλά σήμερα μπορεί ανά πάσα στιγμή ο καθένας να επικοινωνήσει με τον άλλον, μέσω της ηλεκτρονικής διεύθυνσης, από κάθε γωνιά του κόσμου και σε οποιοδήποτε περιβάλλον.

Κεφάλαιο 1.2 | Ο κυβερνητικός άνθρωπος και η σχέση του με τη μηχανή

Ήδη από τα μέσα και κυρίως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, το cyborg¹² έχει γίνει κεντρική φιγούρα της κοινωνίας μας. Ήταν άλλωστε μόλις πριν λίγα χρόνια, όταν το 1993 η κοινωνία, θορυβημένη από την επικείμενη εμφύτευση ηλεκτρονικών chip στο σώμα του ανθρώπου, υποστήριξε ότι το cyborg είναι δείγμα της εμφάνισης του αντίχριστου στην γη¹³. Μπορεί φυσικά τότε το cyborg να ήταν ένας όρος μακρινός και σκοτεινός, σήμερα όμως είναι ένας όρος πολύ πιο αποσαφηνισμένος, κατανοητός ακόμα και φιλικός σε πολλές περιπτώσεις. Το cyborg ως ον εμφανίζεται τη στιγμή που τα όρια ανάμεσα στο ζώο και τον άνθρωπο παραβιάζονται. Η ιστορία μπορεί να μας τροφοδοτήσει με πολλά παραδείγματα από αυτά τα πρώιμα cyborgs, όπως ο Κένταυρος, ο Μινώταυρος, η Σφίγγα και πολλά άλλα. Ακόμα και αν αυτά τα παραδείγματα όμως μας παραπέμπουν περισσότερο σε

¹² Cybernetic organism

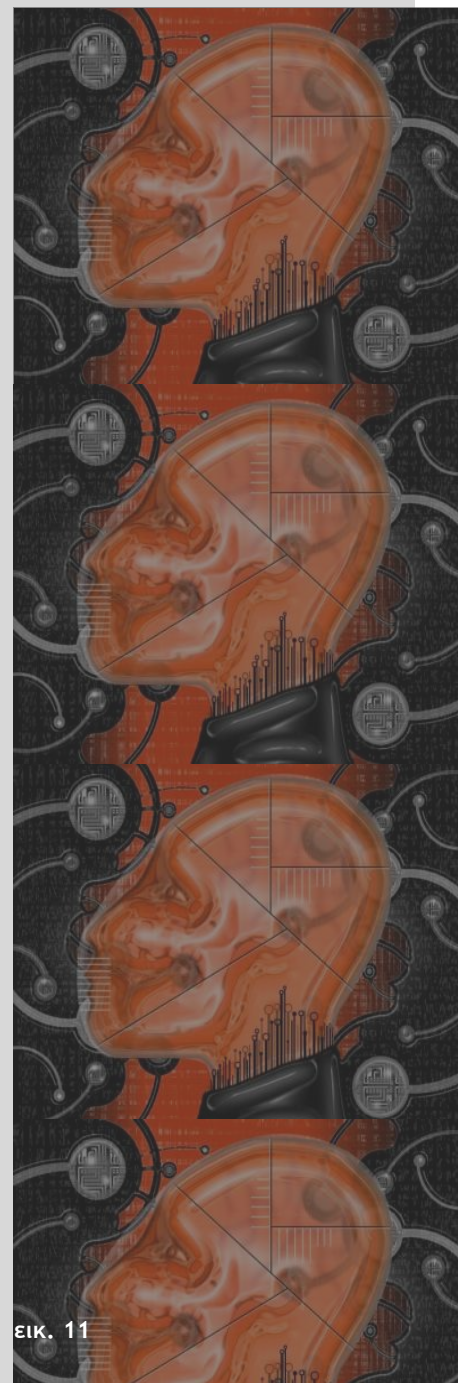
¹³ Gray, C. H., Mentor, S., & Figueroa-Sarriera, H. J. (1995). *Cyborlogy: Constructing the Knowledge of Cybernetic Organisms. The Cyborg Handbook*. London; New York.

παραμύθια και μύθους παρά στην πραγματική ζωή, υπάρχουν τόσα άλλα ακόμα που αναφέρονται στο σήμερα. Είναι τόσα πολλά τα cyborgs γύρω μας και όσο περνάει ο καιρός πολλαπλασιάζονται με ταχείς ρυθμούς ,επομένως είναι αδύνατον να τα εντοπίσουμε πόσο μάλλον να τα αγνοήσουμε, εάν βέβαια δεν είμαστε και εμείς οι ίδιοι ένα από αυτά. Το cyborg ακόμα και αν μας ξενίζει σαν ορολογία είναι πολύ πιο απλό από όσο ακούγεται. Cyborg μπορεί να είναι κάποιος με τεχνητό βηματοδότη, αφού στο σώμα του έχει προστεθεί κάτι το μη οργανικό, μπορεί να είναι ο καθένας από εμάς ο οποίος έχει κάνει εμβόλιο και έχει αλλοιώσει το γενετικό του υλικό μέχρι και κάποιος που φοράει γυαλιά ώστε να βελτιώνει και να ενισχύει την όραση του. Μπορεί ακόμα να είναι ένα παιδί που γεννήθηκε από εξωσωματική γονιμοποίηση, ή έπειτα από ειδική αγωγή της μητέρας του ώστε να αυξηθεί η γονιμότητα της. «Όλα όσα έχουμε κάνει είναι να αλλάζουμε για τις μηχανές. Τελικά αλλάξαμε τόσο που από εδώ και στο εξής οι μηχανές θα κάνουν τις αλλαγές για εμάς.»¹⁴ .

Ακόμα λοιπόν και αν δεν είμαστε εμείς οι ίδιοι cyborgs, σίγουρα ζούμε ανάμεσα τους και φυσικά ζούμε στην κοινωνία αυτών. Ίσως στο μυαλό μας ένα cyborg να έχει την μορφή

¹⁴ Cadigan, P. (1991). *Synners*. Grafton. 334

εικ. 11

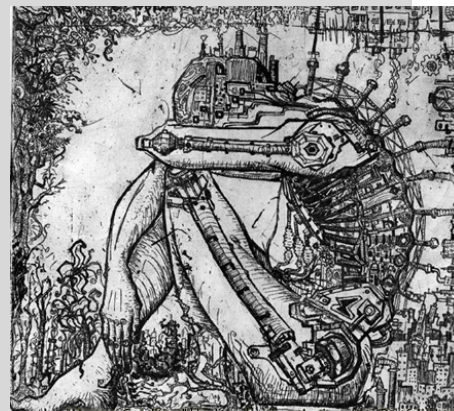
κάτι του τρομερά πολύπλοκου και απρόσιτου ακόμα και ανοίκειου. Μπορεί να νιώθουμε ανοίκεια λοιπόν με την έννοια του cyborg, ακόμα και αν γνωρίζουμε ότι είμαστε και εμείς οι ίδιοι, όσο και να προσπαθούμε να το κρύψουμε με κάθε τρόπο. Μπορούμε δηλαδή να παραδεχτούμε ότι είναι δεδομένη η ύπαρξη του αισθήματος του ανοίκειου ακόμα και όταν αυτό αφορά εμάς τους ίδιους. Όπως αναφέρει και ο Schelling, «Ανοίκιο είναι κάθε τι που αναδύεται στην επιφάνεια, ενώ όφειλε να παραμείνει κρυφό.»¹⁵ Μπορεί φυσικά στο μυαλό μας να έχουμε ως εικόνα cyborg τον Robocop και τον Frankenstein ή ακόμα και τους ήρωες του Star Trek, όλα παραδείγματα δανεισμένα από τον κινηματογράφο, όμως τελικά δεν είναι μόνο αυτά τεχνητοί οργανισμοί, είναι και όλα τα υπόλοιπα παραδείγματα περιπτώσεων έχουν προαναφερθεί. Ακόμα όμως και αν το ευρύ κοινό γνώρισε τους τεχνητούς οργανισμούς μέσω του κινηματογράφου δεν πρωτοεμφανίστηκαν εκεί, απλώς εκεί έγιναν ευρύτερα γνωστοί και κοινά αποδεκτοί. Οι λόγοι δημιουργίας τους ήταν κυρίως στρατιωτικοί και ιατρικοί και δευτερευόντως για να εξυπηρετηθεί η εργασία και η ψυχαγωγία.

¹⁵ Freud, S. (2009). *Το ανοίκιο*. (Ε. Βαϊκούση, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον..23

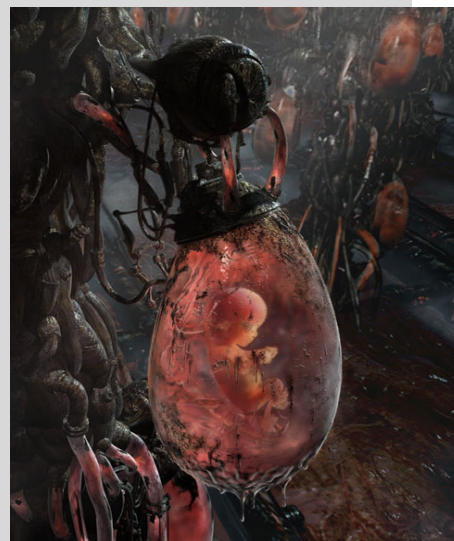
Αναπτύχθηκαν διάφορες τεχνολογίες των cyborgs, κυρίως σε ερευνητικά κέντρα, με πρωτεργάτη την NASA αφού αυτή πρωτοχρησιμοποίησε τον όρο «cyborg» για να ορίσει έτσι τη μετατροπή στην οποία υπόκειται ο άνθρωπος ώστε να μπορεί να μένει στο διάστημα χωρίς την ειδική στολή. Στην πορεία βέβαια η ίδια η NASA χρησιμοποίησε και άλλους όρους πέρα από τα πλαίσια του cyborg, όπως bionics, human augmentation κ.α. Οι κυριότερες από τις τεχνολογίες αυτές ήταν αποκαταστατικές, κανονικοποιητικές, αναμορφωτικές και ενισχυτικές.¹⁶ Ίσως και να μας φαίνεται μία απότομη αλλαγή, η μετάβαση όμως από την πρώτη μηχανή κατοίκησης, την πόλη δηλαδή, στην πόλη που βρίσκεται κυρίαρχη των μηχανών, η μετάβαση αυτή όμως έχει διαρκέσει πολλές εκατοντάδες δεκαετιών. Η πιο ραγδαία αλλαγή ωστόσο παρατηρήθηκε τα τελευταία 200 χρόνια, μετά τη βιομηχανική επανάσταση δηλαδή, όταν ακόμα και η μηχανή αντικαταστάθηκε από την αυτόματη μηχανή.¹⁷ Η μηχανή λοιπόν έχει πλέον συνδεθεί με τον άνθρωπο πιο στενά από ποτέ και σε πολλές περιπτώσεις έχουν γίνει συμπληρωματικό το ένα του άλλου. Ο σύγχρονος

¹⁶ Gray, C. H., Mentor, S., & Figueroa-Sarriera, H. J. (1995). *Cyborlogy: Constructing the Knowledge of Cybernetic Organisms. The Cyborg Handbook*. London; New York.

¹⁷ Gray, C. H., Mentor, S., & Figueroa-Sarriera, H. J. (1995). *Cyborlogy: Constructing the Knowledge of Cybernetic Organisms. The Cyborg Handbook*. London; New York.

εικ. 12 ο σύγχρονος άνθρωπος ή posthuman και η σύνδεσή του με το περιβάλλον

εικ. 13 σκηνή από την ταινία "MATRIX", όπου μηχανή και άνθρωπος συνδέονται και λειτουργούν συμπληρωματικά το ένα του άλλου.

άνθρωπος, ο μετα-άνθρωπος δηλαδή ή posthuman όπως εμφανίζεται στη ξενόγλωση βιβλιογραφία, συνδέεται τόσο διαδραστικά με το περιβάλλον του, και επηρεάζεται από αυτό, που γίνονται σχεδόν ένα. Το μανιφέστο του μετα-ανθρώπου αναφέρει χαρακτηριστικά, «Οι Ουμανιστές έβλεπαν τους εαυτούς τους ως ξεχωριστά πλάσματα, σε μία ανταγωνιστική σχέση με το περιβάλλον τους. Αντίθετα οι μετα-άνθρωποι θεωρούν την ίδια τους την ύπαρξη, ως ενσωμάτωση σε ένα ευρύτερο τεχνολογικό περιβάλλον.»¹⁸ Η Donna Haraway, η οποία διατύπωσε και το μανιφέστο του cyborg, αναφέρει αρκετά εύστοχα ότι «Οι μηχανές μας είναι ενοχλητικά ζωντανές και εμείς τρομακτικά αδρανείς»¹⁹.

Τα όρια λοιπόν ανάμεσα στο οργανικό και το ανόργανο δεν έχουν γίνει δυσδιάκριτα μόνο όσον αφορά τον άνθρωπο αλλά ακόμα και σε ό,τι αφορά τη μηχανή, τα ρομπότ, τα τεχνητά πλάσματα κ.α. Το θέμα αυτό έχει απασχολήσει τον άνθρωπο ήδη από την αρχαιότητα, αφού πάντα υπήρχε το ενδιαφέρον διάκρισης του ανθρώπου, αλλά και κάθε ζωντανού οργανισμού, μέσω κάποιων κριτηρίων τα οποία τον κάνουν να διαφέρει από οτιδήποτε ανόργανο. Ο Αριστοτέλης

¹⁸ Pepperell, R. (2003). *The Posthuman Condition: Consciousness beyond the brain*. Bristol, Great Britain: Cromwell Press.

¹⁹ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press.148

εικ. 14 κόμικ για τον τρόπο που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος το περιβάλλον

χαρακτηρίζει ως έμβιο ον οτιδήποτε χαρακτηρίζεται εσωτερικά από την αρχή της αλλαγής, την ικανότητα να αναπτύσσεται και να κινείται κατά βούληση. Οι πιο σύγχρονοι φιλόσοφοι, γιατροί και άλλοι επιστήμονες ανήγαγαν τη ζωή σε ζήτημα σωματικής μηχανής και συχνά τη διαχωρίζουν από την λειτουργία του μυαλού και της συνείδησης. Στο Διαφωτισμό, τόσο η ζωή όσο και η συνείδηση δεν θεωρήθηκαν ούτε μηχανισμός, ούτε και ψυχή, αλλά ουσία. Επιπλέον, σύμφωνα και με την θεωρία της εξέλιξης του Δαρβίνου, η ικανότητα του ανθρώπου να αντιδρά με το περιβάλλον του, να ανταποκρίνεται σε αυτό και φυσικά να προσαρμόζεται σε αυτό, έγιναν τα νέα χαρακτηριστικά του ανθρώπου. Την ίδια στιγμή όμως, αυτή η άνευ προηγουμένου διαρκής επαφή του ανθρώπου με το περιβάλλον του και τη μηχανή, της οποίας τα όρια όπως αναφέραμε έχουν αποσαφηνιστεί, δημιουργεί νέες σχέσεις μεταξύ τους, ανάμεσα στον άνθρωπο και τη μηχανή ως εργαλείο.

Παρατηρείται λοιπόν άλλο ένα σημαντικό στοιχείο στις μέρες μας, αυτό της οικειότητας που έχει αποκτήσει ο άνθρωπος με εργαλεία και μηχανές. Δεν μιλάμε άλλωστε πλέον για απλή συντροφιά της μηχανής στον άνθρωπο αλλά για συμβίωση αυτών, με την βοήθεια φυσικά μίας νέας γλώσσας, της κυβερνητικής, η οποία είναι κατανοητή τόσο

εικ. 15 η σχέση ανθρώπου-μηχανής

από τα μηχανικά όσο και από οργανικά όντα. Με τη χρήση της κυβερνητικής γίνεται δυνατή η κατανόηση της ανθρώπινης φύσης ως ένα κλειστό κύκλωμα κατά κάποιο τρόπο. Το κύκλωμα αυτό προσαρμόζεται στο περιβάλλον του ανάλογα με την ρέουσα πληροφορία αλλά και τη μεταβολή που παρατηρείται σε αυτήν κάθε φορά εξαιτίας του εξαιρετικά μεταβλητού περιβάλλοντος που υπάρχει σήμερα. Είμαστε λοιπόν μπροστά από έναν διαμεσολαβητή, ένα interface, που κάνει την επικοινωνία των οργανικών και μη οργανικών όντων όχι μόνο δυνατή και αποτελεσματική αλλά και ταχύτατη. Γιατί όμως επιβλήθηκε τόσο γρήγορα η κυβερνητική; Υπήρξαν δυνάμεις που επιτάχυναν την εξάπλωση της αλλά και που την καθιέρωσαν ευρέως;

Σίγουρα πληθώρα συγκυριών οδήγησε στην εδραίωση της νέας αυτής γλώσσας. Στις τάσεις αυτές συγκαταλέγονται πολλά διαφορετικά ρεύματα του δυτικού κόσμου κυρίως, όπως η μηχανοποίηση του πολέμου, η αυτοματοποίηση της εργασίας, η ηλεκτρονικοποίηση της πληροφορίας, η εμπορευματοποίηση της παιδείας και πολιτισμού, ο θρίαμβος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, η εξάπλωση των παγκόσμιων δικτύων, η ηγεμονία της κυβερνητικής στην επιστήμη και την

εικ. 16 διαδικτυακός χώρος

ιατρική και πολλοί άλλοι λόγοι.²⁰ Όλα αυτά τα ρεύματα που παρουσιάστηκαν προϋπέθεταν την ουσιαστική συμβολή της μηχανής και για αυτό επέβαλαν με τον τρόπο τους τη χρήση αυτής της νέα γλώσσας, της κυβερνητικής. Τα νέα όρια λοιπόν που δημιουργούνται ανάμεσα στο οργανικό και το μηχανικό, μετά το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, οδηγούν στον επαναπροσδιορισμό θεμελιωδών εννοιών. Έννοιες - δίπολα που έχουν απασχολήσει κατά καιρούς την ανθρωπότητα, όπως άνθρωπος και εργαλείο, άνθρωπος και μηχανή, ζωντανό και νεκρό, φυσικό και τεχνητό, οργανικό και ανόργανο, παροντικό και μελλοντικό, αποκτούν νέες βάσεις και τα όρια τους δοκιμάζονται σε συνεχή βάση. Ποιος μπορεί για παράδειγμα να μιλήσει πια για το ανθρώπινο σώμα και το σαφή του διαχωρισμό από την μηχανή και κάθε τι μη οργανικό, τη στιγμή που το ίδιο το σώμα εσωκλείει ανόργανα αντικείμενα; Πως μπορούμε να μιλήσουμε για το σώμα μας και το πώς αισθανόμαστε αφού το ίδιο το σώμα μας έχει αλλάξει και εξακολουθεί να αλλάζει; Πόσο οικεία νιώθει ο άνθρωπος με τη νέα αυτή μορφή ζωής και κατά πόσο μαθαίνει να συμβιώνει και να διαδρά μαζί της; «Σύντομα, πιθανώς να είναι

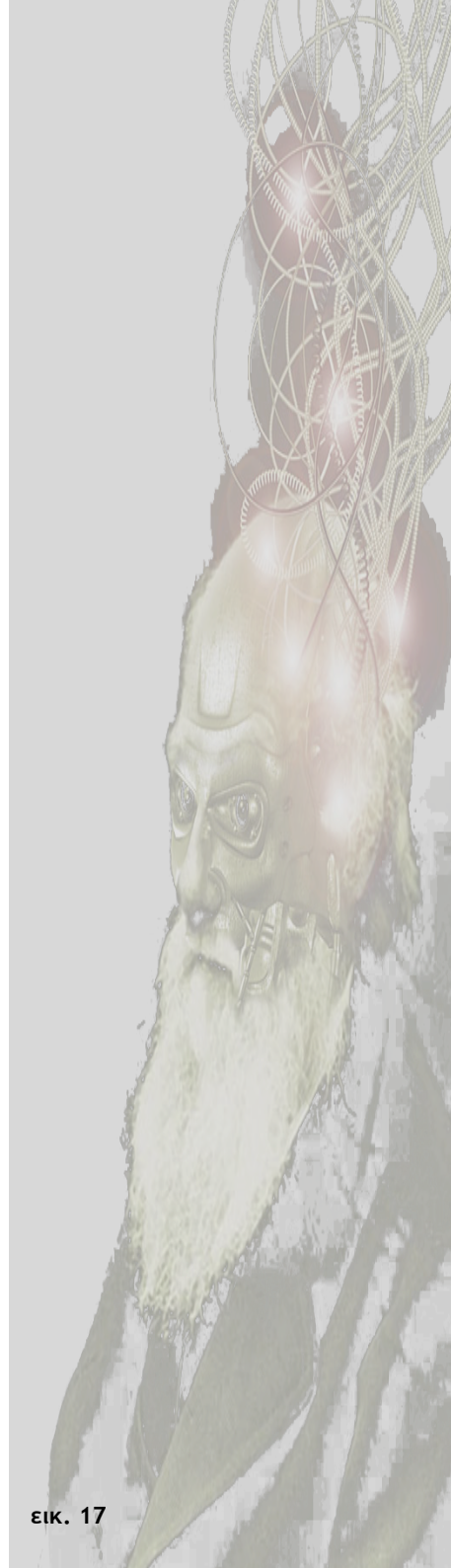
²⁰ Gray, C. H., Mentor, S., & Figueroa-Sarriera, H. J. (1995). *Cyborlogy: Constructing the Knowledge of Cybernetic Organisms. The Cyborg Handbook*. London; New York.

δύσκολο να πούμε που σταματάει ο άνθρωπος και που ξεκινάει η μηχανή»²¹. Η κοινωνία μας είναι πια η κοινωνία των cyborgs, και οι αλλαγές στην δομή της είναι πολλές και ριζικές.

Το δέρμα μας δεν μπορεί πλέον να διαχωρίσει το εσωτερικό από το εξωτερικό, εκτός από την περιορισμένη αίσθηση της σωματικής του αντοχής. Αντιλαμβάνεται δηλαδή μέσα στο σώμα του αισθήματα πολύ περιορισμένης εμβέλειας και ό,τι τι δημιουργείται μέσα στο σώμα αλλά και εκτός, αγκιστρώνεται ως πληροφορία στο παγκόσμιο αυτό δίκτυο υπολογιστών, το διαδίκτυο.²² Το διαδίκτυο, το σύνολο δηλαδή των υπολογιστών που είναι συνδεδεμένοι παγκοσμίως, γίνεται πια κομμάτι της μηχανής των αισθήσεων μας. Παράλληλα όμως, ο άνθρωπος προσπαθεί να αυξήσει την αλληλεπίδραση του με το σύστημα αυτό των δικτύων, με κάθε δυνατό τρόπο. Όπως αναφέρει και ο Roy Ascott δεν αλλάζει μόνο το σώμα μας αλλά και το μυαλό μας, καλώντας και εμάς τους ίδιους να συμμετέχουμε στη μετατροπή αυτή. Το ίδιο μας το σώμα άλλωστε γίνεται πεδίο μεταβολών φτάνοντας συνεχώς στα όρια του και ξεπερνώντας τους εκ γενετής περιορισμούς του. Πλέον μπορούμε εμείς οι ίδιοι να βρισκόμαστε σε δύο σημεία,

²¹ McHugh, M. (1997). *China Mountain Zhang*. Orb books. 214

²² Zylinska, J. (2002). *The Cyborg Experiments: the extensions of the body in the media age*. London; New York: Continuum. 28

την ίδια στιγμή, με την ανάπτυξη των τεχνολογικών μέσων και σίγουρα αυτό είναι κάτι που προκαλεί μεγάλη σύγχυση στον άνθρωπο, αφού έρχεται σε επαφή και γνωρίζει δυνατότητες του ανοίκειες μέχρι πρότινος σε αυτόν. Αποκτούμε νέες ικανότητες και βλέπουμε διαφορετικά τόσο το άτομο μας όσο και τον κόσμο γύρω μας. Βλέπουμε, σκεφτόμαστε, δρούμε και αντιδρούμε διαφορετικά. Ένα νέο είδος αντίληψης αλλά και συναίσθησης δημιουργείται. Σύμφωνα με τη νέα αυτή αντίληψη, τον άνθρωπο δεν τον απασχολεί πια το ερώτημα «τι με δημιούργησε;», μία ερώτηση που χάνεται στο βάθος των αιώνων, αλλά αντίθετα τον ενδιαφέρει το «τι μπορώ να δημιουργήσω εγώ», κυρίως βέβαια με την βοήθεια και των μηχανών που ο ίδιος επινόησε και κατασκεύασε. Ως αντίληψη μπορούμε να ορίσουμε την επίγνωση των στοιχείων του περιβάλλοντος μέσα από την αίσθηση.²³ Η νέα αυτή λοιπόν αντίληψη, η *cyberception*²⁴ όπως την αναφέρει ο Roy Ascott, εμπεριέχει τις τεχνητά εμπλουτισμένες αντιδράσεις της αντίληψης και της γνώσης, όπου εμπλέκεται η υπερατομική τεχνολογία των παγκοσμίων δικτύων και των κυβερνητικών

²³ Ascott, R. (1994). The Architecture of Cyberception. *The 5th International Symposium on electronic Art*. Helsinki: ISEA '94.

²⁴ “Cybernetic perception”

μέσων.²⁵ Η ευφυΐα όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, είναι η εξ' ορισμού ικανότητα να κατανοείς, επομένως οι κατασκευές που έχουν αίσθηση του λόγου για τον οποίον χρησιμοποιούνται, αλλά και ανταποκρίνονται σε αυτό, μπορούν να θεωρηθούν ευφυείς. Έρχεται λοιπόν ο άνθρωπος σήμερα, ακόμα πιο απαιτητικός από ότι παλιότερα, απαιτώντας από κάθε «έξυπνο μηχανήμα» ή περιβάλλον με το οποίο έρχεται σε επαφή, όχι μόνο να αντιδρά και να προσαρμόζεται στο πέρασμα του χρόνου, αλλά και να λαμβάνει πρωτοβουλίες που θα κάνουν τη ζωή του έστω και λίγο πιο εύκολη.²⁶

Σε μία κοινωνία λοιπόν που συνεχώς μεταβάλλεται και καθιστά τον εαυτό της ανοίκειο σε πλήθος ανθρώπων, παρατηρούμε πως η τέχνη αγκαλιάζει τα συστήματα μεταβλητότητας και μεγιστοποιεί την αλληλεπίδραση αυτής τόσο με το σώμα του ανθρώπου, όσο και με το περιβάλλον αυτού. Γιατί λοιπόν να μην ακολουθεί το παράδειγμα αυτό και η αρχιτεκτονική; Ίσως και η αρχιτεκτονική θα έπρεπε να μπορεί να προσαρμόζεται, να εξελίσσεται και να ακολουθεί τα

²⁵ Ascott, R. (1994). The Architecture of Cyberception. *The 5th International Symposium on electronic Art*. Helsinki: ISEA '94.

²⁶ Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. Ρότσιος, Δ. (2001). *Future Vision Housing*. Τρίτη Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής.36

σύγχρονα ρεύματα με τρόπους που την καθιστούν πάντα επίκαιρη και όχι ανεπαρκή και απαρχαιωμένη, να αποτελεί δηλαδή μία μηχανή δράσης, όπως αναφέρει και ο Gilles Deleuze. «Η έλλειψη σταθερότητας, η διαρκής κίνηση οντοτήτων και πολύ περισσότερο ιδιοτήτων, σε μία εποχή που χώρος είναι η αντίληψη που έχει ο χρήστης για ιδιότητες, όχι απαραίτητα υλικών κελυφών, δημιουργεί ένα περιβάλλον του οποίου η μεταβλητότητα κάνει την κίνηση του σημερινού ατόμου-νομάδα σχετική».²⁷ Όλα αυτά τα ψηφιακά περιβάλλοντα και συστήματα που όλο και προσαρμόζονται στον άνθρωπο, πρέπει να μπορούν να προσαρμόζονται πλέον στις νέες επιλογές του ανθρώπου, προερχόμενες από μία πολύ μεγαλύτερη γκάμα επιλογών. Ο άνθρωπος άλλωστε, μαθημένος πια αν όχι να αποφασίζει, σίγουρα όμως να συναποφασίζει για τα πάντα, θεωρεί αυτονόητο να μπορεί να ορίζει ο ίδιος το χώρο του και την κατοικία του. Ένα απλό παράδειγμα της νοοτροπίας αυτής, είναι ο τρόπος με τον οποίον τα παιδιά σημαδεύουν και κατοχυρώνουν τους χώρους τους. Γεμίζουν με αφίσες από ομάδες, τραγουδιστές, ηθοποιούς κ.α. το χώρο τον οποίο θεωρούν προσωπικό και

²⁷ Ρότσιος, Δ. (2001). Future Vision Housing. *Τρίτη Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων*. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής. 95

φυσικά αντιλαμβάνονται ως κτήμα τους.²⁸ Ο δικός τους χώρος θέλουν να ξεχωρίζει από την εικόνα που παρουσιάζει το υπόλοιπο σπίτι, το οποίο είναι όλης της οικογένειας. Αν λοιπόν διευρύνουμε το πεδίο έρευνας μας, αυτό αποτελεί και μία πρόκληση, το πως δηλαδή άτομα, σύνολο ατόμων, μεγάλες ομάδες μπορούν να διαλέγουν οι ίδιοι το προφίλ των προσωπικών τους χώρων και να διαμορφώνεται ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες, που προφανώς μεταβάλλονται και επαναπροσδιορίζονται άλλοτε με ταχείς και άλλοτε με αργούς ρυθμούς. Το παιδί δε θα μείνει για πάντα παιδί, ο φοιτητής δε θα είναι για πάντα φοιτητής και ο εργένης δεν είναι για πάντα ανύπαντρος, γενικά μιλώντας πάντα.

²⁸ Heinrich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.37

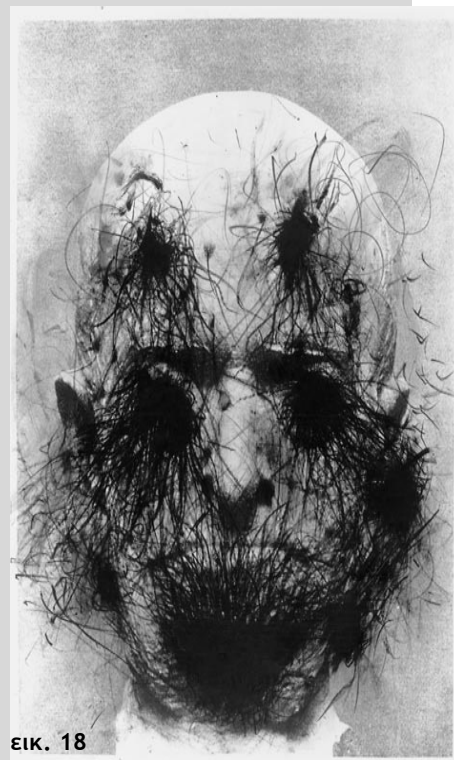
2 | η έννοια του ανοίκειου: από τη ψυχή, στο χώρο και την τεχνολογία

Η έννοια του ανοίκειου, που διατυπώθηκε και αναλύθηκε στο παρελθόν, αναφέρεται στην περίεργη ανησυχία που μπορεί να δημιουργήσει στον άνθρωπο κάτι που μέχρι πρότινος του φαινόταν γνωστό και οικείο. Το αίσθημα αυτό συνδέεται άμεσα με το φόβο προς το άγνωστο, είτε πρόκειται για κατάσταση, είτε για τέρας, είτε για σκοτεινό δωμάτιο, είτε ακόμη και για άνθρωπο. Αντιπροσωπεύει το αίσθημα που δημιουργείται από την έλλειψη οικειότητας, αλλά δεν ταυτίζεται με το άγνωστο.

ανοίκειος
ξένος
uncanny
uncomfortable
uneasy
gloomy
haunted
unheimlich
heimisch
vertraut
sinistre

Κεφάλαιο 2.1 | Η ανάδυση της έννοιας του ανοίκειου

Για το ζήτημα του ανοίκειου πρώτος μίλησε ο Ernst Jentsch, το 1906, προσδιορίζοντας το αίσθημα του ανοίκειου, ως κάτι εντός του οποίου ο άνθρωπος δεν μπορεί να αναγνωρίσει τον εαυτό του και όσο καλύτερο προσανατολισμό και εξοικείωση έχει αυτός στο περιβάλλον, του τόσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες να δημιουργηθεί μία αίσθηση ανοίκειου. Το ανοίκειο λοιπόν, ως η αμφιβολία που έχει ο άνθρωπος αφενός για το εάν ένας ζωντανός οργανισμός μπορεί πράγματι να κινείται και αφετέρου αν κάτι που δείχνει άψυχο πράγματι δεν μπορεί να κινείται, διαρκεί όση ώρα διαρκούν και οι αμφιβολίες σχετικά με την κίνηση ή όχι αυτών που μας περιβάλλουν, έμβιων και μη.²⁹ Η αβεβαιότητα στο επίπεδο της λογικής, είναι αυτή που δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την γένεση της αίσθησης του ανοίκειου και του φρικώδους.³⁰ Ο Jentsch δηλαδή ασχολείται με μία

ΕΙΚ. 18

²⁹ Jentsch, E. (1996). On the psychology of the uncanny. *Angelaki Issues*, 2 (1).

³⁰ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 35-36

πληθώρα καταστάσεων και συναισθημάτων, που γεννιούνται κάτω από διαφορετικές κάθε φορά καταστάσεις και προϋποθέσεις και τα εξετάζει υπό το πρίσμα του ανοίκειου. Ο άνθρωπος, για όποιου αντικειμένου την ταυτότητα αλλά και τις ιδιότητες του δεν είναι σίγουρος, το φοβάται. Αυτό συμβαίνει γιατί αφού δεν γνωρίζει τι είναι αυτό που βρίσκεται απέναντι του και το τι έχει κατά κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσει, δεν μπορεί κατά συνέπεια και να το ελέγξει. Αυτή η αδυναμία ελέγχου λοιπόν είναι και η κύρια πηγή φόβου για αυτόν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα κατά τον Jentsch της κατάστασης αυτής, είναι η περίπτωση ενός κορμού, που αχνοφαίνεται στο σκοτάδι και τελικά αποδεικνύεται πως είναι ένα τεράστιο φίδι σε σχήμα κορμού το οποίο τελικά δεν είναι ακίνητο και άψυχο όπως νόμιζαν, αλλά ζωντανό και με κίνηση μέσα του.³¹ Πολλές φορές όσο πιο μεγάλο αλλά και πιο ρεαλιστικό είναι ένα αντικείμενο, τόσο πιο τρομακτικό φαντάζει στα μάτια του ανθρώπου. Για τον λόγο αυτό άλλωστε και αναφέρεται ότι και η τέχνη αποφεύγει την πιστή και απόλυτη μίμηση και αντιγραφή της φύσης και των ζωντανών οργανισμών. Εν συνεχεία αναφέρει πως κάτι φαίνεται ανοίκειο και φρικιαστικό σε κάποιον, από την στιγμή που δε μπορεί να

³¹ Jentsch, E. (1996). On the psychology of the uncanny. *Angelaki Issues* , 2 (1).

εικ. 19 Francis Bacon, τρίπτυχο

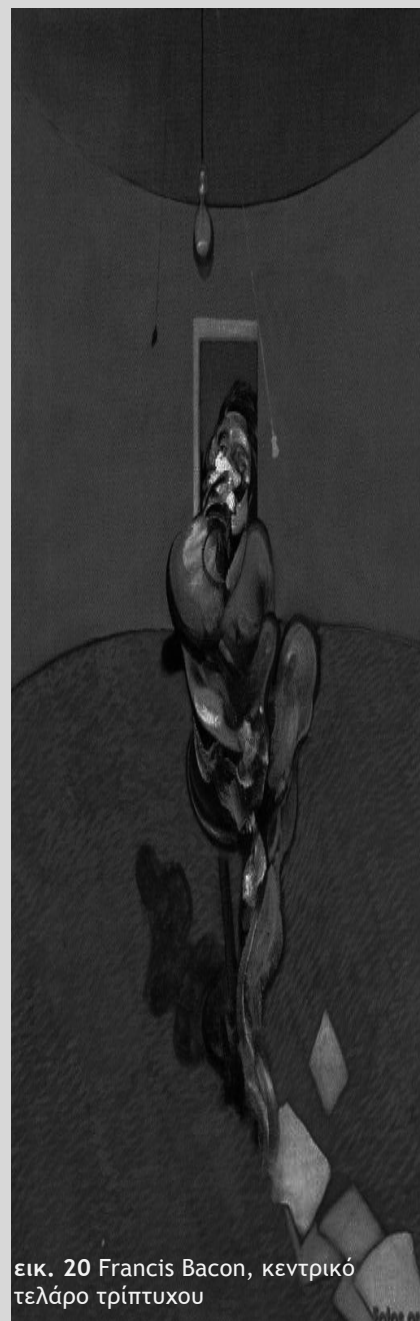
εντοπίζει τον εαυτό του μέσα σε αυτό και αυτό, κατά τον Jentsch, αυτό είναι η κύρια πηγή δημιουργίας της αίσθησης ανοίκειου. Ανέλυσε πληθώρα περιπτώσεων, κατακερματίζοντας με τον τρόπο αυτό την έννοια σε πολλές υποπεριπτώσεις.

Κεφάλαιο 2.2 | Η συγκρότηση της έννοιας του ανοίκειου και η συμβολή της στην ψυχαναλυτική θεωρία

Μερικά χρόνια αργότερα από τον Ernst Jentsch, το 1919, η έννοια του ανοίκειου επανήλθε στο επιστημονικό προσκήνιο με τη γνωστή μελέτη του Sigmund Freud για το “unheimlich”, το ανοίκειο δηλαδή. Ο Freud, αντίθετα από τον Jentsch, δεν εξέτασε κάθε περίπτωση ξεχωριστά έτσι ώστε να προκύπτουν διαφορετικά συμπεράσματα ανάλογα με την υποπερίπτωση που εξετάζεται, αλλά προσπάθησε να δει συνολικά και διεξοδικά το ζήτημα του ανοίκειου. Ο ίδιος αναφέρει ως ανοίκειο, το στοιχείο το οποίο προκαλεί φόβο, τρόμο και φρίκη, χωρίς όμως να ταυτίζει την έννοια αυτή με το τρομακτικό αλλά και το άγνωστο κατ’ ανάγκη. Μεγάλο μέρος της έρευνας του, αν όχι το μεγαλύτερο, λαμβάνει η ετυμολογική προσέγγιση του ανοίκειου, όχι μόνο στα γερμανικά, αλλά σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, μεταξύ των οποίων τα ελληνικά, ιταλικά, ισπανικά κ.α.

Η έννοια του ανοίκειου (unheimlich) προσδιορίζεται ως μία μορφή του τρομακτικού, η οποία όμως ανάγεται σε κάτι

2.2 | η συγκρότηση της έννοιας του ανοίκειου και η συμβολή της στη ψυχαναλυτική θεωρία

εικ. 20 Francis Bacon, κεντρικό
τελάρο τρίπτυχου

που παλιότερα ήταν τόσο γνωστό όσο και οικείο. Ανά πάσα στιγμή λοιπόν το οικείο σύμφωνα με τον Freud μπορεί να καταστεί ανοίκειο, φρικώδες και τρομακτικό. Έχει αναφερθεί και παραπάνω πολλές φορές η γερμανική λέξη *unheimlich*. Η λέξη αυτή δηλώνει στην γερμανική γλώσσα το αντίθετο του *heimlich*, *heimisch*, *vertraut*, του οικείου δηλαδή, που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάτι είναι τρομακτικό ακριβώς επειδή δεν είναι γνωστό και οικείο. Χρειάζεται όμως ιδιαίτερη προσοχή στη σχέση αυτή, διότι δεν είναι μία διπλή συνεπαγωγή, μία αμφίδρομη σχέση. Κάτι που είναι δηλαδή άγνωστο και ανοίκειο, δεν είναι απαραίτητα και τρομακτικό. Είναι κάτι άλλο το οποίο προστίθεται στο νέο και μη οικείο και το οποίο το καθιστά ανοίκειο.³²

Η αίσθηση του ανοίκειου μπορεί να εμφανιστεί ανά πάσα στιγμή και δεν αποτελεί κάτι το ασυνήθιστο ή το αξιοπερίεργο. Παραπέμπει σχεδόν πάντοτε σε οικεία και απωθημένα στοιχεία του παρελθόντος, σε κάτι το μύχιο δηλαδή, κάτι που ήταν μυστικό και ώφειλε να παραμείνει έτσι τόσο στους ξένους, όσο και σε εμάς τους ίδιους. Το ζήτημα κατά τον Freud είναι ο έλεγχος της πραγματικότητας, της υλικής δηλαδή πραγματικότητας, εφόσον είναι και η μόνη που

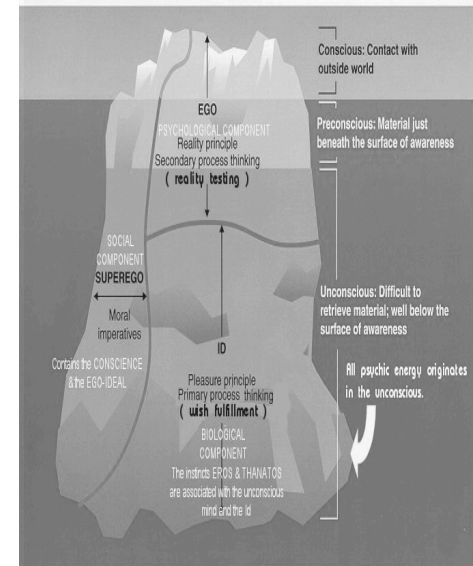
³² Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον. 13-16

μπορεί θεωρητικά να ελέγξει ο άνθρωπος. Η παντοδυναμία της σκέψης και η άμεση εκπλήρωση της επιθυμίας σχετίζονται σύμφωνα με τον ίδιο, με την επάνοδο των νεκρών στη γη και προέρχονται από τους πρωτόγονους προγόνους μας. Κυρίως οι πρόγονοι μας λοιπόν, θεωρούσαν ότι ο άνθρωπος κατέχει δυνάμεις με τις οποίες μπορεί να κάνει πράξη την κάθε του σκέψη. Ακόμα και αν ο άνθρωπος σήμερα έχει ξεπεράσει τέτοιου είδους σκέψεις, η οποιαδήποτε αφορμή ή σύμπτωση τον ανησυχεί και σκέφτεται μήπως συμβαίνει κάτι αντίστοιχο και σήμερα ακόμη. Φυσικά αυτή του η ανησυχία είναι και η θεμελιώδης για τη σύσταση του αισθήματος του ανοίκειου. Τέλος, συσχετίζει το ανοίκειο με τον θάνατο και τον φόβο του ανθρώπου για αυτόν.³³ Στις μέρες μας, η Sherry Turkle, προσθέτει στις ερμηνείες του Freud και την διαδικασία της οπτικής επαφής, κατά την οποία ο άνθρωπος εξοικειώνεται με μορφές, ακόμα και γνωρίζει ότι αυτό με το οποίο έχει την επαφή αυτή, δεν είναι ανθρώπινος οργανισμός. Χαρακτηριστική είναι και η δημιουργία των ρομπότ Kismet, τα οποία αναπαριστούν ανθρώπινες εκφράσεις.³⁴

³³ Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον. 58-59

³⁴ Turkle, S. (2007). *Evocative Objects: Things we think with*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Freud's model of personality structure

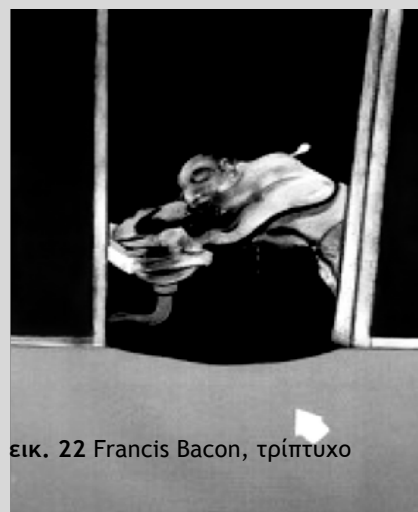

εικ. 21 το «mental iceberg» του Freud, το οποίο παρουσιάζει το ανθρώπινο μυαλό δομημένο ως παγόβουνο

Ωστόσο ο Freud δε συσχέτισε άμεσα την έννοια του ανοίκειου με τον χώρο, πράγμα που έκανε αρκετά αργότερα ο Anthony Vidler, ο οποίος ήταν άλλωστε και ο πρώτος αρχιτέκτονας που ασχολήθηκε τόσο συστηματικά με την έννοια του ανοίκειου και την μεταφορά αυτής στην αρχιτεκτονική.

Κεφάλαιο 2.3 | Η ένταξη της έννοιας του ανοίκειου στην αρχιτεκτονική θεωρία

Ο Anthony Vidler, όχι μόνο μελέτησε συστηματικά την έννοια του ανοίκειου, αλλά το συσχέτισε και με την αρχιτεκτονική. Το έργο του, «The Architectural Uncanny» ενώνει την αρχιτεκτονική με την ψυχανάλυση. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει, η μετάβαση από την αίσθηση του οικειότητας στην αποξένωση και την αίσθηση κινδύνου είναι θεμελιακή για την σύσταση ανοίκειας κατάστασης. Οικείο μπορεί να είναι οτιδήποτε μας προκαλεί αυτή την αίσθηση του προφυλαγμένου ή ακόμα και κρυμμένου από τα μάτια των ξένων, μία αίσθηση δηλαδή ότι κάτι προστατεύεται από την άνεση του σπιτιού. Αντιθέτως, ανοίκειο μπορεί να χαρακτηριστεί αυτό που έχει πλέον αποκαλυφθεί, ενώ θα έπρεπε να έχει παραμείνει κρυφό. Ακόμα και αν βρισκόταν και πριν στο ίδιο σημείο και μας φαινόταν οικείο, πλέον δεν είναι, γιατί έπεσε φως σε αυτό και αποκαλύφθηκε στα μάτια των ξένων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνει ο Vidler στο νέου τύπο κατοικίας, ο οποίος κατοικείται πλέον από το νέο άνθρωπο, το cyborg. Πιο συγκεκριμένα στο κεφάλαιο του «Homes for Cyborgs»

εικ. 22 Francis Bacon, τρίπτυχο

αναφέρει τα εξής: «Το cyborg είναι συνδεδεμένο με την μεροληψία, την ειρωνεία την δυστροπία και την οικειότητα. Είναι αντιθετικό, ουτοπικό και χωρίς καμία αθωότητα. Δεν χαρακτηρίζεται πια από την πολικότητα δημόσιο - ιδιωτικό και καθορίζει την τεχνολογική πόλη η οποία βασίζεται εν μέρει σε μία επανάσταση στις κοινωνικές σχέσεις του όρου "οίκος". Η φύση και η κοινωνία επαναπροσδιορίζονται αφού το ένα δεν συντελεί πια στην οικειοποίηση ή ενσωμάτωση του άλλου». Ακόμα και το αίσθημα της νοσταλγίας που νιώθει κάποιος λόγω της απουσίας του από την κατοικία, μπορεί να καταπολεμηθεί με την βοήθεια της τεχνολογίας.

Ο Anthony Vidler παρομοιάζει κατ' εξακολούθηση το χώρο που κατοικεί σε όλη του τη ζωή ο άνθρωπος, με το πρώτο του καταφύγιο, την κοιλιά της μητέρας του. Η συσχέτιση είναι όπως υποστηρίζει αναπόφευκτη καθώς η κοιλιά αποτελεί και τον πιο οικείο χώρο που βιώνει ποτέ ο άνθρωπος. Κάθε μορφή λοιπόν, θα έπρεπε να μιμείται ή έστω να παραπέμπει σε αυτόν. Ο πιο προφανής τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι με την σωστή χρήση των υλικών. Υλικά μαλακά, εύκαμπτα και ευμετάβλητα, όπως λάστιχο φελλός και χαρτί, αντιπαράτίθενται στον ορθολογισμό και λειτουργούν ως σύνδεσμος της φύσης με τον άνθρωπο δημιουργώντας μία αρχιτεκτονική η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «ενδομήτρια». Η αρχιτεκτονική αυτή αφουγκράζεται τις ψυχολογικές ανάγκες του χρήστη της και λειτουργεί ως καλούπι αυτών με τη βοήθεια παλλόμενων τοίχων. Ο αρχιτέκτονας, οφείλει να ανακαλύψει, ή πιο σωστά να ξανασανακαλύψει τον ομφάλιο λώρο που μας κρατάει σε επικοινωνία με άλλα αντικείμενα.³⁵ Ο παραλληλισμός αυτός της αρχιτεκτονικής με την ενδομήτρια ζωή του εμβρύου, δημιουργεί και τους απαραίτητους παραλληλισμούς. Η ιδέα της μήτρας ως απαρχή φανερώνει την εξοικείωση με τις

³⁵ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 147-163

εικ. 23 womb house | Atelier van Lieshout | 2004 | παράδειγμα σχεδίασης ενδομήτριας αρχιτεκτονικής με τη μορφή εγκατάστασης

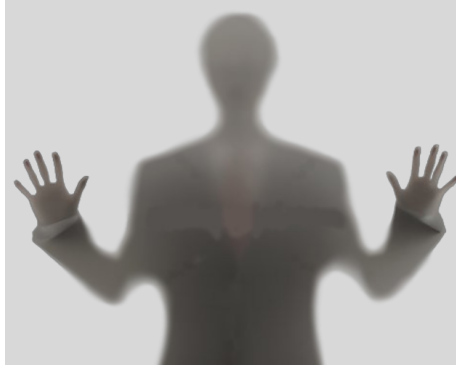

εικ. 24 ενδομήτρια ανάπτυξη εμβρύου στη κοιλιά της μητέρας

Φροϋδικές ερμηνείες της επιθυμίας και την καταπιεσμένη διαδρομή της νοσταλγίας. Στην κοιλιά της μητέρας το έμβρυο βιώνει για πρώτη φορά την έννοια της προστασίας. Η κοιλιά, μία παλλόμενη επιφάνεια, που παίρνει το σχήμα και το μέγεθος του εμβρύου, αποτελεί και την πρώτη κατοικία του ανθρώπου. Κάθε ανάγκη του εμβρύου μεταβιβάζεται στην μητέρα μέσω αισθητήρων και δημιουργείται ένα δίκτυο μητέρας και παιδιού, μέσω του ομφάλιου λώρου, ένα δίκτυο άκρως διαδραστικό. Τέτοια συστήματα προσπαθεί ο άνθρωπος να ανακαλύψει και στο υπόλοιπο της ζωής του, κατάλοιπο της ζωής του στον αμνιακό σάκο.

Μεγάλο μέρος της έρευνας του, κατέλαβε επίσης η διερεύνηση της έννοιας της διαφάνειας. Ειδικά με την εξάπλωση του Μοντέρνου κινήματος η διαφάνεια κυριάρχησε. Η κατάλυση του ορίου ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό, με την βοήθεια της διαφάνειας φυσικά, υποσχόταν μία πιο ειλικρινή αρχιτεκτονική που θα εξάλειφε την κυριαρχία της υποψίας και του παραλόγου. Κανένα μυστικό πια δε θα έμενε στο σκοτάδι και τα πάντα θα έρχονταν στο φως της αλήθειας. Η διαφάνεια, δεδομένου ότι είναι σχεδόν αδύνατον να επιτευχθεί, επαναπροσδιορίζεται και αποκτά άλλη έννοια, είτε την έννοια της αντανάκλασης, το αντίστροφο της, είτε αυτήν της αδιαφάνειας, το αντίθετο της δηλαδή. Το άτομο που έρχεται σε επαφή με το χώρο που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια, συχνά συγκύζεται και βιώνει το αίσθημα του ανοίκειου αφού δεν μπορεί να βρει τα νέα όρια του εξωτερικού και εσωτερικού, όπως επίσης βλέπει τον ίδιο του τον εαυτό στην αντανάκλαση του γυαλιού, συνθήκη που κατεξοχήν προκαλεί την εμφάνιση του ανοίκειου.³⁶ Μιλάμε για μία αρχιτεκτονική που προκαλεί το ανοίκειο λοιπόν σε μία προσπάθεια καταπολέμησης των κόμπλεξ και των φοβιών μας.

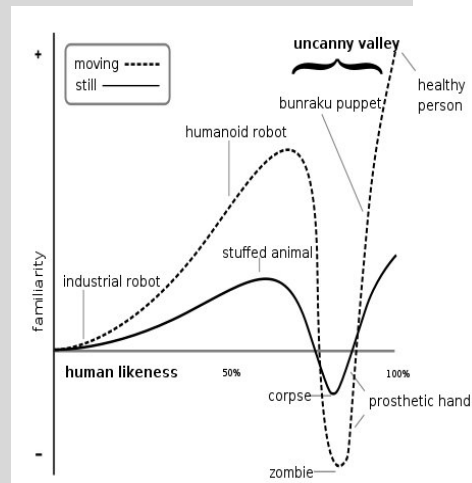
³⁶ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 217-225

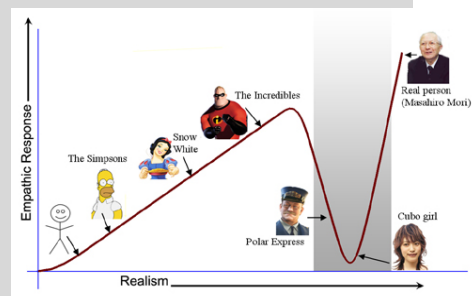
Κεφάλαιο 2.4 Οι προεκτάσεις του ανοίκειου στην τεχνολογία

Μία κατάσταση στην οποία πολύ εύκολα μπορεί να δημιουργηθεί η αίσθηση του ανοίκειου είναι όταν εγείρεται μία αβεβαιότητα σχετικά με το αν κάτι είναι έμψυχο ή άψυχο καθώς επίσης και όταν το άψυχο αποκτά υπερβολική ομοιότητα με το έμψυχο, είναι δηλαδή ανοίκεια όμοιο.³⁷ Χαρακτηριστική είναι η θεωρία του Uncanny Valley η οποία διατυπώθηκε το 1970 από τον Ιάπωνα ρομποτιστή Masahiro Mori. Η «κοιλιάδα της φρίκης» όπως μεταφράστηκε στα ελληνικά, υποστήριζε ότι όσο ένα ρομπότ γίνεται όλο και περισσότερο ανθρωπόμορφο, τότε και ο άνθρωπος αισθάνεται πιο οικεία μαζί του, μέχρι την στιγμή που πλησιάζει το τέλειο, το σχεδόν ανθρωπινό δηλαδή και μόνο κάποιες πολύ μικρές ατέλειες μένουν για να το διαχωρίζουν από αυτό. Στο σημείο εκείνο γίνεται απόκοσμο και ο άνθρωπος νιώθει αποστροφή προς αυτό. Αφορά δηλαδή την υπόθεση ότι τα ρομπότ δρουν και φαίνονται όπως οι άνθρωποι, αλλά όχι τελείως σαν αυτούς. Δημιουργώντας ρομπότ - πιστές αναπαραστάσεις του ανθρώπου, δημιουργούμε ένα εργαλείο που λειτουργεί ως

³⁷ Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Trans.) Αθήνα: Πλέθρον.36

εικ.25 Διάγραμμα απεικόνισης της “κοιλιάδας της φρίκης” ή “uncanny valley”

εικ.26 Το “uncanny valley” στον κινηματογράφο

καθρέφτης και με τον οποίο μπορούμε να προσδιορίσουμε καλύτερα αλλά και να απαντήσουμε στο ερώτημα τι είναι ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος βέβαια είναι αρκετά πιο ευαίσθητος και ανοιχτός σε ρεαλιστικές μορφές παρά σε καρικατούρες-καρτούν να μπορεί να αναγνωρίσει και να ορίσει την προέλευση των μορφών αυτών. Ποιος δεν νιώθει άλλωστε πιο οικεία να μιλήσει σε ένα πρόσωπο που βρίσκεται σε μία οθόνη από ότι σε μία φωνή που βγαίνει από έναν υπολογιστή; Η έννοια του ανοίκειου, όπως μελετήθηκε από τον Sigmund Freud, αναφέρεται στην περίεργη ανησυχία που μπορεί να δημιουργήσει στον άνθρωπο κάτι που μέχρι πρότινος του φαινόταν γνωστό και οικείο. Η ανησυχία αυτή συνδέεται άμεσα με το φόβο προς το άγνωστο, οποιασδήποτε μορφής και χαρακτήρα.

Ωστόσο η τόσο στενή επαφή του ανθρώπου με τη μηχανή και αντικείμενα τεχνητής νοημοσύνης χρειάζεται προσοχή, καθώς ελλοχεύουν κίνδυνοι, μεταξύ άλλων και στον ηθικό τομέα. Όταν η μηχανή ή το ρομπότ λειτουργούν ως εργαλεία, τότε ο ρόλος τους τις περισσότερες φορές είναι ξεκάθαρος, αφού προγραμματίζονται ώστε να εκτελούν συγκεκριμένες ενέργειες και κρίνονται βάσει τις ικανότητάς τους να τις υλοποιούν. Όταν όμως η μηχανή-ρομπότ εντάσσεται σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, τότε κρίνεται με άλλα

εικ. 27 μεταφορά ανθρώπων εκφράσεων σε ρομπότ

εικ. 28 Το ρομπότ "Kismet", το οποίο προσομοιώνει τις ανθρώπινες εκφράσεις

κριτήρια, μεταξύ των οποίων και αυτό της αξιοπιστίας, το οποίο κριτήριο βασίζεται στην ανάπτυξη των σχέσεων. Το σημείο αυτό είναι εκεί που πρέπει να τηρηθούν κάποιες ισορροπίες ανάμεσα στη μορφή και τη λειτουργία της μηχανής. Η δημιουργία για παράδειγμα ρομπότ, τα οποία αισθάνονται και ζουν μαζί με τον άνθρωπο, θα κάνουν τον άνθρωπο να αντιδρά με αυτά σαν να ήταν άνθρωποι και οι σχέσεις που μπορεί να αναπτυχθούν ίσως και να είναι παραπλανητικές. Εντούτοις δε θα πρέπει να υπάρχει τόσο μεγάλη ανησυχία αφού όπως υποστηρίζει και ο Brian R. Duffy, η ανθρωπότητα έχει την ισχυρή ικανότητα τόσο να προσαρμόζεται όσο και να επαναπροσδιορίζεται έπειτα από απρόβλεπτες εξελίξεις που προκύπτουν.³⁸ Το ζήτημα της γνησιότητας και της αυθεντικότητας, ακόμα και όσον αφορά την διάκριση του ανθρώπου από ανθρωπόμορφα μηχανήματα είναι προς συζήτηση. «Η αυθεντικότητα είναι στην εποχή μας ότι ήταν το σεξ στην Βικτωριανή εποχή. Τόσο ταμπού και γοητεία όσο απειλή και υπαινιγμός.»³⁹

Η ανάδυση της ευφυΐας, ή αλλιώς emergence όπως συναντάται στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία, είναι ένα ζήτημα

³⁸ Duffy, B. R. (2008). Fundamental Issues in Affective Intelligent Social Machine. *The Open Artificial Intelligence Journal*, 2. 21-34

³⁹ Turkle, S. (2007). *Evocative Objects: Things we think with*. Cambridge, MA: The MIT Press.

που απασχόλησε φιλόσοφους, μηχανικούς και επιστήμονες στο σύνολο τους από την εποχή του Αριστοτέλη ακόμα, ή ακόμα και του Δαρβίνου και παραμένει μέχρι και σήμερα επίκαιρη. Ο νους αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο του σώματος μαζί με τη συνείδηση και τα οποία αναπτύσσονται σταδιακά. Ως ανάδυση ευφυΐας εννοείται το γεγονός ότι τόσο η ζωή όσο και η συνείδηση, μπορούν να χαρακτηριστούν ως αναδυόμενες ιδιότητες, οι οποίες προκύπτουν στην πορεία της εξέλιξης κάθε φυσικής πολυπλοκότητας. Η ιδέα της ανάδυσης της ευφυΐας μας οδηγεί και στο συμπέρασμα ότι κάτω από ένα όριο πολυπλοκότητας δεν μπορούν να ολοκληρωθούν συγκεκριμένες ενέργειες, ενώ πάνω από αυτό το όριο μπορούν. Τα χαρακτηριστικά είναι που κάνουν λοιπόν έναν οργανισμό, μία τεχνητή μορφή ζωής και μία μηχανή, να μπορούν να αναπτύσσουν ιδιότητες, να αντιδρούν και να προσαρμόζονται στο περιβάλλον τους, να αλλάζουν στην πορεία τις ιδιότητες που είχαν αρχικά αναπτύξει, καθώς μέχρι και να αναπαράγονται, ακόμα και αν η αναπαραγωγή αυτή αφορά στην αναπαραγωγή μορφών. Η μηχανή δηλαδή αποκτά νέα χαρακτηριστικά και ίσως αλλάζει και κατηγορία στην οποία υπάγεται, από το ανόργανο στο οργανικό για παράδειγμα.

Το ζήτημα της μορφής και το κατά πόσον ένα αντικείμενο αρχίζει να αποκτά ιδιότητες ανθρώπινες, ανθρώπινη μορφή, ανθρώπινες συνήθειες, δυνατότητα ανάπτυξης και αναπαραγωγής, είναι ένα θέμα που θίγεται κατ' εξακολούθηση. Το ενδιαφέρον δηλαδή εντοπίζεται στο κατά πόσο ένα μηχανήμα κάνει περισσότερα από όσα περίμενε ο άνθρωπος, λαμβάνει πρωτοβουλίες κατ' εξακολούθηση και αρχίζει να αναπτύσσει την δική του συμπεριφορά, τόσο σε σχέση με τον άνθρωπο και άλλες μηχανές, όσο και με το περιβάλλον του. Μέχρι ένα όριο λοιπόν, η μηχανή αυτή που αναπτύσσει την δική της συμπεριφορά, γίνεται αποδεκτή, αρκεί βέβαια να μην ξεπεράσει το όριο που αναφέρει και η θεωρία του Uncanny Valley. Σε αυτή την περίπτωση ο άνθρωπος δεν μπορεί να διαχωρίσει το οργανικό από το ανόργανο και του δημιουργείται σύγχυση και αίσθημα ανοίκειου τη στιγμή που η ίδια η μηχανή προσπαθεί να εξοικειωθεί με ό,τι την περιτριγυρίζει, έμβιο και μη.⁴⁰

⁴⁰ Riskin, J. (2007). *Genesis Redux; Essays in the History and Philosophy of Artificial Life*. Chicago; London: The University of Chicago Press. 23-28

Κεφάλαιο 2.5 | Η διαδικασία της εξοικείωσης

Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στην ανάγκη που νιώθει ο άνθρωπος να δημιουργήσει οικείους χώρους γύρω από αυτόν. Μιλήσαμε για την ανάγκη του παιδιού να γεμίσει το δωμάτιο του με αφίσες και του φοιτητή/ του άντρα/ της γυναίκας να περιβάλλονται από αντίστοιχα αντικείμενα της επιλογής τους, που έχουν οι ίδιοι επιλέξει, μιλήσαμε για την οικειοποίηση ή ίσως καλύτερα την εξοικείωση. Η οικειοποίηση [από το ρήμα οικειοποιούμαι] ορίζεται ως ο σφετερισμός, η ιδιοποίηση, το να κάνει κάποιος δικό του κάτι που ανήκει σε κάποιον άλλον.⁴¹ Ωστόσο, όταν γίνεται αναφορά της έννοιας αυτής αυτής σε αυτήν έρευνα, η λέξη θα λαμβάνει την έννοια της ιδιοποίησης, της εξοικείωσης κάποιου με κάτι και όχι την αρνητική έννοια του σφετερισμού. Στη σύγχρονη εποχή, εποχή όπου η σταθερότητα της σχέσης του χώρου με τον χρήστη δεν είναι ούτε σταθερή αλλά ούτε και προβλέψιμη, με τους παράγοντες που την επηρεάζουν να αποτελούν απροσδιόριστους παράγοντες, παρουσιάζεται η ανάγκη δημιουργίας μίας πιο σταθερής σχέσης ανάμεσα τους.⁴² Οι

⁴¹ Εταιρίας Ελληνικών Εκδόσεων. *Λεξικό της Δημοτικής*. Αθήνα. 492

⁴² Ρότσιος, Δ. (2001). *Future Vision Housing. Τρίτη Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων*. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής. 94

εικ. 29 σχέδιο του Lebbeus Woods

παράγοντες αυτοί που σχετίζονται με την εμφάνιση, τη διατήρηση ή ακόμα και την αποφυγή του ανοίκειου και ό,τι αυτό συνεπάγεται, αλλά και με το βαθμό που αυτό εκδηλώνεται, εξαρτώνται από διάφορες συνιστάμενες. Προφανώς θα ήταν άτοπο να ισχυριστούμε ότι είναι δυνατόν να εντοπιστούν όλες αυτές οι συνισταμένες, ειδικά εφόσον εμπίπτουν στο πεδίο της ανθρώπινης ψυχολογίας, ένα πεδίο τόσο ευρύ, πολύπλοκο, ιδιαίτερο και αντιφατικό. Για το λόγο αυτό θα αναφερθούν κάποια από τα στοιχεία αυτά μόνο.

Πολλές φορές το πόσο οικεία νιώθουμε σε ένα χώρο ορίζει και τον βαθμό χαλάρωσης που μπορούμε να νιώσουμε στο χώρο αυτό. Ο βαθμός όμως αυτός δεν μπορεί να αποτελέσει μία σταθερά και να είναι πάντοτε ο ίδιος, διότι διαμορφώνεται και προκύπτει κάθε φορά αναλόγως με τον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Για παράδειγμα η ύπαρξη του αισθήματος ανοίκειου δημιουργεί ένα σχετικό άγχος και μία αγωνία στον άνθρωπο, πράγμα το οποίο όμως σε συγκεκριμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι και το ζητούμενο. Η αίσθηση κινδύνου ανεβάζει τα επίπεδα αδρεναλίνης, θέτοντας το άτομο σε κατάσταση εγρήγορσης. Η εγρήγορση φυσικά για μεγάλο διάστημα μπορεί να είναι κουραστική ή ακόμα και εξαντλητική, αλλά για μικρό διάστημα ίσως και να είναι πιο παραγωγική, ιδιαίτερα στην περίπτωση που ο

άνθρωπος θέλει να παράγει κάποιο έργο και όχι απλά να χαλαρώσει.

Ο παράγοντας της ακούσιας επανάληψης είναι ένας παράγοντας που μετατρέπει κάτι ακίνδυνο σε κάτι ανοίκειο.⁴³ Επίσης κάνει τον άνθρωπο να συσχετίζει το κάθε τι με την έννοια του μοιραίου και φυσικά τον θέτει σε κατάσταση εγρήγορσης ακόμα και άμυνας πολλές φορές. Για παράδειγμα πόσες φορές, όταν ένα συμβάν στην ζωή ενός ανθρώπου επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά χωρίς τη θέληση του, τον κάνει να νιώσει ότι κάτι συμβαίνει και να αναρωτηθεί αν αυτό είναι σύμπτωση ή όχι; Η κατάσταση αυτή εάν διογκωθεί πέραν του λογικού, μπορεί να φτάσει και στο σημείο να δημιουργήσει ακόμα και φοβίες, εφόσον συνεχίζει να εμφανίζεται ως σύμπτωση. Μήπως λοιπόν η ανάγκη για εναλλαγή και πολυμορφία είναι πιο έντονη από όσο νομίζαμε έως τώρα;

Επιπλέον, όταν τα όρια ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα καταλύονται, τότε σίγουρα ο άνθρωπος διακατέχεται και πάλι από το αίσθημα του ανοίκειου. Κάτι δηλαδή που θεωρούσε φανταστικό πλέον εμφανίζεται μπροστά του ως κάτι πέρα για πέρα αληθινό.⁴⁴ Στην περίπτωση αυτή,

⁴³ Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Trans.) Αθήνα: Πλέθρον. 42

⁴⁴ Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Trans.) Αθήνα: Πλέθρον. 52

εμφανίζονται δεισιδαιμονίες και προκαταλήψεις, κατάλοιπα από τον πρωτόγονο άνθρωπο.

Η αίσθηση της άμεσης εκπλήρωσης των επιθυμιών, καθώς επίσης και η παντοδυναμία της σκέψης, δημιουργούν σαφώς την αίσθηση του ανοίκειου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το ζήτημα είναι ο έλεγχος της πραγματικότητας, ώστε ο άνθρωπος να πειστεί ότι τίποτα δε συμβαίνει τυχαία και τίποτα δεν είναι συμπτωματικό.⁴⁵ Δεν μπορεί δηλαδή ο άνθρωπος να δεχτεί ότι η σκέψη του μπορεί να γίνεται έμμεσα ή άμεσα πράξη, ειδικά από κάποια μηχανή- περιβάλλον και όχι από τον ίδιο. Κάτι τέτοιο υπερβαίνει τις εκ γενετής δυνατότητες και δυνάμεις του. Σε αυτήν την περίπτωση λοιπόν τίθεται και πάλι το θέμα του ελέγχου καθώς επίσης και της επίγνωσης. Και ως επίγνωση εννοούμε το γεγονός ότι ο άνθρωπος- χρήστης γνωρίζει το τι υπάρχει μέσα στο χώρο του και θεωρεί ότι το ελέγχει έμμεσα.

Η αίσθηση δηλαδή του ανοίκειου βρίσκεται σε μία διαρκή κίνηση και σε ένα συνεχή επαναπροσδιορισμό, αφού τα επίπεδα του αλλάζουν, άλλοτε σιγά-σιγά και άλλοτε τελείως ξαφνικά. Το κατά πόσο όμως εξυπηρετούν τον άνθρωπο οι

εικ. 30 σκηνές από την ταινία "The Party" όπου σειρά μη ελεγχόμενων μεταβολών στον χώρο δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα

⁴⁵ Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Trans.) Αθήνα: Πλέθρον. 58-59

μεταβολές αυτές είναι κάτι που διαφέρει κάθε φορά και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες.

3 | η κατοικία ως απόρροια του ανοίκειου μεταβαλλόμενου τρόπου ζωής

κεφάλαιο 3.1 | Το ζήτημα της κατοικίας

“Η αρχιτεκτονική ως όλον χαρακτηρίζεται από το ζήτημα της κατοικίας”

Όπως αναφέρει και ο Jean Helion⁴⁶ ένα θέμα που ανέκαθεν απασχολούσε τους αρχιτέκτονες ήταν και είναι αυτό της κατοικίας. Η κατοικία αποτελεί τον πιο προσωπικό χώρο στη ζωή ενός ανθρώπου, το χώρο που ο άνθρωπος περνάει της περισσότερες ώρες κατά τη διάρκεια της ζωής του, το χώρο στον οποίο καταφεύγει πάντα για να ηρεμήσει και να ξεκουραστεί και συνεπώς στον οποίο συνήθως νιώθει και τη μεγαλύτερη οικειότητα. «Είναι ο χώρος στον οποίο δημιουργούμε τον ατομικό μας χώρο και εκπληρώνουμε τις βασικές ανάγκες και επιθυμίες μας».⁴⁷ Ο χώρος της οικίας αποτελούσε εξ αρχής τις ρίζες του κάθε ανθρώπου, τη γη των προγόνων του και λειτουργούσε ως σημείο αναφοράς καθώς

⁴⁶ Terence, R. (1999). *The Un-Private House*. New York, NY: The Museum of Modern Art. 9

⁴⁷ Heinrich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 12

επίσης συνδεόταν άμεσα και με το τόπο. Για το λόγο αυτό ο Marc Augé ανέφερε πως ο τόπος φτάνει «ως εκεί που ακούγονται τα τύμπανα της φυλής».⁴⁸ Προσεγγίζοντας την ετυμολογική ερμηνεία της λέξης, παρατηρείται αυτή η σχέση της λέξης με τις ρίζες και την ταυτότητα. [Οικία: το κτήριο στο οποίο κατοικεί (κάποιος) .Η λέξη οικία δήλωνε κυρίως το κτίσμα, το σπίτι, το στεγασμένο χώρο της κατοικίας, ενώ η λέξη οίκος ευρύτερη σημασιολογικά, αναφερόταν επίσης στην οικογένεια, στην περιουσία του οικοδεσπότη, καθώς και σε άλλα είδη οικημάτων(λχ. ναούς, αίθουσες κ.τ.ό.)]⁴⁹ Μπορεί λοιπόν να ειπωθεί ότι η λέξη οικία διατηρεί τη σημασία αυτή ακόμα και σήμερα, σήμερα που η οικία έχει απομακρυνθεί από τον τόπο της, που έχει αποιεροποιηθεί κατά κάποιο τρόπο, σήμερα που τα τύμπανα της φυλής δεν ακούγονται πια; Ίσως και να μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις, αν και σήμερα ακριβώς λόγω αυτής της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών είτε ατομικά είτε ομαδικά και όλων των άλλων κοινωνικών αλλαγών, δεν έχει την ίδια βαρύτητα και σημασία που είχε τα παλαιότερα χρόνια. Ο άνθρωπος του σήμερα μετακινείται συνεχώς, μη

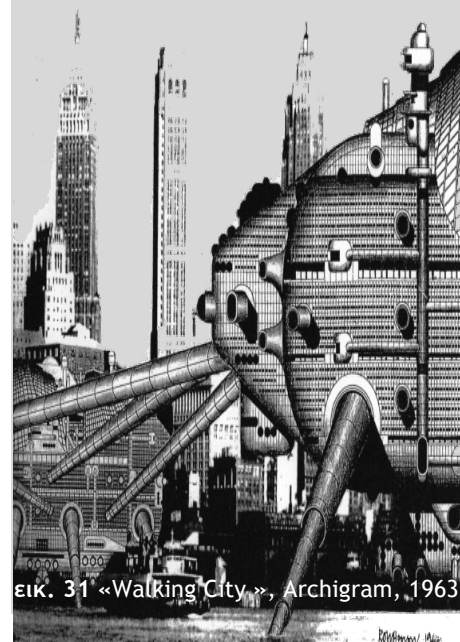
⁴⁸ Τουρνικιώτης, Π. (2006). *Η Αρχιτεκτονική στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Futura. 254

⁴⁹ Μπαμπινιώτης, Γ. (2006). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

μπορώντας σε πολλές περιπτώσεις να προλάβει να νιώσει οικεία σε ένα μέρος.

Η κατοικία του 20^{ου} αιώνα λοιπόν πρέπει να επαναπροσδιοριστεί και να ξανασχεδιαστεί, βάσει των νέων δεδομένων που επιτάσσονται από τις νέες κοινωνικές δομές. Αυτό όμως δεν μπορεί να γίνει αυθαίρετα αλλά μέσω της νέας αντίληψης, της κυβερνο-αντίληψης, της cyberception δηλαδή. Η πόλη, η κατοικία, ο περιβάλλον χώρος που ζούμε, πρέπει να αποκτήσουν βιολογία, να γίνουν ζωντανά συστήματα τα οποία θα ζουν, θα ακούν και αισθάνονται ταυτόχρονα με τον άνθρωπο. Σε μία κοινωνία που τα πάντα αλλάζουν γρήγορα, η ανάγκη για προσαρμογή γίνεται ακόμη μεγαλύτερη.⁵⁰ Πρέπει ο χώρος να αλληλεπιδρά με τον άνθρωπο και να παρέχει το ένα στο άλλο μία ταυτόχρονη ανάδραση, ικανή να προσδιορίζει τις εκάστοτε ανάγκες και επιθυμίες που προκύπτουν, κάτι το οποίο η τέχνη μπορούμε να πούμε ότι το έχει πετύχει σε μεγάλο βαθμό. Για τον λόγο αυτό θα μπορούσε και η αρχιτεκτονική να τη μιμηθεί κατά κάποιο τρόπο και να πάρει την μορφή εγκατάστασης - installation- τέχνης. Μιλάμε λοιπόν πλέον όχι για απλή υπακοή του χώρου στις ανάγκες του ανθρώπου αλλά για πρόβλεψη των αναγκών του από αυτό.

⁵⁰ Heinrich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 12

εικ. 31 «Walking City», Archigram, 1963

Δηλαδή ζητούμενο είναι η δημιουργία ενός έξυπνου περιβάλλοντος που βλέπει, σκέφτεται, αισθάνεται, αντιδρά και διαδρά μαζί του. Ένα περιβάλλον το οποίο θα ζει μαζί του, θα ρυθμίζεται βάσει των δικών του αναγκών και επιθυμιών, αλλά που επίσης θα τους προστατεύει από τους όλο και μεγαλύτερους κινδύνους που εμφανίζονται. Ένα περιβάλλον που ανάλογα με το πόσο ανοίκει ή όχι θέλει ο άνθρωπος να νιώσει, να μπορεί να διαμορφώνεται.

Στην αρχιτεκτονική λοιπόν, εφόσον η διαδικασία του σχεδιασμού προηγείται της διαδικασίας της υλοποίησης, η διάδραση δίνει την προοπτική σχεδίασης πολλαπλών δυνατοτήτων. Το έργο δηλαδή κρίνεται όχι σύμφωνα με τα κριτήρια προαποφασισμένης λειτουργικότητας αλλά βάσει των δυνατοτήτων που μπορεί εν δυνάμει να παρέχει αυτό μέσω της διάδρασης.⁵¹ Το ζητούμενο είναι λοιπόν, μέσω της διάδρασης, να μπορεί να ρυθμίζεται η οικειότητα και οποιοδήποτε άλλο συναίσθημα, με γνώμονα την ανάγκη της κάθε στιγμής και όχι μία πάγια ανάγκη, αμετάβλητη και σταθερή στον χρόνο.

⁵¹ Saggio, A. (1997). *New Subjectivity: Architecture between Communication and Information*. Digital - Real.

εικ.32 η «Faraday chair» του Anthony Dunne, μία κατασκευή που προφυλάσσει τον άνθρωπο από την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που διαπερνάει ακόμα και την κατοικία του.

Κεφάλαιο 3.2 | Το ανοίκειο και η αρχιτεκτονική

Η έμφυτη περιέργεια του ανθρώπου για το οτιδήποτε καινούργιο, που όπως προαναφέρθηκε δεν είναι απαραίτητα και ανοίκειο, οδηγεί στη σταδιακή του οικειοποίηση ή στην αντίθετη περίπτωση και στην απόρριψη του. Όπως έχει αναφέρει ο Vilem Flusser, σύμφωνα και με τον δεύτερο θερμοδυναμικό νόμο της Φυσικής, «το καινούργιο είναι μία απίθανη ανατροπή της γενικής ροπής του να γίνονται τα πράγματα όλο και πιο πιθανά». Συνεχίζει υποστηρίζοντας πως οτιδήποτε το καινούργιο είναι και αποτροπιαστικό διότι μας αποτρέπει από τη ροπή του να γίνεται κάτι όλο και πιο συνηθισμένο και πιθανό. Εντούτοις σύντομα και το καινούργιο θα επανακάμψει, δηλαδή θα γεράσει.⁵² Κατά κάποιο τρόπο ανάγεται δηλαδή ο βαθμός φρίκης που προκαλεί κάτι, στο βαθμό του καινούργιου. Όσο πιο καινούργιο κάτι τόσο πιο φρικιαστικό είναι. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το καινούργιο μας συνταράσσει επειδή ακριβώς είναι απρόοπτο, αλλά επίσης προκαλεί και ενδιαφέρον, το οποίο εφόσον είναι σε λογικά πλαίσια χωρίς να γίνεται κουραστικό δηλαδή, λειτουργεί ακόμα και δημιουργικά.

⁵² Flusser, V. (2002). *writings Habit: The True Aesthetic Criterion*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press.

Οι σουρρεαλιστές πολύ χαρακτηριστικά έχουν αναφέρει ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να ανταποκρίνεται στις ψυχολογικές ανάγκες του κατοίκου- χρήστη και απορρίπτουν κάθε απόπειρα που έγινε από το μοντέρνο κίνημα . Ωστόσο ο Walter Benjamin παρομοιάζει τα καλώδια της νέας τεχνολογικής εποχής με τις καμπύλες του art nouveau. Οι ίδιοι έχουν σαν πρότυπο μία «ενδομήτρια» αρχιτεκτονική, η οποία χαρακτηρίζει τη μετάβαση από το πρωτόγονο σπήλαιο στη σπηλιά και έπειτα στην τέντα και στην κατοικία. Ο καλλιτέχνης Louis Soutter, υποστηρίζει ότι: «Το ελάχιστο σπίτι ή μελλοντικό κελί πρέπει να είναι από διαφανές γυαλί. Όχι άλλα παράθυρα, αυτά τα άχρηστα μάτια. Γιατί να κοιτάμε έξω;»⁵³ Μιλάει δηλαδή για ένα αυτόνομο κέλυφος το οποίο θα μπορεί να παρέχει στον χρήστη του τα απαραίτητα, μειώνοντας στο ελάχιστο τη σχέση του με τον εξωτερικό κόσμο και την εξάρτηση του από αυτόν. Βέβαια αυτή η άποψη αντιτίθεται στην ορθολογιστική αρχιτεκτονική όλων των υπέρμαχων του μοντέρνου, όπως ο Le Corbusier και ο Mies Van Der Rohe, οι οποίοι καταλύουν τα όρια του δημοσίου και του ιδιωτικού. Αυτή η ενδομήτρια αρχιτεκτονική θα υπάρξει

ΕΙΚ. 33 Marcel Duchamp,
«Γυμνό που κατεβαίνει τις σκάλες»

⁵³ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 151

όμως μόνο εφόσον επιλύσει βασικά ζητήματα της άνεσης, των υλικών, συναισθηματικού ευ-ζην και φυσικά της οικειότητας.

Το πόσο οικεία βέβαια θέλει ο κάθε άνθρωπος να νιώσει μέσα στον προσωπικό του χώρο, αλλά και σε οποιονδήποτε άλλο χώρο είναι θέμα υποκειμενικό και καθαρά προσωπικό. Αναρωτιόμαστε ωστόσο και πάλι αν καλύπτει η αρχιτεκτονική του σήμερα τις σύγχρονες ανάγκες μας, ειδικά σε ό,τι αφορά στην κατοικία, τον κατεξοχήν προσωπικό χώρο του ανθρώπου, καθώς επίσης και κατά πόσο ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα της σύγχρονης μεταβλητής cyborg ζωής. Όπως έχει αναφέρει και ο Anthony Vidler, ο cyborg σήμερα, μην μπορώντας να διαχωρίσει όπως είπαμε το εσωτερικό από το εξωτερικό, το δημόσιο από το ιδιωτικό, καθορίζει την τεχνολογική του πια κοινωνία βασιζόμενος στις νέες σχέσεις που έχουν προκύψει σε ό,τι αφορά στον όρο «οίκος». «Οι πόλεις πρέπει να γίνουν το καλούπι, η μήτρα νέων μορφών συναίσθησης και να μπουν στους ρυθμούς της μετα-βιολογικής ζωής.»⁵⁴ Ήδη από το 1938, στο ενδέκατο τεύχος του περιοδικού «Μινώταυρος», έγινε αναφορά στις αισθήσεις και τα υλικά, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα μαλακά υλικά, τα οποία αντιπαρατίθενται στην αρχιτεκτονική του

⁵⁴ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 147

ορθολογισμού και παραπέμπουν στην κοιλιά της μητέρας, τον πιο οικείο χώρο στην ζωή ενός ανθρώπου, σύμφωνα με τον Freud. Ο Robert Kronenburg, ένας από τους υποστηρικτές της μεταβλητής αρχιτεκτονικής στις μέρες μας, υποστηρίζει ότι ο εσωτερικός χώρος ο οποίος μπορεί να αγγίζει την ευελιξία στον υπέρτατο της βαθμό είναι αυτός ο χώρος που πιθανώς θα είναι εντελώς άμορφος και μεταβατικός. Ο χώρος αυτός θα μπορεί να αλλάζει χρώμα, σχήμα, ένταση φωτισμού/ ακουστικής/ θερμοκρασίας καθώς ο χρήστης του θα κινείται διαμέσου του. Τα όρια πλέον ανάμεσα σε μαλακό και σκληρό, ζεστό και κρύο, υγρό και στεγνό δεν είναι τόσο σαφή και απόλυτα.⁵⁵ Το ερώτημα λοιπόν που προκύπτει είναι πως θα επιστρέψει ο άνθρωπος στην «ενδομήτρια» αρχιτεκτονική, απαλλαγμένος από κάθε συναίσθημα που λειτουργεί εις βάρος του. Χρειαζόμαστε δηλαδή ένα είδος ελέγχου ή ρυθμιστή θα μπορούσαμε να πούμε, σύμφωνα με τον οποίο θα επιτυγχάνουμε κάθε φορά τα επιθυμητά επίπεδα άγχους, αδρεναλίνης, χαλάρωσης, έντασης, οικειότητας και πληθώρα άλλων αισθημάτων και συναισθημάτων, τα οποία μεταβάλλονται στον άνθρωπο και κατά συνέπεια μεταβάλλουν και τον ίδιο.

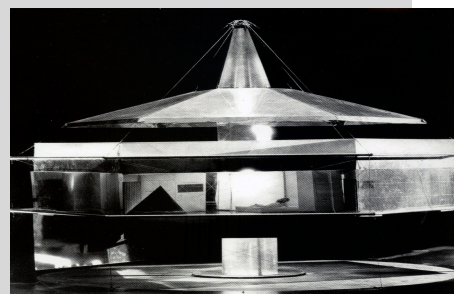
⁵⁵ Kronenburg, R. (2007). *Flexible: Architecture that responds to Change*. London: Laurence King Publishing. 11

εικ. 34 J. Mayer H.,
θερμοευαίσθητα σεντόνια που
αφήνουν το αποτύπωμα του
ανθρώπου

Μετά από όλες αυτές τις ραγδαίες εξελίξεις στην τεχνολογία, στην επιστήμη και στην κοινωνία γενικότερα, η κατοικία δεν είναι πλέον η φούσκα που μας προφυλάσσει από τις εξωτερικές αντιξοότητες, ή ακόμα και αν είναι, δεν μας προφυλάσσει ικανοποιητικά.⁵⁶ Ήδη στο παρελθόν είχαν γίνει κάποιες προσπάθειες για τη δημιουργία τέτοιων φουσκών που θα μπορούσαν να λειτουργούν ανεξάρτητα από το υπόλοιπο περιβάλλον και να παρέχουν στον κάτοικο ένα ασφαλές χώρο. Η πρώτη συνειδητή προσπάθεια για τη δημιουργία ενός αυτόνομου κτιρίου κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα ήταν το Dymaxion House του αρχιτέκτονα και εφευρέτη Buckminster Fuller. Η πρότυπη αυτή κατοικία αποτέλεσε μία απόπειρα να δημιουργηθεί μία κατοικία ανεξάρτητη, κάτι σαν μία αυτόνομη φούσκα μέσα στην οποία ο άνθρωπος θα μπορεί να φιλοξενείται χωρίς να χρειάζεται κάτι άλλο από το εξωτερικό περιβάλλον. Να είναι δηλαδή κάτι σαν την μήτρα, την πρώτη κατοικία του ανθρώπου, μέσα στην οποία το νεογνό έχει όλα όσα χρειάζεται. Αποκομμένος εντελώς από το περιβάλλον δημιουργεί ένα κουβούκλιο μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται.

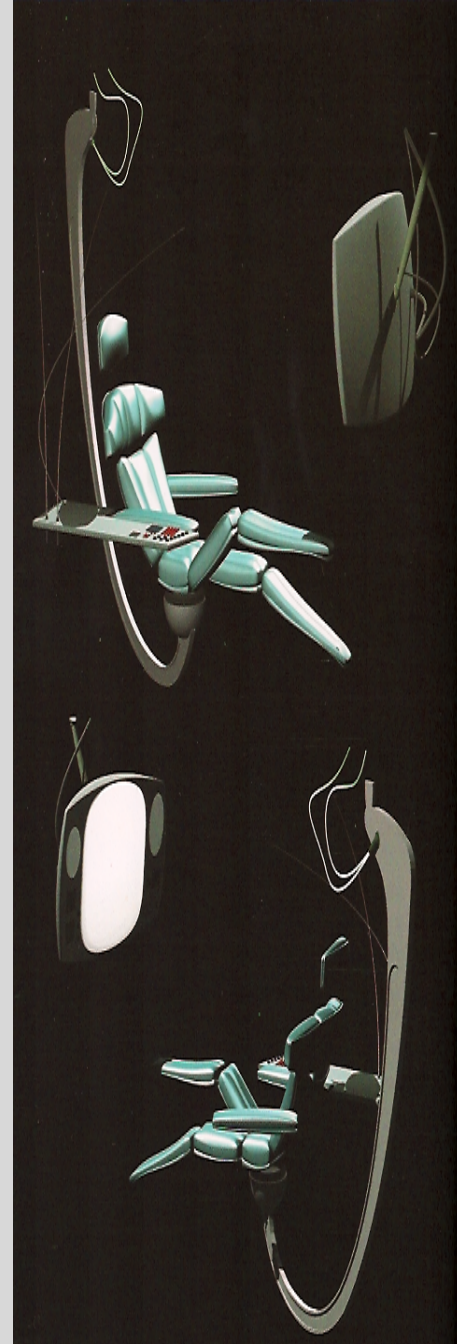
⁵⁶ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press. 148

εικ. 35 το Dymaxion House του Buckminster Fuller

Προηγουμένως αναφέρθηκε η νέα αυτή τάξη πραγμάτων που προκύπτει από το νέο είδος ανθρώπου, του cyborg και τις ανάγκες που έχει πλέον αυτός αλλά και πληθώρα ατόμων που κινούνται ως νεονομάδες πλέον. Ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας του υπνοδωματίου, της τραπεζαρίας, του καθιστικού και της κατοικίας στο σύνολο της δεν είναι κάτι που μπορεί να αγνοηθεί.⁵⁷ Οι τοίχοι μέσα σε μία κατοικία δεν ορίζουν πλέον τις αντίστοιχες λειτουργίες που μέχρι πρότινος όριζαν. Η μεταβλητότητα που εισβάλλει στον άνθρωπο αλλά και στην κατοικία αυτού γίνεται όλο και πιο απαραίτητη. Οι φορητοί υπολογιστές για παράδειγμα, μεταφέρονται από την κουζίνα στο υπνοδωμάτιο και από το υπνοδωμάτιο στο καθιστικό, μετατρέποντας όλους αυτούς τους χώρους κατά κάποιο τρόπο σε χώρους εργασίας. Φυσικά αυτό συνέπεσε ή ακόμα και προκλήθηκε μπορούμε να πούμε, από την ταυτόχρονη εδραίωση της εργασίας από το σπίτι, κυρίως μέσω του διαδικτύου. Το multitasking (πολυδιεργασία) είναι μία λέξη που έχει γίνει πλέον βασικός όρος στο λεξιλόγιό μας. Αφού λοιπόν εμείς οι ίδιοι ασχολούμαστε με περισσότερες από μία και δύο ασχολίες την ίδια στιγμή, γιατί να μην κάνουν και τα σπίτια μας το ίδιο, γιατί να μην ακολουθήσουν τις

⁵⁷ Τουρνικιώτης, Π. (2006). *Η Αρχιτεκτονική στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Futura. 272

εικ. 36 Σπονδυλωτός φορέας σώματος με πίνακα τηλεχειρισμών, ψηφιακή τρισδιάστατη απεικόνιση (Γ.Ορφανός, Δ. Παπαδόπουλος)

συνήθειες των ιδιοκτητών τους; Γιατί να μην μπορούν να εξυπηρετούν τους σκοπούς περισσότερων από μίας λειτουργίας;

Ακόμα και ο άνθρωπος, η προσωπικότητα του δηλαδή, έχει κατά κάποιο τρόπο αυτή την ιδιότητα της πολυδιεργασίας, των πολλών ταυτόχρονων διεργασιών θα μπορούσαμε να πούμε. Όπως υποστηρίζει και η Sherry Turkle, ο άνθρωπος μετά από την τόσο στενή επαφή του με τη μηχανή, τον υπολογιστή και το περιβάλλον αυτού, επαναπροσδιόρισε και τον τρόπο που βλέπει τον ίδιο του τον εαυτό, πηγαίνοντας ένα βήμα παρακάτω τις Φροϋδικές θεωρίες. Ο άνθρωπος και ο τρόπος που λειτουργεί, παραλληλίζεται με τον τρόπο που λειτουργούν τα παράθυρα στο περιβάλλον του υπολογιστή, τα windows δηλαδή. Ο άνθρωπος δεν αποτελείται πλέον από ένα συνονθύλευμα ρόλων, οι οποίοι εναλλάσσονται μεταξύ τους ανάλογα με την περίσταση, αλλά από έναν κατανεμημένο εαυτό, ο οποίος αποτελείται από διάφορους διαφορετικούς ρόλους την ίδια χρονική στιγμή.⁵⁸

Κάθε στιγμή φυσικά ο άνθρωπος χρειάζεται διαφορετικής μορφή οικειότητα. Άλλοτε η ανάγκη αλλά και η διάθεση του χρήστη επιτάσσει ανοιχτούς μεγάλους χώρους και

⁵⁸ Turkle, S. (2005). *Computational Technologies and Images of the Self*. Cambridge, MA: The MIT Press.

άλλοτε μικρά και ιδιωτικά δωμάτια που σε κάνουν να νιώθεις περισσότερη ζεστασιά. Χαρακτηριστικά ο Gallop, ένοικος μίας μεταβλητής κατοικίας, αναφέρει «Είναι πολύ σημαντικό να έχω το αίσθημα του ανοικτού χώρου, αλλά επίσης να έχω ιδιωτικότητα όταν τη χρειάζομαι.» Από την φύση του ο άνθρωπος νιώθει την ανάγκη τόσο να διασκεδάζει σε μεγάλους χώρους όσο και να φωλιάζει σε ένα χώρο που νιώθει ότι είναι προστατευμένος από τα πάντα. Η προσωπικότητα και ο χαρακτήρας του κάθε χώρου και του κάθε δωματίου χωριστά μπορούν να αλλάξουν ριζικά με μία απλή κίνηση, όπως για παράδειγμα το άνοιγμα ή το κλείσιμο ενός κινούμενου πανέλου. «Μην φοβάστε να πειραματιστείτε. Το σπουδαίο με τον μεταβλητό τρόπο ζωής είναι ότι μπορεί να αλλάξει.» Andrew Franz.⁵⁹ Η μεταβλητότητα είναι η τάση για αλλαγή και μεταβολή. Δεν πρόκειται όμως για μία απλή και μεμονωμένη αλλαγή, αλλά μία τάση να αλλάζεις, μία σταθερά στην σκέψη του ανθρώπου με τεχνολογικούς όρους, μία σταθερά που χαρακτηρίζεται από την έννοια του «να γίνεσαι».⁶⁰

⁵⁹ Lam, A., & Thomas, A. (2007). *Convertible Houses*. Utah: Gibbs Smith Publisher. 13; 176

⁶⁰ Tofts, D., Jonson, A., & Cavallaro, A. (2004). *Prefiguring Cyberculture: An Intellectual History*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Κεφάλαιο 3.3 | Η μεταβλητότητα ως ρυθμιστής του βαθμού οικειότητας

Μπορεί να ειπωθεί ότι δεν υπάρχει αρχιτεκτονική που να προορίζεται για να δημιουργήσει το αίσθημα του ανοίκειου, δηλαδή ότι δεν υπάρχει αρχιτεκτονική του ανοίκειου. Υπάρχει όμως αρχιτεκτονική που από καιρό σε καιρό και για διαφορετικούς κάθε φορά λόγους επενδύεται με τις ιδιότητες του ανοίκειου. Άλλωστε το ανοίκειο υπάρχει πάντα, έστω και υπό μορφής αδράνειας, αφού μπορεί να εμφανιστεί ανά πάσα στιγμή, ακόμα και σε χώρους που μέχρι πριν λίγο έδειχναν να είναι οικείοι. Το ζήτημα λοιπόν είναι να μπορεί να ελέγχεται κάθε φορά το πόσο ανοίκεια ή όχι θέλουμε να νιώθουμε, να υπάρχει κατά κάποιον τρόπο ένας ρυθμιστής.

Ο ρυθμιστής αυτός θα μπορούσε να είναι η μεταβλητότητα, η οποία εξ' ορισμού εμπεριέχει την έννοια της πολλαπλότητας αλλά και της προσαρμογής. Άλλωστε υπήρξε εποχή, όχι πάρα πολύ μακριά, μιλώντας με όρους εξέλιξης, όπου η ικανότητα του ανθρώπου να κινείται και να

προσαρμόζεται εξασφαλίζε την ύπαρξη και την επιβίωση του.⁶¹ Η μεταβλητότητα, είτε μηχανική είτε αντιληπτική, αποτελεί μία ικανοποιητική απάντηση σε αυτά τα επίκαιρα ερωτήματα ακριβώς λόγω της πολλαπλότητας που μπορεί να παρέχει ανά πάσα στιγμή. Παρόλα αυτά η μεταβλητή αρχιτεκτονική δεν είχε πάντα την αποδοχή των αρχιτεκτόνων, ειδικά πριν από το κίνημα του Μοντερνισμού. Σε πολλές αν όχι σε όλες τις περιπτώσεις έχει συνδεθεί με την αρχιτεκτονική των νομάδων, και φυσικά με την αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων, όπως σεισμοί, πλημμύρες κ.α., έτσι ώστε να στεγάσουν άμεσα τις μάζες που βρίσκονται σε ανάγκη. Θα ήταν όμως ενδιαφέρον να εντοπιστούν ποιοι ήταν ιστορικά οι λόγοι της εμφάνισης αλλά και της σταδιακής εξάπλωσης της. Η έννοια της κίνησης έχει απασχολήσει τόσο του σύγχρονους όσο και τους παλαιότερους αρχιτέκτονες. Χαρακτηριστικά ο Frank Gehry έχει αναφέρει: «Όταν κοιτάω έξω από την πόρτα τι βλέπω; Ένα αεροπλάνο να πετάει, ένα αυτοκίνητο να περνάει. Όλα κινούνται. Αυτό είναι το περιβάλλον μας. Η αρχιτεκτονική πρέπει να συμβιβαστεί με αυτό.»⁶² Και στο παρελθόν όμως οι αρχιτέκτονες ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό. Ειδικά, με την

⁶¹ Kronenburg, R. (2007). *Flexible: Architecture that responds to Change*. London: Laurence King Publishing. 10

⁶² From Shiva to Disney. (2004). *New Perspectives Quarterly*, 21 (1).

εξάπλωση του μοντέρνου κινήματος ο παράγοντας “κίνηση” έγινε πιο επίκαιρος από ποτέ. Οι λόγοι είναι αρκετά κατατοπιστικοί. Αρχικά ο Μοντερνισμός, είχε επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την μηχανή, βασικό στοιχείο της οποίας είναι φυσικά η κίνηση. Είναι γνωστό εξάλλου ότι ο Le Corbusier στο γνωστό βιβλίο του «Για μία αρχιτεκτονική», αναφέρεται στην κατοικία ως μηχανή για ζεις. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Το σπίτι είναι μία μηχανή για να κατοικείς. Λουτρό, ήλιος, ζεστό νερό, κρύο νερό, επιθυμητή θερμοκρασία, συντήρηση τροφίμων, υγιεινή, και η ανάλογη ομορφιά. Η πολυθρόνα είναι μια μηχανή για να κάθεται κλπ.»⁶³ Επιπλέον, οι αρχιτέκτονες πλέον δεν ασχολούνταν μόνο με κτίρια, αλλά και με έπιπλα και αντικείμενα γενικότερα, κάθε κλίμακας και χρήσης. Παραδείγματα τέτοιων αρχιτεκτόνων μπορούμε να αναφέρουμε πολλά από τον Mies Van Der Rohe στον Rietveld και τον Gropius στον Le Corbusier. Τέλος η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης και η επιβολή της Φυσικής σε κάθε πτυχή της ζωής, έθεσε νέα θεμέλια.⁶⁴ Πλέον το περιβάλλον το αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος ως κάτι πολύ

ΕΙΚ. 37 η κατοικία ως μηχανή για να ζεις, σχέδιο του Lebbeus Woods

⁶³ Le Corbusier. (2004). *Για μία Αρχιτεκτονική*. (Π. Τουρνικιώτης, Trans.) Αθήνα: Εκκρεμές. 74

⁶⁴ Ungrinis, K. *Transformations: Paradigms for designing transformable Spaces*. Harvard design school, department of Architecture, design and technologies report series 2005-2006. 10-11

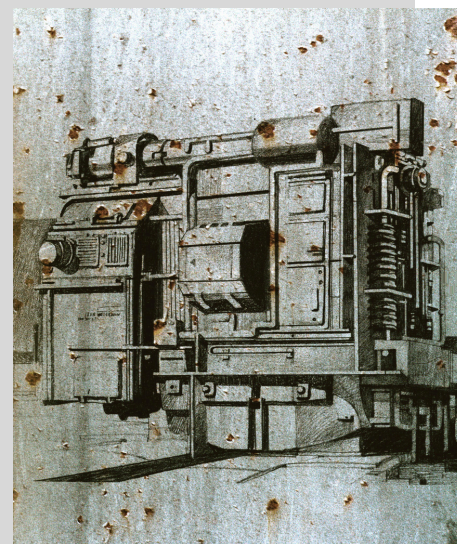
δυναμικό και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί από οτιδήποτε το στατικό. Η Φυσική ως επιστήμη αναφέρεται σε έννοιες όπως κίνηση, δράση, αντίδραση, αλληλεπίδραση, έννοιες που φυσικά μεταφέρονται στην καθημερινή μας ζωή.

Η κατοικία του σήμερα δεν αρκεί απλά να εντάσσεται στο ευρύτερο αστικό και πολεοδομικό ιστό, αλλά πρέπει να αποκτήσει μία πιο κοινωνική συμπεριφορά απέναντι στον ίδιο τον άνθρωπο. Ως διαδραστικά συστήματα δεν ορίζονται τα συστήματα που περιορίζονται στην αμετάβλητη μεταφορά λειτουργιών, αλλά αντίθετα στα συστήματα που επεξεργάζονται μία ποικιλία δεδομένων ώστε να εξάγουν το βέλτιστο αποτέλεσμα. Και φυσικά δεν πρέπει να συγχέουμε το διαδραστικό(interactive) με το hi-tech. Κάτι μπορεί να διαδρά με το περιβάλλον του, χωρίς να είναι hi-tech, να λειτουργεί δηλαδή με τεχνολογίες αιχμής.⁶⁵ Πως θα ήταν για παράδειγμα εάν ο χώρος άλλαζε χρώματα ανάλογα με την ψυχολογία μας, ή ανάλογα με το πόσο κουρασμένοι είμαστε ή όχι ρυθμιζόταν το πόσο φωτεινό ή σκοτεινό θα είναι το δωμάτιο στο οποίο βρισκόμαστε. Η νέα αυτή αντίληψη των πραγμάτων, η cyberception, βοηθά τον άνθρωπο να μη βλέπει τα πράγματα γραμμικά, όπως έκανε μέχρι τώρα. Αντιθέτως έχει αίσθηση

⁶⁵ Heinrich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 118-120

ΕΙΚ. 38 σχέδιο του Lebbeus Woods

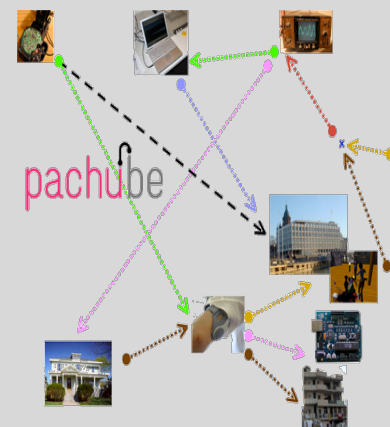
ΕΙΚ. 39 σχέδιο του Lebbeus Woods το οποίο δείχνει μία μηχανη κατοίκησης

του όλου και διαδρά μαζί του πολύ γρήγορα, καθώς επίσης έχει και πρόσβαση αλλά και αλληλεπιδρά με πληθώρα δεδομένων που υπάρχουν, λόγω της ύπαρξης του παγκοσμίου δικτύου.

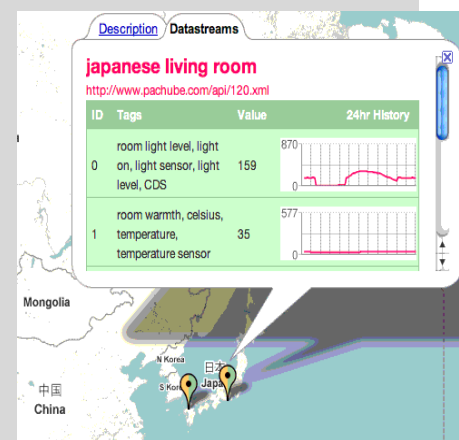
Χαρακτηριστική είναι η ανάπτυξη και εξάπλωση του Pachube, μίας εφαρμογής που καταγράφει και ανταλλάσσει στοιχεία σε πραγματικό χρόνο ανάμεσα σε απομακρυσμένα κτίρια σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Τα στοιχεία που ανταλλάσσονται και αποθηκεύονται σε βάσεις δεδομένων μπορεί να είναι από την ενεργειακή κατανάλωση και την ταχύτητα του ανέμου μέχρι την εκμετάλλευση των πόρων και τα επίπεδα διοξειδίου του άνθρακα.

Σύμφωνα με τον Antonino Saggio, μπορεί η διαφάνεια κάποτε να παρείχε τόσο αισθητικά όσο και ηθικά το λόγο και την τεχνική για έναν κόσμο που επιθυμεί να βλέπει την πρόοδο του πολιτισμού, ίσως όμως πλέον είναι η σειρά της διάδρασης να συγκεντρώσει τη σύγχρονη σκέψη σε μία αρχιτεκτονική η οποία έχει ξεπεράσει την αντικειμενικότητα των αναγκών μας και μπορεί να ανταποκριθεί με υποκειμενικότητα στις επιθυμίες μας.⁶⁶ Ως τώρα ίσως η αρχιτεκτονική ήταν κάτι σαν τα ψώνια, προϊόντα δηλαδή

⁶⁶ Saggio, A. (1997). *New Subjectivity: Architecture between Communication and Information*. Digital - Real.

εικ. 40 εφαρμογή Pachube

εικ.41 εφαρμογή Pachube

χωρίς καμία εξατομίκευση, τυποποιημένα αλλά και ωραιοποιημένα εξαγοράσιμα προϊόντα της αγοράς, έτοιμα προς κατανάλωση από το κοινό, αδιάφορα σε κάθε ανάγκη του ανθρώπου, που θεωρητικά έπρεπε να εξυπηρετούν. Όπως αναφέρει και πάλι ο Roy Ascott, «Στο μέλλον θα κατοικούμε σε υλικές μορφές με ψυχικές διαστάσεις μέσα στο δίχως όρια κυβερνοχώρο»⁶⁷. Χαρακτηριστικά έχει αναφερθεί πως θα ζούμε σε μια διαδικασία online living, που ίσως θα μπορεί να ρυθμιστεί και να ελεγχθεί μέσω των μηχανών.

⁶⁷ Ascott, R. (1994). The Architecture of Cyberception. *The 5th International Symposium on electronic Art*. Helsinki: ISEA '94.

04 4 | κριτήρια αναγνώρισης _ έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

κεφάλαιο 4.1 | κριτήρια αναγνώρισης

Παραπάνω έχει γίνει αναφορά σε κάποιους από τους παράγοντες που διαμορφώνουν το βαθμό εξοικείωσης ή όχι ενός ανθρώπου - χρήστη με τον προσωπικό του χώρο, οπότε μπορεί να γίνει απόπειρα για μία μεταφορά αυτών στον χώρο. Τα κριτήρια τα οποία αναφέρονται παρακάτω προκύπτουν από την μελέτη κειμένων ψυχολογίας, τα οποία εν συνεχεία μεταφέρονται στο πεδίο της αρχιτεκτονικής. Υπάρχουν φυσικά, υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράγοντες, οι οποίοι συνδιαμορφώνουν το βαθμό οικειότητας του ανθρώπου σε έναν χώρο, όμως αυτοί δεν προκύπτουν από το πεδίο της ψυχανάλυσης, που μελετήθηκε στην έρευνα αυτή, οπότε και δε θα αναφερθούν. Η κλίμακα με την οποία μετράται η οικειότητα είναι από το 1. το βέλτιστο δηλαδή, μέχρι το 3. το λιγότερο επιθυμητό. Η κατάταξη αυτών έγινε ύστερα και από ερώτηση σε τρίτους, ώστε να είναι αντικειμενικά τα αποτελέσματα.

4.1.1 έλεγχος από τον χρήστη

| 1. έμμεσος, 2. άμεσος, 3. αυτοματισμός

Καταρχάς, το θέμα του ελέγχου είναι ένας βασικός παράγοντας που καθορίζει και τον βαθμό εξοικείωσης, το κατά πόσο, δηλαδή ο άνθρωπος έχει την δυνατότητα να κάνει το περιβάλλον να προσαρμόζεται σε αυτόν, μετά από δική του πρωτοβουλία, ή αν αυτό δρα αυτόνομα μη λαμβάνοντας υπόψη του το χρήστη. Άλλωστε το διάστημα από το να θεωρεί ο χρήστης ότι είναι κυρίαρχος των πραγμάτων μέχρι να θεωρήσει ότι είναι υπόδουλος της τεχνολογίας είναι πολύ μικρό. Ο χρήστης θέλει να νιώθει ότι ορίζει τις μεταβολές που ενδεχομένως συμβαίνουν στην κατοικία του. Το αντίθετο τον ξενίζει αρκετά, και του προκαλεί το αίσθημα του ανοίκειου, όπως αναφέρει και ο Sigmund Freud. Οπότε και το θέμα του ελέγχου είναι ένας από τους κυρίαρχους παράγοντες στην εμφάνιση ή όχι του αισθήματος του ανοίκειου. Ο έλεγχος λοιπόν μπορεί να είναι είτε άμεσος, να συμβαίνει δηλαδή έπειτα από ενέργεια του ανθρώπου-χρήστη, είτε έμμεσος, να έπεται ή να προκαλείται δηλαδή από κάποια δράση του ανθρώπου που όμως η ενέργεια αυτή δεν έχει στόχο την όποια μεταβολή, είτε να είναι αυτοματοποιημένος, να είναι δηλαδή

ανεξάρτητος από τυχόν ενέργειες του ανθρώπου-χρήστη. Φυσικά το ζήτημα δεν είναι μόνο αν θα εξοικειωθεί ο άνθρωπος, όποιο είδος ελέγχου και αν εμφανίζεται, αλλά και σε πόσο χρόνο, δηλαδή πόσο γρήγορα ή αργά θα επιτευχθεί αυτό. Ο έμμεσος έλεγχος δίνει αφενός το πλεονέκτημα του ελέγχου, χωρίς όμως να γίνεται κουραστικός και βαρετός για τον άνθρωπο, όπως συμβαίνει στον άμεσο έλεγχο. Ο αυτοματισμός από την άλλη μεριά, κάνει τον άνθρωπο να αισθάνεται πολύ λίγο έως ελάχιστα κύριος των αλλαγών και να δημιουργεί για μεγαλύτερο διάστημα και ίσως και πιο έντονα το αίσθημα του ανοίκειου.

4.1.2 πρόσβαση - εμφάνιση μηχανισμού | 1. ημι-εμφανής, 2. εμφανής, 3. κρυφός

Ένα θέμα για το οποίο έχουν ειπωθεί πολλές απόψεις, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις ήταν και αντίθετες, είναι το κατά πόσο ένας μηχανισμός πρέπει να είναι κρυφός στον χρήστη του ή όχι. «Πολλοί πελάτες θέλουν την τεχνολογία να είναι αόρατη», λέει χαρακτηριστικά ο Benjammin Otto, διευθυντής μίας ομάδας αρχιτεκτόνων που ασχολούνται με τη δημιουργία μεταβλητών μονάδων. Με αυτό τον τρόπο οι πελάτες προφανώς νιώθουν ότι επιβάλλονται στις μηχανές και δεν εξαρτώνται από αυτές. Στην αντίθετη περίπτωση, στην οποία οποιοδήποτε σημάδι της τεχνολογίας είναι εμφανές στον χρήστη, η τεχνολογία κατά κάποιον τρόπο “αποιεροποιείται” και γίνεται εργαλείο στα χέρια συνηθισμένων χρηστών.⁶⁸ Αυτό όμως συνεπάγεται ότι ο άνθρωπος βλέπει οτιδήποτε μηχανικό τον περιβάλλει ως κάτι το πολύ πιο φιλικό και φυσικά γίνεται δεκτικότερος σε όποια μεταβολή επιφέρει αυτό. Ο χρήστης γνωρίζει τι βρίσκεται δίπλα του, απέναντι του, και νιώθει πιο ικανός τόσο να το αντιμετωπίσει όσο και να του επιβληθεί εάν χρειαστεί. Επομένως η τεχνολογία λειτουργεί ως προέκταση του ανθρώπου και όχι ως αυτόνομη μηχανή. Μπορούμε δηλαδή

⁶⁸ Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 13; 27

να ισχυριστούμε ότι πλέον μιλάμε για μία πιο ειλικρινή προσέγγιση της τεχνολογίας. Ωστόσο, και αυτός ο παράγοντας έχει σχέση με τον έλεγχο που θέλει να νιώθει ο άνθρωπος και ασχολήθηκε με αυτό κατεξοχήν ο Freud. Ως εμφανή μηχανισμό ορίζουμε το μηχανισμό που ξέρουμε που βρίσκεται, υπάρχει άμεση πρόσβαση σε αυτόν και είναι εμφανής στο ανθρώπινο μάτι. Ως ημι-εμφανή, ορίζουμε το μηχανισμό που αφενός είναι προσβάσιμος στον άνθρωπο για ενδεχόμενη παρέμβαση ή ακόμα και επιδιόρθωση, όμως δεν είναι εμφανής στο μάτι. Τέλος, ως κρυφό ορίζουμε το μηχανισμό ο οποίος ούτε είναι προσβάσιμος στον άνθρωπο αλλά ούτε και εμφανής. Ο ημι-εμφανής λοιπόν δίνει στον άνθρωπο το μέγιστο βαθμό εξοικείωσης αφού νιώθει ότι μπορεί να ελέγχει ανά πάσα στιγμή την όποια μεταβολή, χωρίς όμως να έχει απώλειες στο αισθητικό κομμάτι. Ο κρυφός μηχανισμός όπως αντιλαμβανόμαστε δίνει το λιγότερο δυνατό έλεγχο στον άνθρωπο, κάνοντας ακόμα πιο δύσκολη την εξοικείωση του με το χώρο.

4.1.3 Ταχύτητα μεταβολής

| 1. μεσαία, 2. αργή, 3. γρήγορη

Η ταχύτητα της μεταβολής, ειδικά όταν για μηχανική μεταβολή, παίζει καθοριστικό ρόλο στην οικειοποίηση των μεταβολών ή όχι από τον άνθρωπο. Όταν ο άνθρωπος δεν μπορεί ούτε να ελέγξει κάτι αλλά ούτε και το καθορίσει, ενώ αυτό μεταβάλλεται σταδιακά, χωρίς να το αντιλαμβάνεται σε πολλές περιπτώσεις, αυτό αποτελεί μικρή «απειλή» για εκείνον. Από την άλλη μεριά, κάτι το οποίο χειρίζεται ο ίδιος και διαμορφώνει κατά βούληση και το οποίο μεταμορφώνεται ριζικά, τότε είναι πιο εύκολο να εξοικειωθεί μαζί του, αφού αυτό αποτελεί προέκταση της βούλησης και της επιθυμίας του. Είναι δηλαδή μία μηχανή που λειτουργεί σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Όπως ανέφερε και ο Ernst Jentsch και εν συνεχεία αναφέρθηκε και στην θεωρία της «Κοιλιάδας της φρίκης», κάτι που μέχρι πρότινος ήταν ακίνητο και αμφίβολο κατά πόσο είναι ζωντανό ή νεκρό, όταν ξαφνικά αποκτήσει κίνηση, δημιουργεί αυτόματα και το αίσθημα του ανοίκειου στον άνθρωπο. Η ταχύτητα δηλαδή που κάτι αλλάζει, ορίζει και κατά πόσο ο άνθρωπος θα την αντιληφθεί την μεταβολή αυτή και θα την αποδεχτεί ή όχι. Εφόσον λοιπόν μιλάμε είτε

για αντιληπτική μεταβλητότητα, που συνήθως δεν ελέγχεται άμεσα από τον χρήστη, είτε για μηχανική, η οποία συνήθως συνδέεται άμεσα από τον χρήστη, η ταχύτητα μπορεί να είναι από αργή μέχρι μεσαία και γρήγορη. Αργή μπορεί να χαρακτηριστεί η ταχύτητα στη διάρκεια της οποίας μπορούν να αλλάξουν τα δεδομένα και να χρειαστεί μία νέα προσαρμογή. Μεσαία χαρακτηρίζεται η κίνηση που γίνεται στον χρόνο που είναι αρκετός ώστε να βλέπει ο άνθρωπος το αποτέλεσμα που επιθυμεί και να προλαβαίνει φυσικά να το αντιληφθεί. Γρήγορη μπορεί να χαρακτηριστεί η ταχύτητα κατά την οποία δεν προλαβαίνει ο χρήστης να αντιληφθεί άμεσα, καθώς και να επέμβει σε περίπτωση που θέλει να αλλάξει κάτι. Λόγω της κλίμακας της κατοικίας, η οποία είναι μικρή έως μέτρια, ως ιδανική ταχύτητα μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τη μεσαία, δεύτερη την αργή και τελευταία τη γρήγορη.

4.1.4 Ανταπόκριση υλικών

| 1. έντονη, 2. μέτρια, 3. μικρή

Τα υλικά ενός χώρου, πόσο μάλλον της κατοικίας, διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την αντίδραση και τα συναισθήματα που δημιουργούνται στον άνθρωπο. Η υλικότητα άλλωστε ήταν πάντα ένα μεγάλο κεφάλαιο στην εργαλειοθήκη του κάθε αρχιτέκτονα και σπάνια παίζει ρόλο δευτερεύοντα σε μία αρχιτεκτονική σύνθεση, αφού έχει την ικανότητα να αλλάζει τελείως τόσο την εικόνα όσο και την αίσθηση που έχει ο άνθρωπος μέσα ή έξω από έναν χώρο. Υλικά εύκαμπτα και μαλακά, που όπως είπαμε παραπέμπουν σε μία ενδομήτρια αρχιτεκτονική, παραπλήσια στην κοιλιά της μητέρας μας, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μία πιο γρήγορη και αποτελεσματική εξοικείωση του ανθρώπου με το χώρο. Η διαρκής αναφορά σε μία ενδομήτρια αρχιτεκτονική μας παραπέμπει στην αναζήτηση “έξυπνων υλικών” που ζουν και τα οποία αντιδρούν σε κάθε ερέθισμα που λαμβάνουν από τον άνθρωπο. Επιφάνειες οι οποίες έχουν μνήμη και διατηρούν το αποτύπωμα του ανθρώπου, τοίχοι που παίρνουν διαφορετική απόχρωση ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες, υαλοστάσια που αλλάζουν όψη και αντικείμενα που το καλούπι τους καθορίζεται από την μορφή του ανθρώπου είναι κάποια

μόνο παραδείγματα από αυτά τα υλικά. Όσο μεγαλύτερη η ανταπόκριση των υλικών αυτών, τόσο πιο άμεση θα είναι και εξοικείωση του ανθρώπου με το χώρο στον οποίο βρίσκονται. Τα υλικά αυτά γίνονται προέκταση της μνήμης του ανθρώπου, αφού και τα ίδια αποκτούν βάση δεδομένων, στην οποία αποθηκεύεται κάθε πληροφορία που αφορά τον άνθρωπο.

- 4.1.5 Σαφήνεια ορίων _ κελύφους: | 1. έντονη, 2. μέτρια, 3. μικρή
_ εσωτερικού: | 1. μέτρια, 2. έντονη, 3. μικρή

Ανέκαθεν η αρχιτεκτονική χαρακτηριζόταν από τη συνεχή προσπάθεια να αποσαφηνιστούν και να διακριθούν όρια αλλά και να ορισθούν οι ποιότητες του. Η παντελής έλλειψη ορίου ανάμεσα σε εξωτερικό και εσωτερικό, δημόσιο και ιδιωτικό κάνει τον άνθρωπο να χάνει τα όρια γενικότερα. Φυσικά δε μιλάμε για απόλυτα, συμπαγή και σταθερά όρια, αλλά και για συμβολικά, τα οποία λειτουργούν και ως σημεία αναφοράς. Η έλλειψη ορίου του εσωτερικού με το εξωτερικό ίσως συνεπάγεται και την αδυναμία διαχωρισμού του ίδιου του ατόμου από το σύνολο, του ατομικού από την κοινωνία. Όπως αναφέρει εξάλλου και ο Anthony Vidler, το άτομο που δεν μπορεί να βρει τα νέα όρια του εξωτερικού και εσωτερικού συχνά συγχύζεται και αυτή η κατάσταση αποτελεί συνθήκη, η οποία κατ' εξοχήν προκαλεί την εμφάνιση του ανοίκειου. Οι άνθρωποι που κατοικούν σε χώρους οι οποίοι βρίσκονται σε διαρκή έκθεση στα μάτια του καθενός, νιώθουν από κάποιο σημείο και έπειτα αρκετά άβολα, και συνεχώς εκτεθειμένοι. Συνεπώς πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη φροντίδα στο θέμα αυτό

και να μπορεί να προσαρμόζεται κάθε φορά το πόσο εκτίθεται ή όχι ο χρήστης στις ανεπιθύμητες ματιές των περαστικών.

Ο μη διαχωρισμός του εσωτερικού από το εξωτερικού έγινε ακόμα πιο έντονος μετά την εκτεταμένη χρήση της διαφάνειας, ειδικά μετά και το Μοντερνισμό. Η διαφάνεια αποτελεί έναν ακόμη λόγο εμφάνισης του αισθήματος του ανοίκειου όπως επίσης και η αντανάκλαση του ίδιου μας του εαυτού, η εμφάνιση του ειδώλου μας δηλαδή στο τζάμι. Σύμφωνα και πάλι με τον Anthony Vidler, η διαφάνεια είναι σχεδόν αδύνατο να επιτευχθεί και συχνά μετατρέπεται είτε στο αντίθετο της, την αδιαφάνεια, είτε στο αντίστροφο της, την αντανάκλαση. Ακόμα αν θεωρητικά λοιπόν η διαφάνεια μπορεί να προάγει μία πιο υγιή αρχιτεκτονική, δεν είμαστε ωστόσο ακόμα σίγουροι για την ψυχική υγεία των χρηστών της, αφού πλέον εντοπίζει τον εαυτό του στην αντανάκλαση του γυαλιού και όχι στον χώρο που πραγματικά βρίσκεται. Ίσως λοιπόν η απάντηση σε αυτό θα ήταν ότι εφόσον παίρνουμε ως δεδομένο ότι δεν μπορεί να επιτευχθεί αλλά και να διατηρηθεί η διαφάνεια, τότε ίσως θα μπορούσε ο άνθρωπος να ορίζει τον βαθμό αδιαφάνειας, αντανάκλασης ή διαφάνειας, ώστε εκτός των άλλων να εξυπηρετεί και τον ίδιο.

Η διάκριση ορίων δεν αφορά φυσικά μόνο στο διαχωρισμό του εξωτερικού από το εσωτερικό, αλλά αφορά επίσης και το εσωτερικό καθαυτό, πως μπορεί δηλαδή να μεταβάλλονται τα όρια ενός χώρου μέσα σε μία κατοικία και κατά πόσο θα το αντιλαμβάνεται αυτό ο άνθρωπος. Η σαφήνεια των ορίων, τόσο του κελύφους όσο και του εσωτερικού μπορεί να είναι μεγάλη, μέτρια ή μικρή. Στον εσωτερικό χώρο ιδανική είναι η μέτρια σαφήνεια, καθώς δίνει μεν τη δυνατότητα στον χρήστη να αλλάζει τους χώρους βάσει των αναγκών του και να τους προσαρμόζει στην καθημερινή του ζωή, έχοντας όμως ως πιο σταθερό το όριο του καταφυγίου του, το εξωτερικό δηλαδή κέλυφος. Ακολουθεί η μεγάλη και τέλος η μικρή σαφήνεια ως ιεραρχία. Στο εξωτερικό κέλυφος όμως δε συμβαίνει το ίδιο, καθώς ιδανική είναι η μεγάλη σαφήνεια των ορίων, αφού στην περίπτωση διαχωρίζει όχι μόνο δύο χώρους, αλλά και το μέσα από το έξω, το ιδιωτικό από το δημόσιο, το άτομο από την κοινωνία. Επομένως ο χρήστης νιώθει λιγότερη οικειότητα με την μέτρια σαφήνεια εξωτερικών ορίων και ακόμα λιγότερη με τη μικρή σαφήνεια.

4.1.6 αντίληψη μεταβολής - μορφής

| 1. μέτρια, 2. μικρή, 3. μεγάλη

Το μέγεθος της μεταβολής που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος ορίζει και τον βαθμό ανοίκειου που νιώθει στο χώρο αυτό. Για παράδειγμα ακόμα και η πόρτα που ανοίγει και κλείνει, είναι και αυτό μία μεταβολή στον χώρο, λόγω όμως της πολύ μικρής της κλίμακας ειδικά σε σχέση με το όλο, δεν ταραξεί, αλλά ούτε και προκαλεί το ενδιαφέρον του ανθρώπου. Το ζήτημα λοιπόν είναι τι διαστάσεις παίρνει αυτό που κινείται και μεταβάλλεται και κατά πόσο το αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος. Ο Ernst Jentsch, μιλάει για το περίεργο συναίσθημα που νιώθει ο άνθρωπος, όταν κάτι μεγάλο, από τον κορμό ενός δέντρου μέχρι ένα τεράστιο φίδι, αποκτήσει ζωή και αρχίσει να κινείται. Τίθεται λοιπόν τόσο το θέμα της μορφής όσο και της κλίμακας, του ποσοστού της μεταβολής δηλαδή που το ανθρώπινο μάτι αντιλαμβάνεται. Η μορφή, εφόσον μεταβάλλεται τμηματικά, έχει μικρότερο ποσοστό αντίληψης από την ολική μεταβολή της μορφής, η οποία συνεπάγεται και τη δημιουργία μίας νέα μορφής. Μπορούμε λοιπόν να ορίσουμε ως ποσοστό μεταβολής, το χώρο που μεταβάλλεται προς τον συνολικό χώρο και σε κάθε

περίπτωση να ελέγχουμε το ποσοστό που προκύπτει. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, ότι η αναλογία της κλίμακας της μεταβολής σε σχέση με την κλίμακα του συνολικού χώρου ή της συνολικής κατοικίας θα πρέπει να τηρούν μία αναλογία. Με τον τρόπο αυτό, ένα μέρος διατηρείται σταθερό, δίνοντας τη δυνατότητα στο χρήστη να έχει σημεία αναφοράς και να μπορεί να παρακολουθεί τις αλλαγές, μη χάνοντας τόσο τον προσανατολισμό του όσο και τον ίδιο του τον εαυτό στο χώρο.

έλεγχος από τον χρήστη | πρόσβαση - εμφάνιση
μηχανισμού | ταχύτητα μεταβολής | ανταπόκριση υλικών
| σαφήνεια ορίων κελύφους-εσωτερικού | αντίληψη
μεταβολής -μορφής |

παράγοντας	είδος	βαθμός οικειότητας
 έλεγχος από τον χρήστη	<div>έμμεσος</div> <div>άμεσος</div> <div>αυτοματισμός</div>	<div>✓✓✓</div> <div>✓✓</div> <div>✓</div>
 πρόσβαση - εμφάνιση μηχανισμού	<div>ημι-εμφανής</div> <div>εμφανής</div> <div>κρυφός</div>	<div>✓✓✓</div> <div>✓✓</div> <div>✓</div>
 ταχύτητα μεταβολής	<div>μεσαία</div> <div>αργή</div> <div>γρήγορη</div>	<div>✓✓✓</div> <div>✓✓</div> <div>✓</div>
 ανταπόκριση υλικών	<div>έντονη</div> <div>μέτρια</div> <div>μικρή</div>	<div>✓✓✓</div> <div>✓✓</div> <div>✓</div>
 σαφήνεια ορίων κελύφους _ εσωτερικού	<div>έντονη μέτρια</div> <div>μέτρια έντονη</div> <div>μικρή μικρή</div>	<div>✓✓✓</div> <div>✓✓</div> <div>✓</div>
 αντίληψη μεταβολής - μορφής	<div>μέτρια</div> <div>μικρή</div> <div>μεγάλη</div>	<div>✓✓✓</div> <div>✓✓</div> <div>✓</div>

4 | έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

Κεφάλαιο 4.2 | μελέτες περιπτώσεων

Όπως προαναφέρθηκε λόγω του μεταβατικού σταδίου στο οποίο βρίσκεται ο τομέας αυτός της μεταβλητότητας και ιδιαίτερα της αντιληπτικής, κάποια από τα παραδείγματα βρίσκονται είτε σε πειραματικό στάδιο, είτε αποτελούν προτάσεις οι οποίες δεν έχουν υλοποιηθεί για διάφορους λόγους. Οι τιμές του πεδίου στο οποίο κινούνται τα παραδείγματα αυτά, είναι από το 1_το πιο οικείο_ μέχρι και το 3 _το πιο ανοίκειο_ και άρα λιγότερο επιθυμητό. Τα παραδείγματα που επιλέχθηκαν αφορούν περιπτώσεις, στις οποίες ένα ή περισσότερα στοιχεία των παραγόντων αυτών είναι ιδιαίτερα έντονα, υπερκαλύπτοντας ενδεχομένως τα υπόλοιπα.

4.2.1. e-motive house | Kas Oosterhuis_ONL | 2002

Ο αρχιτέκτονας Kas Oosterhuis μαζί με την ομάδα του ONL, σχεδίασαν το 2002 το **e-motive house**, μία κατασκευή η οποία είναι προγραμματισμένη να αλλάζει μορφή ανάλογα με τη διάθεση των χρηστών της και έτσι να διαμορφώνει και ή ίδια η κατασκευή μία κάποια 'διάθεση'. Οι ίδιοι οι δημιουργοί του υποστηρίζουν πως η κατοικία πρέπει να αποτελεί πεδίο έρευνας, ένα εργαστήριο δηλαδή το οποίο διερευνά και ανιχνεύει τη σχέση κατοικίας και κατοίκου, κατοικίας και επισκεπτών ακόμα και των ίδιων των στοιχείων του κτιρίου μεταξύ τους. Τα παραδοσιακά υλικά εμπλουτίζονται και σε αυτά ενσωματώνονται στοιχεία τελευταίας τεχνολογίας. Όλος ο σχεδιασμός αλλά και η κατασκευή γίνεται μία διαδικασία προγραμματισμού και συνεχούς επαναπροσδιορισμού. Τα πάντα στην κατοικία αυτή εκτός από τους υγρούς χώρους_ την κουζίνα και τα λουτρά_ μεταβάλλονται και διαμορφώνουν διαφορετικούς χώρους ανά περίπτωση. Η μορφή αυτού του σπιτιού είναι ένας μακρύς και κινητός χώρος έχοντας ως σταθερά στοιχεία στα δύο του άκρα, τους υγρούς χώρους, οι

ΕΙΚ. 42

ΕΙΚ. 43

ΕΙΚ. 44

οποίοι εμφανίζονται ως συμπαγείς όγκοι. Ο χώρος λοιπόν που μεσολαβεί ανάμεσα τους είναι τελείως ευέλικτος και δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να το διαμορφώσει όπως επιθυμεί όπως υποστηρίζει και ο ίδιος ο αρχιτέκτονας. Μπορεί να μετατραπεί από χώρο φαγητού σε χώρο γραφείου και από υπνοδωμάτιο σε χώρο καθιστικού. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι τόσο μαλακά όσο και σκληρά. Τη σκληρή κατασκευή αποτελούν συμπαγείς ξύλινοι δοκοί και τη μαλακή μακρόστενοι φουσκωτοί θάλαμοι ανάμεσα στις δοκούς. Η σκληρή δομή στο εξωτερικό είναι καλυμμένη με φωτοβολταϊκά, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Οι δοκοί είναι συνδεδεμένες μεταξύ τους με συνδέσμους που μπορούν είτε να τεντώνουν, είτε να συστέλλονται, προσαρμόζοντας κάθε φορά την όλη κατασκευή και δίνοντας μορφή στο e-motive house.⁶⁹

⁶⁹ (2010, 06 15). ανάκτηση από <http://www.oosterhuis.nl>

4 | έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

| έλεγχος από τον χρήστη | 1. έμμεσος έλεγχος
γίνεται βάσει των κινήσεων, αφήνει κατά κάποιον τρόπο τα
ίχνη του στο χώρο ο άνθρωπος και ο χώρος αντιγράφει την
κάθε του κίνηση

| πρόσβαση-εμφάνιση μηχανισμού | 3. κρυφός

| ταχύτητα μεταβολής | 1. μεσαία

| ανταπόκριση υλικών | 3. μικρή
μη χρήση έξυπνων υλικών

| σαφήνεια ορίων : κελύφους | 1. έντονη
: εσωτερικού | 3. μικρή

Ο διαχωρισμός του εσωτερικού από το εξωτερικό είναι σαφής,
αφού η κατασκευή λειτουργεί ο κέλυφος. Οι εσωτερικοί χώροι
είναι αρκετά διάχυτοι με πολύ ευμετάβλητα και διάχυτα όρια.

E-MOTIVE HOUSE	1	2	3
ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΠΟ ΧΡΗΣΤΗ	✓		
ΠΡΟΣΒΑΣΗ-ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ			✓
ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	✓		
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΥΛΙΚΩΝ			✓
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΟΡΙΩΝ: ΚΕΛΥΦΟΥΣ	✓		
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ			✓
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ - ΜΟΡΦΗΣ			✓

| αντίληψη μεταβολής - μορφής | 3. μεγάλη

Η αναλογία των μεταβολών σε σχέση με τα σταθερά κομμάτια της κατασκευής είναι σχετικά μεγάλη. Η όλη κατασκευή, αν και δεν μεταβάλλεται ριζικά αφού παραμένουν κάποιοι χώροι σταθεροί, αλλάζει εσωτερικά στο μεγαλύτερο ποσοστό της επιφάνειάς του, διαμορφώνοντας έτσι και το κέλυφος.

αξιολόγηση_

Ενώ υπάρχει η πρόθεση να δημιουργηθεί ένας χώρος ο οποίος θα διαμορφώνεται σύμφωνα με τις κινήσεις του χρήστη του, κάτι τέτοιο τελικά δεν επιτυγχάνεται. Η ριζική μεταβολή των χώρων, οι οποίοι πλάθονται και μεταβάλλονται ανά πάσα στιγμή δημιουργεί προβλήματα προσανατολισμού στο άτομο. Η κατάσταση αυτή επιβαρύνεται ακόμα περισσότερο από τη μη δυνατότητα πρόσβασης και ελέγχου, στη διαδικασία της όποια μεταβολής, από το χρήστη. Η μη ύπαρξη έξυπνων υλικών τέλος, αλλά αντίθετα η χρήση συμβατικών υλικών, δεν συντελούν στην εξοικείωση του χώρου. Πρόκειται λοιπόν για μία όχι τόσο πετυχημένη απόπειρα, αφού τα αρνητικά υπερκαλύπτουν τα θετικά της μελέτης αυτής.

4.2.2. Curtain Wall House | Shigeru Ban | 1995

Το 1995 ο Shigeru Ban σχεδίασε στο Τόκιο μία τριώροφη κατοικία, το **Curtain Wall House**, βασικό στοιχείο της οποίας είναι η κουρτίνα-τοίχος, όπως άλλωστε μαρτυρά και το όνομα της. Ο αρχιτέκτονας επανασχεδίασε μία τυπική ιαπωνική κατοικία, θέλοντας όχι μόνο να χρησιμοποιήσει σύγχρονα υλικά αλλά και να αναδείξει το σύγχρονο τρόπο ζωής που σχετίζεται με την ελευθερία και την ειλικρίνεια. Ο βαθμός της ιδιωτικότητας γίνεται με ελεγχόμενο τρόπο, αφού η τεράστια αδιαφανής κουρτίνα ανοίγει και κλείνεται κατά τη βούληση του κατοίκου. Η χοντρή αυτή μεμβράνη παίρνει την θέση των γνωστών στην ιαπωνική κουλτούρα οθόνων shoji και sudare, της πόρτας fusuma κ.α. Σηκωμένο σε πυλωτή, ο χώρος του ισογείου χρησιμεύει ως χώρος στάθμευσης. Στο δεύτερο όροφο βρίσκονται οι χώροι που μοιράζεται η οικογένεια, και συγκεκριμένα το καθιστικό, ο χώρος φαγητού και η κουζίνα ενώ τα τρία υπνοδωμάτια βρίσκονται στον τρίτο όροφο.⁷⁰ Στο δεύτερο όροφο, μία βεράντα επεκτείνει ακόμα περισσότερο τα όρια της κατοικίας. Οι χώροι που καλύπτονται

⁷⁰ Terence, R. (1999). *The Un-Private House*. New York, NY: The Museum of Modern Art. 72-75

ΕΙΚ. 45

ΕΙΚ. 46

ΕΙΚ. 47

από τη βαριά αυτή κουρτίνα καλύπτονται εσωτερικά από κινητά πάνελα υαλοστασίων, καθαρά και μόνο για την προστασία από τις εξωτερικές καιρικές συνθήκες, αλλά και για θέματα ασφάλειας. Η περίπτωση αυτή αποτελεί υλοποιημένη πρόταση.

4 | έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

| έλεγχος από τον χρήστη | 2. άμεσος έλεγχος

Ο χρήστης αποφασίζει ανά πάσα στιγμή για τη θέση της κουρτίνας

| πρόσβαση - εμφάνιση μηχανισμού | 1. ημι-εμφανής

Σχετικά απλός μηχανισμός της κουρτίνας-τοίχου, ο οποίος ελέγχεται μέσω κάποιου πίνακα.

| ταχύτητα μεταβολής | 1. μεσαία

| ανταπόκριση υλικών | 3. μικρή

μη χρήση έξυπνων υλικών

| σαφήνεια ορίων : κελύφους | 3. μικρή

: εσωτερικού | 2. έντονη

Η μη ύπαρξη εξωτερικού περιβλήματος, στην περίπτωση φυσικά που η κουρτίνα είναι μαζεμένη, δημιουργεί διάχυση των ορίων εσωτερικού και εξωτερικού, δημόσιου και ιδιωτικού. Τα εσωτερικά χωρίσματα είναι σταθερά χωρίς να υπόκεινται σε κάποια αλλαγή.

| αντίληψη μεταβολής - μορφής | 3. μεγάλη

CURTAIN WALL HOUSE	1	2	3
ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΠΟ ΧΡΗΣΤΗ		✓	
ΠΡΟΣΒΑΣΗ-ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ	✓		
ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	✓		
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΥΛΙΚΩΝ			✓
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΟΡΙΩΝ: ΚΕΛΥΦΟΥΣ			✓
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ		✓	
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ - ΜΟΡΦΗΣ			✓

Το ποσοστό αντίληψης της μεταβολής είναι αρκετά μεγάλο. Παρά το γεγονός ότι μόνο το εξωτερικό περίβλημα της κατοικίας μεταβάλλεται, ωστόσο αυτό περιβάλλει όλη την κατοικία και καταλαμβάνει μεγάλη επιφάνεια αναλογικά με το υπόλοιπο του κτιρίου.

αξιολόγηση_

Η περίπτωση αυτή αφορά σε περίπτωση κατοικίας που αποτελεί και τόπο μόνιμης διαμονής. Για το λόγο αυτό, παρά το γεγονός ότι πολλά κριτήρια του δεν ικανοποιούνται, κατά κάποιον τρόπο δικαιολογείται. Ωστόσο ακόμα και αν η μη ικανοποίηση όλων των άλλων κριτηρίων μπορεί να δικαιολογηθεί, η προφανής διάχυση εξωτερικού όριου δεν μπορεί να αγνοηθεί, κάτι το οποίο αποτελεί και το κύριο θέμα προς συζήτηση, στο παράδειγμα αυτό.

4.2.3 Housewarming MyHome | J. Mayer Architects | 2007

Μία απόπειρα να δημιουργηθεί ένα χώρος στον οποίο ο άνθρωπος αφήνει τα σημάδια του, αποτελεί και το **Housewarming MyHome**, το οποίο κατασκευάστηκε το 2007. Ο αρχιτέκτονας J. Mayer H. χρησιμοποιεί “έξυπνα υλικά”, σαν αυτά που χρησιμοποιεί και η Carole Collet, τα λεγόμενα «poetic textiles», στην προσπάθεια του να δημιουργήσει δυναμικούς χώρους, οι οποίοι αλλάζουν οπτικά. Οι επιφάνειες τόσο των “τοιχών” όσο και αυτών που λειτουργούν ως καθίσματα, επενδύονται με θερμοευαίσθητο υλικό, το οποίο αλλάζει όψη, κυρίως απόχρωση, όταν ζεσταθεί ή κρυώσει αντίστοιχα. Το άγγιγμα, η παρουσία του ανθρώπου και η δραστηριότητα του, μετατρέπονται σε ψηφιακά ίχνη, που μαρτυρούν και όλα τα παραπάνω και η προσωρινότητα επιμηκύνεται έστω και για λίγο. Υπάρχουν επίσης κρυφά καλώδια, τα οποία ανάλογα με την θερμότητα φωτίζονται, δημιουργώντας εκτός των άλλων και μία τεχνητή διακόσμηση η οποία βασίζεται όμως στη χρήση της από τον

ΕΙΚ. 48

ΕΙΚ. 49

ΕΙΚ. 50

κάτοικο και η οποία εμφανίζεται και εξαφανίζεται σε τακτά διαστήματα.⁷¹

⁷¹ Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 46-47

4 | έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

| έλεγχος από τον χρήστη | 1. έμμεσος

Ο χρήστης αφήνει τα ίχνη του, σύμφωνα με τις κινήσεις του. Ο χρήστης δεν έχει ως πρόθεση να προκαλέσει αυτές τις μεταβολές, αλλά δημιουργούνται ως επακόλουθο των ενεργειών του.

| πρόσβαση - εμφάνιση μηχανισμού | 3. κρυφός

Τα φωτιζόμενα καλώδια δεν είναι εμφανή, ενεργοποιούνται ανάλογα με την θερμότητα και λειτουργούν ως κρυφός διακοσμητικός φωτισμός. Ο άνθρωπος τόσο σε αυτά όσο και στις επιφάνειες δεν έχει την δυνατότητα πρόσβασης ώστε να τα ελέγξει άμεσα.

| ταχύτητα μεταβολής | 1.μεσαία

| ανταπόκριση υλικών | 1. έντονη

Οι σκληρές επιφάνειες επενδύονται από θερμοευαίσθητα υλικά, άλλοτε μαλακά και άλλοτε λιγότερο μαλακά, τα οποία αλλάζουν ανάλογα είτε με την θερμότητα του σώματος είτε του αέρα.

HOUSEWARMING MYHOME	1	2	3
ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΠΟ ΧΡΗΣΤΗ	✓		
ΠΡΟΣΒΑΣΗ-ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ			✓
ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	✓		
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΥΛΙΚΩΝ	✓		
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΟΡΙΩΝ: ΚΕΛΥΦΟΥΣ	✓		
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ		✓	
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ - ΜΟΡΦΗΣ	✓		

| σαφήνεια ορίων : κελύφους | 1. έντονη

: εσωτερικού | 2. έντονη

Ο διαχωρισμός του εσωτερικού από το εξωτερικό είναι σαφής αφού η κατασκευή λειτουργεί ως κέλυφος, διαχωρίζοντας εμφανώς το μέσα από το έξω. Ομοίως και το εσωτερικό της κατοικίας αυτής δεν υφίσταται μεταβολές στα όρια του, αφού η όποια μεταβολή είναι μόνο αντιληπτική.

| αντίληψη μεταβολής - μορφής | 1. μέτρια

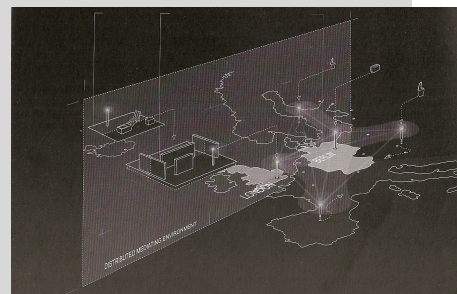
Οι αντιληπτικές μεταβολές, δεν αφορούν το σύνολο της κατοικίας, αλλά μέρος του, οπότε μεταβάλλουν την αίσθηση της οικειότητας, αλλά όχι σε μεγάλο βαθμό.

αξιολόγηση_

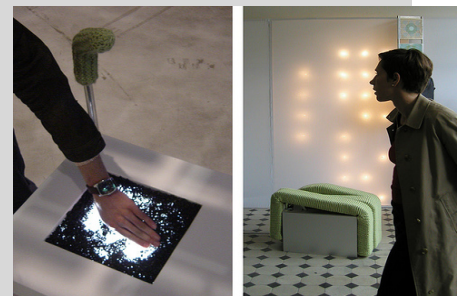
Παρότι η μελέτη αυτή δεν έχει υλοποιηθεί, και αποτελεί πρόταση, αλλά και το γεγονός ότι περισσότερο έχει την μορφή εγκατάστασης παρά ολοκληρωμένης κατοικίας, αποτελεί μία πολύ καλή αφετηρία στην διερεύνηση όλων των εννοιών που έχουν αναφερθεί παραπάνω. Χώροι που διαμορφώνονται βάσει του εκάστοτε χρήστη, που ακολουθούν τις ανάγκες του και διευκολύνουν την διαβίωση του εμφανίζονται έντονα σε αυτόν τον χώρο. Μπορούμε λοιπόν να το θεωρήσουμε ένα αρκετά καλό δείγμα μεταβλητής αρχιτεκτονικής, το οποίο θα μπορούσε να δοκιμαστεί και σε μία μεγαλύτερη κλίμακα, αυτή της κατοικίας.

4.2.4. The Remote Home | Tobi Schneidler+Team | 2000

Σήμερα με τη χρήση της τεχνολογίας, μπορεί ανά πάσα στιγμή να επιτευχθεί η επικοινωνία ακόμα και ανάμεσα σε ζευγάρια τα οποία ζουν μακριά. Έτσι οι σχέσεις εξ αποστάσεως αποτελούν ένα αρκετά συχνό φαινόμενο πλέον. Πόσο πιο έντονη όμως θα ήταν η “παρουσία” του ενός από τους δύο, αυτού που ζει μακριά, αν κάποια ίχνη στο χώρο μαρτυρούσαν την παρουσία του, στον χώρο που ζει ο άλλος; Η εγκατάσταση **The Remote Home**, αποτελεί πρωτότυπο κατοικίας, το οποίο βρίσκεται σε δύο διαφορετικές τοποθεσίες. Το ιδιαίτερο σε αυτή την εγκατάσταση κατοικίας είναι το γεγονός ότι εστιάζει στη συναισθηματική αντίδραση ενοίκων, οι οποίοι ενώ συνδέονται συναισθηματικά μένουν μακριά ο ένας από τον άλλο. Στα δύο αυτά σκέλη κατοικίας λοιπόν, τα οποία όπως είπαμε χωρίζουν μεγάλες αποστάσεις, υπάρχουν αισθητήρες και κινούμενα στοιχεία τα οποία συνδέονται μέσω διαδικτύου. Οι τοίχοι ενεργοποιούνται με κινήσεις και αλλάζουν χρώμα ανάλογα με τον άλλο ένοικο, αν βρίσκεται σπίτι ή όχι για παράδειγμα. Το διαμέρισμα ολόκληρο γίνεται ένα διαισθητικό περιβάλλον επικοινωνίας, κάνει τους

ΕΙΚ. 51

ΕΙΚ. 52

ΕΙΚ. 53

ενοίκους του να νιώθουν κοντά ο ένας στον άλλον, ακόμα και όταν τους χωρίζουν πολλά χιλιόμετρα.⁷²

⁷² Heinrich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 38-41

4 | έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

| έλεγχος από τον χρήστη | 3. αυτοματισμός

Ο χρήστης της άλλης κατοικίας διαμορφώνει την αντίδραση του χώρου κάθε στιγμή κατά τη διάρκεια της ημέρας, οπότε ο ένοικος της κατοικίας δε διαμορφώνει τη μεταβολή στο χώρο που ζει.

| πρόσβαση - εμφάνιση μηχανισμού | 3. κρυφός

Ο όποιος μηχανισμός είναι κρυφός αλλά και μη προσβάσιμος από τον άνθρωπο.

| ταχύτητα μεταβολής | 1.μεσαία

| ανταπόκριση υλικών | 1. έντονη

Χρήση έξυπνων υλικών τα οποία με τη βοήθεια κατάλληλων αισθητήρων επεξεργάζονται τα ερεθίσματα που λαμβάνουν ως δεδομένα.

THE REMOTE HOME	1	2	3
ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΠΟ ΧΡΗΣΤΗ			✓
ΠΡΟΣΒΑΣΗ-ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ			✓
ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	✓		
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΥΛΙΚΩΝ	✓		
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΟΡΙΩΝ: ΚΕΛΥΦΟΥΣ	✓		
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ		✓	
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ - ΜΟΡΦΗΣ	✓		

| σαφήνεια ορίων : κελύφους | 1. έντονη

: εσωτερικού | 2. έντονη

Ο διαχωρισμός τόσο του εσωτερικού από το εξωτερικό όσο και του εσωτερικού καθαυτό, είναι σαφής αφού τα όρια τους δεν υφίστανται μεταβολές.

| αντίληψη μεταβολής - μορφής | 1. μέτρια

Οι αντιληπτικές μεταβολές δεν αφορούν στο σύνολο της κατοικίας, αλλά μέρος του, κυρίως αντικείμενα μικρής κλίμακας, συνεπώς μεταβάλλουν την αίσθηση της οικειότητας, αλλά όχι σε μεγάλο βαθμό.

αξιολόγηση_

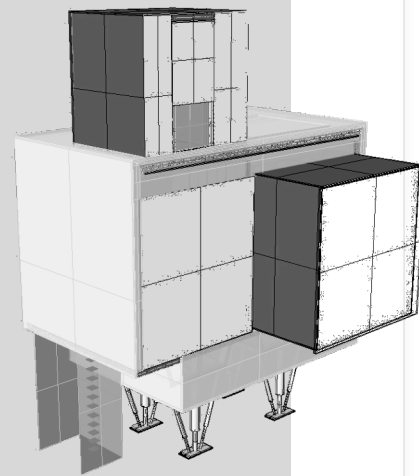
Στη μελέτη αυτή, πειραματικού χαρακτήρα, η οποία λειτουργεί ως εγκατάσταση, κυρίως στόχος είναι η συναισθηματική σύνδεση δύο ατόμων που βρίσκονται μακριά. Η συνεχής μεταβολή του χώρου βάσει ενός ανθρώπου ο οποίος δεν βρίσκεται στον ίδιο χώρο, σίγουρα προκαλεί σε μεγάλο βαθμό, τη μη εξοικείωσή του χώρου αυτού από το χρήστη του. Ακόμα λοιπόν και αν οι υπόλοιποι παράγοντες σε μεγάλο βαθμό

ικανοποιούνται, το θέμα του μη ελέγχου από τον κάτοικο κατά κάποιο τρόπο τα αναιρεί.

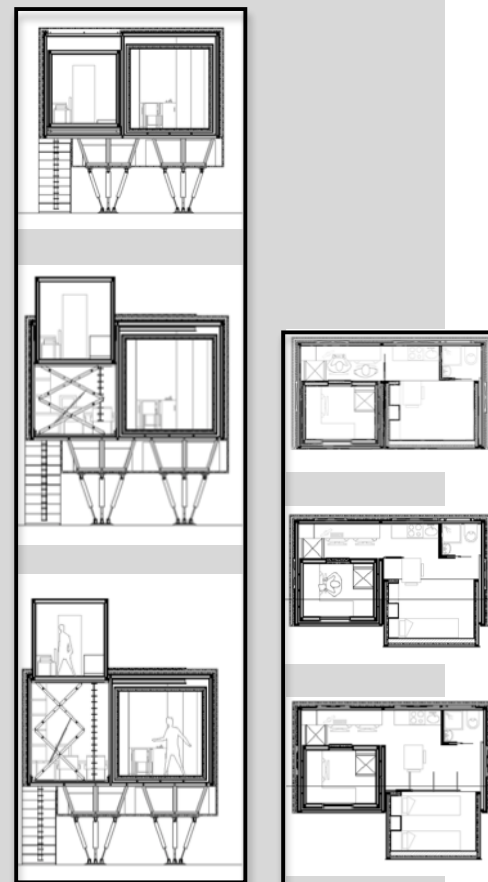
Αποτελεί όμως καλή αφετηρία ώστε να διερευνηθεί περεταίρω το θέμα, αφού προσεγγίζει το θέμα εννοιολογικά και σημασιολογικά.

4.2.5. Κατοικία_ Επιστημονικό παρατηρητήριο στην Ανταρκτική | Γκολογκίνα Έλλη_ Φραγκάκη Ιωάννα | μάθημα: αρχιτεκτονική της μεταβλητότητας | 2008

Στόχος του θέματος αυτού ήταν να σχεδιαστεί στο πολύ απαιτητικό από άποψης κλιματικών συνθηκών έδαφος της Ανταρκτικής, ένα χώρος ο οποίος θα μπορούσε να λειτουργεί τη μέρα ως παρατηρητήριο και χώρος εργασίας για 2 επιστήμονες και το υπόλοιπο της μέρας ως κατοικία. Ο χώρος ύπνου είναι ένα προεξέχον συρόμενο δωμάτιο, το οποίο επεκτείνεται οριζόντια προς τα έξω κατά την διάρκεια της νύχτας και προς τα μέσα κατά την διάρκεια της ημέρας. Επίσης το παρατηρητήριο και ο χώρος γραφείου αποτελούνται από έναν άλλο όγκο ο οποίος αναπτύσσεται καθέτως, έχοντας τη δυνατότητα να φτάσει το ύψος ακόμα και των 2 ορόφων, ώστε να γίνεται η παρατήρηση πιο αποτελεσματική. Οι όποιες μεταβολές γίνονται χειροκίνητα, με τη βοήθεια κατάλληλων μηχανισμών.

εικ.54 τρισδιάστατο μοντέλο

εικ.55 όψεις και τομές της κατοικίας

4 | έλεγχος σε μελέτες περιπτώσεων

| έλεγχος από τον χρήστη | 2. άμεσος

Ο χρήστης διαμορφώνει τους χώρους σύμφωνα με τις ανάγκες του, κάθε στιγμή στη διάρκεια της ημέρας.

| πρόσβαση - εμφάνιση μηχανισμού | 2. εμφανής

Ο όποιος μηχανισμός είναι τόσο ορατός όσο και προσβάσιμος από τον άνθρωπο.

| ταχύτητα μεταβολής | 1.μεσαία

| ανταπόκριση υλικών | 3. μικρή

Μη χρήση έξυπνων υλικών.

| σαφήνεια ορίων : κελύφους | 1. έντονη

: εσωτερικού| 1. μέτρια

Ο διαχωρισμός του εσωτερικού από το εξωτερικό όσο και του εσωτερικού καθαυτό, είναι σαφής αφού τα όρια τους δεν υφίστανται ριζικές μεταβολές. Οι χώροι εσωτερικά προσαρμόζονται στις ανάγκες των κατοίκων στην διάρκεια της ημέρας, με τους εσωτερικούς χώρους άλλοτε να μεγαλώνουν και άλλοτε να μικραίνουν.

ΚΑΤΟΙΚΙΑ_ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ	1	2	3
ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΠΟ ΧΡΗΣΤΗ		✓	
ΠΡΟΣΒΑΣΗ-ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ		✓	
ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	✓		
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΥΛΙΚΩΝ			✓
ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΟΡΙΩΝ: ΚΕΛΥΦΟΥΣ	✓		
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	✓		
ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ - ΜΟΡΦΗΣ	✓		

| αντίληψη μεταβολής - μορφής | 1.μέτρια

Το ποσοστό μεταβολής είναι μέτριο, αφού μεν αλλάζει την όψη και τον χαρακτήρα των χώρων, χωρίς όμως ο χώρος να υφίσταται ριζική μεταβολή.

αξιολόγηση_

Στην περίπτωση αυτή, οι χώροι διαμορφώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες των κατοίκων, έπειτα από δική τους πρωτοβουλία. Καμία μεταβολή δε γίνεται ως έμμεσο αποτέλεσμα των ενεργειών του ανθρώπου. Επίσης το γεγονός της απουσίας οποιουδήποτε υλικού, το οποίο “αφουγγράζεται” τα δεδομένα τόσο από το περιβάλλον όσο και από τον ίδιο τον άνθρωπο, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ναι μεν ανταποκρίνεται ικανοποιητικά στα περισσότερα κριτήρια τα οποία έχουν τεθεί, δεν απαντάει όμως σε όλα με το βέλτιστο δυνατό τρόπο. Παρόλα αυτά, κανένα από τα χαρακτηριστικά του, δεν είναι τόσο ισχυρό ώστε να δημιουργήσει έντονο το αίσθημα του ανοίκειου, πράγμα αναγκαίο για ένα περιβάλλον τόσο απομακρυσμένο.

Κεφάλαιο 4.3 | συμπεράσματα

Στην αρχή της μελέτης, έπειτα και από την ανάλυση των νέων δεδομένων που έχουν προκύψει στην δομή της κοινωνίας και συνεπώς της κατοικίας, τέθηκε το ερώτημα του κατά πόσο και με ποιον τρόπο, η μεταβλητότητα μπορεί να είναι το μέσον που θα ρυθμίζει το βαθμό οικειότητας στο χώρο της κατοικίας, ώστε να επιτυγχάνεται κάθε φορά ο βαθμός οικείου ή ανοίκειου που επιθυμείται ή χρειάζεται.

Η ύπαρξη του ανοίκειου μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένη εξαρχής, αφού είναι δυνατόν να αναπτυχθεί ανά πάσα στιγμή, ακόμα και για κάτι που μέχρι πρότινος φαινόταν οικείο. Το ζήτημα μετατίθεται λοιπόν πλέον όχι στο αν υπάρχει ή όχι το ανοίκειο, στο πόσο έντονο ή μη θα είναι. Ακόμα δηλαδή και στις περιπτώσεις που είναι επιθυμητή η παρουσία του αισθήματος του ανοίκειου, αυτό μπορεί να ρυθμιστεί μέσω των παραγόντων που έχουν αναφερθεί παραπάνω. Η μελέτη του ανοίκειου μέσα από την ψυχανάλυση, και η προσπάθεια ρύθμισης του βαθμού του μέσω της μεταβλητότητας, στην αρχιτεκτονική και συγκεκριμένα στην κατοικία, οδήγησε στην εξαγωγή κάποιων κριτηρίων. Φυσικά τα κριτήρια αυτά, αφορούν και τη μερίδα των ανθρώπων που κατεξοχήν

ανήκουν στις κατηγορίες στις οποίες αναφερθήκαμε και όχι σε κάθε άτομο, το οποίο μπορεί και να μην αλλάξει ποτέ τον τόπο διαμονής κατά τη διάρκεια της ζωής του. Επιπλέον, τα κριτήρια που προκύπτουν, αποτελούν μέρος των συνολικών παραγόντων που μπορεί να επηρεάζουν τα αισθήματα αυτό, καθώς αναφέρεται μόνο ό,τι έχει προκύψει από τη μελέτη συγγραμάτων στον τομέα της ψυχανάλυσης και όχι από βιβλιογραφία γενικότερου περιεχομένου. Οι παράγοντες αυτοί ιεραρχούνται σε μία κλίμακα από το 1. μέχρι το 3. , όπου το 1. είναι ο ελάχιστος βαθμός ανοίκειου και το 3. ο μέγιστος βαθμός ανοίκειου που μπορεί να νιώθει κάποιος. Πιο συγκεκριμένα, προέκυψαν έξι παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας είναι ο **έλεγχος από τον χρήστη**, το κατά πόσον δηλαδή ο άνθρωπος ορίζει αυτές τις μεταβολές βάσει των αναγκών και των επιθυμιών του ή όχι. Επίσης, η **πρόσβαση** και η **εμφάνιση του μηχανισμού μεταβολής** αφορά στη δυνατότητα του ανθρώπου τόσο να μπορεί να επεμβαίνει ανά πάσα στιγμή στον μηχανισμό που ορίζει τις εκάστοτε μεταβολές αλλά και στο κατά ποσό αυτοί οι μηχανισμοί είναι ορατοί στο ανθρώπινο μάτι. Επιπλέον, η **ταχύτητα της μεταβολής**, όποια και αν είναι αυτή, συνεπάγεται και τη διαφορετική ταχύτητα αντίληψης της από τον άνθρωπο και αποτελεί βασικό παράγοντα στην εξοικείωση ή όχι με τον

εκάστοτε χώρο. Η ανταπόκριση των υλικών, η “μνήμη” δηλαδή που αποκτούν τα υλικά ώστε να αποθηκεύουν δεδομένα που αφορούν στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές του χρήστη τους, κάνει τον άνθρωπο να αποκτά άλλη σχέση και επαφή με τον χώρο του. Ακόμα, η σαφήνεια των ορίων τόσο του κελύφους όσο και του εσωτερικού, είναι εξίσου σημαντική, αφού θέτει κάποια σημεία αναφοράς ως προς τον ίδιο τον άνθρωπο. Τέλος, το ποσοστό αντίληψης της μεταβολής και της μορφής αφορούν στο πόσο έντονη είναι μία αλλαγή, κάτι το οποίο προκύπτει από το πόσο ριζικά ή όχι αλλάζει μορφολογικά ο χώρος.

Κατόπιν, με τη μελέτη των πέντε περιπτώσεων μεταβλητών κατοικιών, ελέγχθηκε το κατά πόσον οι κατοικίες αυτές, πληρούν τα κριτήρια αυτά ώστε να επιτυγχάνεται ο μέγιστος βαθμός οικειότητας, κατά την διαβίωση σε αυτές. Παρατηρήθηκε σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, ότι ενώ ένα ή περισσότερα από τα κριτήρια τα ικανοποιούσαν στο μέγιστο βαθμό, άλλα κριτήρια δεν τα ικανοποιούσαν καθόλου, ή και αν τα ικανοποιούσαν, το έκαναν σε μικρό βαθμό. Επομένως, πρέπει να γίνει κατανοητό, ότι δεν αρκεί η μονομερής φροντίδα για έναν και μόνο παράγοντα, για τα υλικά παραδείγματος χάριν, ή για την ταχύτητα που γίνεται μία μεταβολή, αλλά αντίθετα πρέπει να ικανοποιούνται

ταυτόχρονα όλοι οι παράγοντες κατά τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Άλλωστε μπορεί να εξασφαλίζεται η αίσθηση οικειότητας λόγω ενός παράγοντα και μετά να αναιρείται λόγω κάποιου άλλου. Η φροντίδα από την πλευρά του αρχιτέκτονα πρέπει να είναι συνολική και πολυδιάστατη. Σχέδον όλες οι μελέτες περιπτώσεων συγκεντρώνουν μία μέση βαθμολογία στην διαδικασία αξιολόγησης, γεγονός που δείχνει ακριβώς το μεταβατικό στάδιο στο οποίο βρισκόμαστε. Αφενός δηλαδή έχουν δημιουργηθεί κάποια ερωτηματικά σε σχέση με το θέμα και έχουν γίνει κάποιες πρώτες απόπειρες να απαντηθούν αυτά με τη βοήθεια της τεχνολογίας κυρίως και αφετέρου όμως ο άνθρωπος δεν έχει εξοικειωθεί ακόμα με τις τεχνολογίες αυτές, δείχνοντας ακόμα μία σχετική επιφυλαξη απέναντι τους. Για τον λόγο αυτό, δεν επιχειρήται ακόμα η προσπάθεια πλήρους ένταξης της μεταβλητότητας σε κάθε πτυχή της αρχιτεκτονικής, αλλά αντίθετα μπορούμε να πούμε ότι η όποια επέμβαση έχει περισσότερο χαρακτήρα σημειακής επέμβασης.

Με τη δυνατότητα μεταβολής αλλά και προσαρμογής του βαθμού ανοίκειου που μπορεί να νιώθει ο άνθρωπος σε έναν χώρο, ορίζονται κάθε φορά και τα συναισθήματα που έχει αυτός κατά περίπτωση. Αφού δηλαδή η μεταβλητότητα δίνει στον αρχιτέκτονα την δυνατότητα να διαμορφώνει και να

ρυθμίζει ένα ζήτημα τόσο λεπτό και προσωπικό, όπως είναι η αίσθηση του ανοίκειου, πρέπει να το χειριστεί και σωστά ώστε να βελτιώνει επί της ουσίας τις συνθήκες της σύγχρονης διαβίωσης. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν ερχόμαστε ένα βήμα πιο κοντά σε αυτό που είχε αναφερθεί και στην αρχή, και ίσως ακόμα, μελλοντικά, ο βαθμός οικειότητας ενός χώρου μπορέσει να ενταχθεί στις αρχές σχεδιασμού.

«Πρέπει οι τοίχοι μας να είναι σαν υγρά σεντόνια τα οποία παραμορφώνονται σύμφωνα με τους ψυχολογικούς μας φόβους. Το σώμα υποδηλώνεται ως εκμαγείο ενός καλουπιού το οποίο βασίζεται στις κινήσεις μας.»⁷³

⁷³ Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press.153.

Βιβλιογραφία

A>Z

- Τόποι Νομαδικής Κατοίκησης. (2001). Τρίτη Biennale Νέων Αρχιτεκτόνων. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής.
- Εταιρίας Ελληνικών Εκδόσεων. *Λεξικό της Δημοτικής*. Αθήνα.
- Καλαφάτη, Ε., & Παπαλεξόπουλος, Δ. (2006). *Τάκης Χ. Ζενέτος, Ψηφιακά Οράματα και Αρχιτεκτονική*. Αθήνα: Libro.
- Τουρνικιώτης, Π. (2006). *Η Αρχιτεκτονική στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Futura.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2006). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Albrect, D., & Johnson, E. (2002). *New Hotels for Global Nomads*. London; New York: Cooper-Hewitt, National Design Museum.
- Ascott, R. (1994). *The Architecture of Cyberception. The 5th International Symposium on electronic Art*. Helsinki: ISEA '94.
- Attali, J. (2003). *L' homme nomade*. Paris: Fayard.

- Cadigan, P. (1991). *Synners*. Grafton.
- Duffy, B. R. (2008). Fundamental Issues in Affective Intelligent Social Machine. *The Open Artificial Intellince Journal* , 2.
- Echaurren, M. (1938). Mathematique sensible - Architecture du temps. *Minotaure* , 11 (43).
- Flusser, V. (2002). *writings Habit: The True Aesthetic Criterion*. Minneapolis; London: University of Minnessota Press.
- Freud, S. (2009). *Το ανοίκειο*. (Ε. Βαϊκούση, Μεταφρ.) Αθήνα: Πλέθρον.
- From Shiva to Disney. (2004). *New Perspectives Quarterly* , 21 (1).
- Gray, C. H., Mentor, S., & Figueroa-Sarriera, H. J. (1995). *Cyborlogy: Constructing the Knowledge of Cybermetic Organisms. The Cyborg Handbook*. London; New York.
- Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.
- Jentsch, E. (1996). On the psychology of the uncanny. *Angelaki Issues* , 2 (1).
- Jormakka, K. (2002). *Flying Dutchmen: Motion in Architecture*. Basel; Boston; Berlin: Birkhauser.

- Kronenburg, R. (2007). *Flexible: Architecture that responds to Change*. London: Laurence King Publishing.
- Kronenburg, R. (2002). *Houses in Motion: The Genesis, History and Development of the portable Building*. West Sussex: Wiley - Academy.
- Lam, A., & Thomas, A. (2007). *Convertible Houses*. Utah: Gibbs Smith Publisher.
- Le Corbusier. (2004). *Για μία Αρχιτεκτονική*. (Π. Τουρνικιώτης, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκκρεμές.
- McHugh, M. (1997). *China Mountain Zhang*. Orb books.
- Mostaedi, A. (2006). *Great Spaces: Flexible Homes*. Barcelona: Links.
- Oungrinis, K. *Transformations: Paradigms for designing transformable Spaces*. Harvard design school, department of Architecture, design and technologies report series 2005-2006.
- Pepperell, R. (2003). *The Posthuman Condition: Consciousness beyond the brain*. Bristol, Great Britain: Cromwell Press.
- Riskin, J. (2007). *Genesis Redux; Essays in the History and Philosophy of Artificial Life*. Chicago; London: The University of Chicago Press.

- Saggio, A. (1997). *New Subjectivity: Architecture between Communication and Information*. Digital - Real.
- Schneider, T., & Till, J. (2007). *Flexible Housing*. Oxford: Elsevier.
- Terence, R. (1999). *The Un-Private House*. New York, NY: The Museum of Modern Art.
- Tofts, D., Jonson, A., & Cavallaro, A. (2004). *Prefiguring Cyberculture: An Intellectual History*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Turkle, S. (2005). *Computational Technologies and Images of the Self*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Turkle, S. (2007). *Evocative Objects: Things we think with*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Vidler, A. (1992). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. Boston, MA: The MIT Press.
- Zylinska, J. (2002). *The Cyborg Experiments: the extensions of the body in the media age*. London; New York: Continuum.

ιστοσελίδες διαδικτύου

- Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης.
(n.d.). *Διεθνής Μετανάστευση: Το ανθρώπινο πρόσωπο της παγκοσμιοποίησης*. Ανάκτηση 06 08, 2010, από <http://www.oecd.org/dataoecd/19/58/43568523.pdf>
- (2010, 06 15). Ανάκτηση από <http://www.oosterhuis.nl>

πηγές εικονογράφησης

εικ.1 http://blog.neo-nomad.net/files/images/20070819/am_week_1.jpg (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.2 <http://blog.neo-nomad.net/files/images/20080416//packing.jpg> (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.3 Τουρνικιώτης, Π. (2006). *Η Αρχιτεκτονική στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Futura. 266

εικ.4 <http://blog.neo-nomad.net/files/images/20080416//taking-fromleavinginmovingon.png> (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.5 Albrect, D., & Johnson, E. (2002). *New Hotels for Global Nomads*. London; New York: Cooper-Hewitt, National Design Museum. 19

εικ.6 Albrect, D., & Johnson, E. (2002). *New Hotels for Global Nomads*. London; New York: Cooper-Hewitt, National Design Museum. 19

εικ.7 Albrect, D., & Johnson, E. (2002). *New Hotels for Global Nomads*. London; New York: Cooper-Hewitt, National Design Museum. 96

εικ.8 <http://blog.neo-nomad.net/files/images/20080416//bed-space-abu-dhabi.jpg>
(ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.9 <http://blog.neo-nomad.net/files/images/20080416//temporarysheltercenter.jpg>
(ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.10
http://i90.photobucket.com/albums/k258/mmadttog/010101_anif.gif
(ανάκτηση 05.07.2010)

εικ.11 <http://www.futurehi.net/images/sl3a.jpg> (ανάκτηση 03.07.2010)

εικ.12 προσωπικό αρχείο

εικ.13 http://worldofweirdthings.com/wp-content/uploads/2009/12/matrix_pod_fetus_440.jpg (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.14 Pepperell, R. (2003). *The Posthuman Condition: Consciousness beyond the brain*. Bristol, Great Britain: Cromwell Press. 76

εικ.15
http://projects.vanartgallery.bc.ca/publications/75years/pdf/Hine_Lewis_74.pdf

εικ.16
<http://blog.lib.umn.edu/lieb0128/architecure/links/CyberSpace-the%20Matrix.jpg> (ανάκτηση 04.07.2010)

εικ.17 <http://www.mondolithic.com/wp-content/uploads/2008/11/posthuman-evolution.jpg> (ανάκτηση 03.07.2010)

εικ.18 http://www.kultur-online.net/files/exhibition/03_274.jpg
(ανάκτηση 04.07.2010)

εικ.19 http://cuilcheanna.files.wordpress.com/2009/09/20_francis-bacon_triptych-in-memory-of-george-dyer_19711.jpg?w=510&h=219
(ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.20 http://thisrecording.com/storage/francis-bacon-portrait-of-george-dyer-talking-19662.jpe.jpeg?__SQUARESPACE_CACHEVERSION=1245161366844
(ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.21
http://www.kheper.net/topics/psychology/freuds_model.jpg
(ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.22
http://cuilcheanna.files.wordpress.com/2009/09/bacon_triptych1973.jpg?w=509&h=226 (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.23 www.hive-mind.com/travel/2007/10/le-mur-vert.htm
(ανάκτηση 14.06.2010)

εικ.24 <http://nameforbaby.istheissue.com/images/unborn.jpg>
(ανάκτηση 14.06.2010)

εικ.25 www.swisswuff.ch/tech/wp-content/uploads/2008/10/mori_uncanny_valley.png (ανάκτηση 14.06.2010)

εικ.26 http://films.nfb.ca/the-spine/blog/wp-content/uploads/2009/05/uncanny_graph_blog.jpg (ανάκτηση 30.06.2010)

εικ.27 <http://www.popsci.com/scitech/article/2003-08/man-who-mistook-his-girlfriend-robot> (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.28
http://images.usatoday.com/tech/_photos/2006/11/22/robots472.jpg (ανάκτηση 04.07.2010)

εικ.29
<http://lebbeuswoods.files.wordpress.com/2009/06/firmininstall3.jpg?w=562&h=714> (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.30 προσωπικό αρχείο

εικ.31 <http://dprbcn.wordpress.com/2009/10/26/manhattan-oneirocritica-fredrik-hellberg/> (ανάκτηση 02.07.2010)

εικ.32 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis. 58

εικ.33 <http://blog.neo-nomad.net/page/48/> (ανάκτηση 03.07.2010)

εικ.34 www.jmayerh.de (ανάκτηση 01.07.2010)

εικ.35 http://cva.ap.buffalo.edu/20x20/?page_id=2 (ανάκτηση 30.06.2010)
 εικ.36 Καλαφάτη, Ε., & Παπαλεξόπουλος, Δ. (2006). *Τάκης Χ. Ζενέτος, Ψηφιακά Οράματα και Αρχιτεκτονική*. Αθήνα: Libro. 54
 εικ.37 <http://lebbeuswoods.files.wordpress.com/2010/02/lwblog-yendo-71.jpg> (ανάκτηση 05.07.2010)
 εικ.38 <http://images.sub-studio.com/images/2009/0921leb.jpg> (ανάκτηση 05.07.2010)
 εικ.39 <http://lebbeuswoods.files.wordpress.com/2010/02/lwblog-yendo-83.jpg> (ανάκτηση 05.07.2010)
 εικ.40 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.139
 εικ.41 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.141
 εικ.42 <http://www.oosterhuis.nl> (ανάκτηση 18.06.2010)
 εικ.43 <http://www.oosterhuis.nl> (ανάκτηση 18.06.2010)
 εικ.44 <http://www.oosterhuis.nl> (ανάκτηση 18.06.2010)
 εικ.45 Terence, R. (1999). *The Un-Private House*. New York, NY: The Museum of Modern Art. 72
 εικ.46 <http://www.3dallusions.com/forums/architectural-renderings-architectural-visualization-showcase/2350-curtain-wall-house.html> (ανάκτηση 15.06.2010)
 εικ.47 Terence, R. (1999). *The Un-Private House*. New York, NY: The Museum of Modern Art. 75
 εικ.48 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.46
 εικ.49 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.46
 εικ.50 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.46
 εικ.51 Heinich, N., & Fransiska, E. (2009). *Sensing Space: Future Architecture by Technology*. Berlin: Jovis.38
 εικ.52 <http://www.tii.se/at/page/7/> (ανάκτηση 22.06.2010)
 εικ.53 <http://www.tii.se/at/page/7/> (ανάκτηση 22.06.2010)
 εικ.54 προσωπικό αρχείο
 εικ.55 προσωπικό αρχείο

